

POLENSKO

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

ROČNÍK 31 ■ 2022

Slovo úvodem

Po 26 ročnících (nebo rovných 30, počítáme-li čísla předválečná) se redakce sborníku *Polensko* rozhodla přestat vydávat sborník čtyřikrát do roka v sešitovém formátu a přejít na obvyklejší, brožovanou podobu s vydáváním jednou ročně. Pro tuto změnu existuje několik pádných důvodů. Příprava čtyř čísel ročně představovala pro redakci poměrně velkou časovou zátěž. Tisk na běžné kancelářské tiskárně a zhotovování sborníku vlastními silami ve spolkové místnosti Klubu Za historickou Polnou sice umožnilo výrobu sborníku s velmi nízkými náklady, avšak zároveň v dnešní době představovalo spíše už kuriozitu srovnatelnou s činností zapadlých vlastenců, vyvíjejících buditelskou činnost. Sborníku se nadto dostane důstojnější formy a konečně i větší trvanlivosti jeho výtisků. Jelikož stejnou cestou se už před lety vydal i srovnatelný *Vlastivědný sborník Třeště a okolí*, doufáme, že se podaří *Polensko* udržet v této podobě i v dalších letech. Představme nyní krátce jednotlivé příspěvky, zařazené do 31. ročníku sborníku *Polensko* chronologicky podle jejich obsahu.

Článek Filipa Plašila *Lupičská banda na Lipině a Blažkově* spojuje na základě archivních pramenů dosud roztržštěnou mozaiku útržkovitých informací o loupežnících na Polensku a vsazuje několik místních pověstí do reálných historických kulis lupičské tlupy operující na hranicích Čech a Moravy v 1. polovině 18. století.

Místopředseda Klubu Za historickou Polnou Ivan Prokop ve svém článku *Malý poklad je také poklad* představuje cenný soubor daguerrotypů ve sbírce Městského muzea v Polné a také velmi neobvyklá výuková tabula z 1. poloviny 20. století dokumentující vývoj fotografických technik. Text se řadí po bok několika článků a samostatných publikací, které v posledních letech konečně představily bohatství sbírek polenského muzea.

Ve svém druhém příspěvku *Bedřich Reichenbach. Ke 120 letům od úmrtí Hilsnerova vyšetřujícího soudce* představuje Filip Plašil osobu polenského soudce Bedřicha Reichenbacha, jehož jméno se sice pravidelně objevuje v souvislosti v neblahou Hilsnerovou aférou, avšak o samotném Reichenbachovi dosud nebylo známo prakticky ničeho. Článek dokládá, jak těžký dopad měla Hilsneriáda i na některé další aktéry antisemitského případu, jejichž jména a osudy jsou dnes již prakticky zapomenuty.

Reditelka Městského muzea Polná Alena Vyskočilová ve svém krátkém příspěvku *Městské muzeum a dvě významná výročí roku 2022* připomíná 150. výročí narození významné polenské osobnosti Břetislava Rérycha a také 100. výročí odkoupení areálu hradu a zámku továrníkem Václavem Pojmannem od tehdejších majitelek panství. Při tom dokumentuje na bohatém obrazovém doprovodu úpravy hradu muzejním spolkem a historickou podobu prvních muzejních expozic polenského hradu ve 20. letech 20. století.

Ve 2. čísle předloňského ročníku sborníku *Polensko* byla uveřejněna gratulace k 85. narozeninám dlouholetého autora a dříve i člena redakční rady Stanislava Sobotky. Nikoho tehdy nenapadlo, že už za rok předá pan Sobotka k otisknutí svůj poslední příspěvek *Rok v obci Janovice ve 30. a 40. letech očima dítěte*. Kvůli redakčním zásahům do textu chtěl autor provést ještě různé opravy, ale k tomu už bohužel nedošlo, neboť 13. listopadu 2020 pan Sobotka nenadále zemřel. Příspěvek je proto uveřejněn, se souhlasem rodiny, bez autorské korektury.

Emeritní ředitelka polenského muzea Marta Vomelová navazuje na svou publikaci *Zmizelí polenští sousedé*, vydané letošního roku, článkem *Cesta za přežitím Gréty – Ester Guttmanové, vnučky Emanuela Frischera z Polné*. Poutavé líčení Grétina dramatického útěku před nacismem a osudů jejích rodinných příslušníků dokumentuje, jak obtížným způsobem se Židé z Československa i jiných zemí na sklonku 30. let dostávali do svého nového domova v Izraeli.

V rámci připomenutí významné československé diplomatky a političky JUDr. Gertrudy Čákrtové-Sekaninové (1908–1986), která poslední léta svého pohnutého života strávila v Polné, zařadila redakce tři příspěvky. Článek publicisty a redaktora Miroslava Šišky *Žena, která vzdorovala osudu* byl sice již publikován v deníku *Právo* (vydání ze 4. května 2013), avšak zájemcům o historii Polenska již prakticky není přístupný a kvůli své hodnotě si jistě zaslouží být uveřejněn znovu i v našem sborníku, který je určen užšímu okruhu zájemců. Na článek navazují dvě vzpomínky polenských obyvatelek Ludmily Vomlelové a Marie Prchalové, které se s G. Čákrtovou-Sekaninovou častěji stýkaly, a umožňují učinit si představu, jak byla v Polné vnímána a jak se zde sama cítila. Vzpomínku Ludmily Vomlelové doplňují i cenné autorčiny fotografie.

Přejeme čtenářům, aby v nabídnutých příspěvcích našli poučení, a sborníku *Polensko* existenci i v dalších letech.

za redakci Filip Plašil

Lupičská banda na Lipině a Blažkově

Úvod

Trestní právo a zejména pak dějiny kriminality do modernější éry 19. století patří dlouhodobě k atraktivním tématům historiografie – i na celostátní nebo i mezinárodní úrovni.¹ V regionu Vysočiny je v poslední době téma dějin kriminality a trestního práva zpracováváno zejména na Žďársku.²

Vyšetřování a trestání pachatelů prováděly až do tereziánských reforem v 50. a 60. letech 18. století obvykle vrchnostenské a městské soudy, které na základě privilegií mohly vykonávat hrdelní právo. V mnoha oblastech představoval vrchnostenský či městský soud první a zároveň i poslední soudní instanci, rozhodující i o životě a smrti obžalovaných z trestných činů. K takovým městům patřila i Polná. Asi prvním dohledaným dokladem o výkonu hrdelního práva v Polné je záznam o zamýšlené stavbě šibenice zástupci místních řemeslnických cechů roku 1487, když stará šibenice spadla na hromadu a kvůli neochotě některých cechů se polenská rada obrátila o právní naučení na jihlavský městský soud.³ V roce 1479 udělil Polné tehdejší majitel Viktorin z Kunštátu stejná práva, jaká měla Jihlava (s výjimkou řemeslníků) – při čemž je nepochybné, že k městskému právu jihlavskému patřilo i právo hrdelní.⁴ Je dosud nezodpovězenou otázkou, jestli měla Polná hrdelní právo již v období před Viktorinovým privilegiem, avšak zřícení staré šibenice roku 1487 by tomu napovídalo. Když i tato novější šibenice vzala za své, nechala městská rada postavit jinou, stejně jako

¹ Rozsáhlou bibliografii uvádí Francek, Jindřich, Šimek, Tomáš: *Hrdelní soudnictví v českých zemích*. Pardubice 1995, s. 133–179, nebo Francek, Jindřich: *Dějiny loupežnictva*. Praha 2002, s. 329–353. Pro účely tohoto krátkého příspěvku nemá význam citovat další práce zabývající se trestnou činností v historii na obecnější úrovni nebo v jiných územních oblastech.

² Srov. příspěvky Štarha, Ivan: *Hrdelní soudy na Žďársku*. Západní Morava, roč. II. (1998), s. 3–17, a roč. III. (1999), s. 3–17; Hájek, Josef; Štindl, Martin; Zduba, Jan: *Po stopách bitežských popravišť*. Západní Morava, roč. XIX. (2015), s. 49–59; Štindl, Martin: *Biřic, kat a ras ve vrchnostenských městech západní Moravy*. Západní Morava, roč. XXIII (2019), s. 5–48.

³ Tomaschek, Johann Adolf: *Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII.–XVI. Jahrhundert*. Innsbruck 1868, s. 275, jej následně citují Winter, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst*. Díl II. Praha 1892, s. 863–864, a Rérych, Břetislav: *Zápisy práva polenského v 16. a 17. století*. Polná 1910, s. 4.

⁴ Křesadlo, Karel: *Nejstarší polenské privilegium z roku 1479*. In: *500 let privilegia Viktorina z Kunštátu městu Polné*. Polná 1979, s. 3–10. Hoffmann, František (ed.): *Jihlavské právo*. Havlíčkův Brod 1959.

stínadlo a pranýř. Stalo se tak v roce 1593 nákladem 44 kop 54 gr. 6 den. miš.⁵

Podstatná část případů řešených místními městskými soudy v Čechách a později i na Moravě je zejména od počátku 18. století zachycena v ortelních manuálech pražského Apelačního soudu v Národním archivu, které čekají na podrobnější (avšak časově náročné) zpracování pro účely regionální historiografie. Řada zde zachycených případů se týká přímo Polné.

V polenském regionu se doposud objevovaly zmínky o historické kriminalitě – konkrétně loupežnictví – zejména v místních pověstech, což bude konkretizováno v dalším textu příspěvku. Do populárního zachycení pověstí o loupežnících na Polensku se však, poněkud atypicky, zcela zřetelně promítal i konkrétní archivní materiál: soubor tří dochovaných ortelů pražského Apelačního soudu, uložený ve sbírce nynějšího Městského muzea v Polné.⁶ Tyto listiny byly jednotlivým autorům pověstí pravděpodobně známy, jak lze vytušit z jejich literárního zpracování. V něm se objevují jména nebo přízviska reálných historických postav zmíněných v ortelech a dokonce i konkrétní místa (loupežník Oliva, zloděj Trnka nebo Jiskra, hospody na Blažkově či kdesi u Rudolce). Asi jediný odborněji pojatý, byť velmi stručný, příspěvek, seznamující se sbírkou ortelů polenského muzea, připravil Karel Turecký, avšak nedošlo k publikaci jeho textu.⁷

Případ výše zmíněného loupežníka Mezdřického, řečeného Olivy, známé postavy místních pověstí, má reálný základ v lupičské bandě operující v 1. polovině 18. století podél zemských hranic na Jihlavsku, Polensku a Žďársku. Celá loupežnická anabáze měla i nečekané dopady do místopisu. Příspěvek si klade za cíl představit konkrétní okolnosti a další návaznosti loupežnického případu, které zůstávaly doposud neznámé.

O loupežnictví počátkem 18. století

V první polovině 18. století představoval úpravu trestního práva na území Čech a Moravy trestní zákoník císaře Josefa I., *Constitutio criminalis*

⁵ SOkA Jihlava, Archiv města Polné, i. č. 263 – Listář města Polné, fol. 162. Hladík, Bohuslav: *Historický kalendář města Polné*. Polná 1969, s. 12, uvádí nesprávně rok 1592.

⁶ Městské muzeum Polná, nezapsané přírůstky, rozhodnutí Apelačního soudu v Praze z 6. 11. 1692 ve věci vraha Jana Nedorosta, z 23. 9. 1738 ve věci loupežníka Františka Mezdřického a ze 7. 10. 1740 ve věci zloděje Matouše Dohnala. Ortely vzbuzovaly pozornost už v 19. století, jak dokládá jejich opis starostou města Antonínem Pittnerem do tzv. Listáře města Polné – SOkA Jihlava, Archiv města Polné, i. č. 263, fol. 160–161.

⁷ Zdejší, Václav (pseudonym K. Tureckého): *Tři hrdelní rozsudky polenské*. Rukopis. Městské muzeum Polná, Po-20/B/3039.

Josephina, z roku 1707. Ten definoval loupežnictví a jeho trestání v § 31: „Loupežnictví neb nákeřnictví, o kterém již na hoře, když mord nenásleduje, něco podotknuto, se páchá, když někdo na veřejné silnici, jakoukoliv mocí obloupen a svých věcí (mnoho neb málo) zbaven bývá: téhož pokuta jest meč, a tělo k tomu cíli a konci, na kolo se klade, aby okolo jdoucí, že obecně dobré vroucnou péči, z strany bezpečnosti cest a silnic před očima má, patrné znamení měli: otázky mohou se postavit z těch předešlé v krádeži a mordu předešlených: zlehčující okolostojičnosti tohoto přečinění jsou: kdyby loupežnictví více lsti, než moci, aneb z největší nouze, k tomu ještě v jídelných věcí se stalo, neb kdyby obloupený, maje těch jemu odňatých věcí více při sobě, ne z bázně života, nýbrž takměř dobrovolně, loupežníku díl takových připustil, aneb kdyby inquisit toho obloupil, od kterého sám před tím obloupen byl, nebo toliko pohrůzkou a žádným mocným skutkem něco na obloupeným vyztratil.“ Pro lupiče tak tehdejší trestní zákoník stanovil trest stětí, načež mělo být tělo odsouzencovo vpleteno do kola, aby sloužilo pocestným jako výstraha. Pokud ale při loupeži došlo k úmyslnému usmrcení, pak byl tento zločin kvalifikován jako vražda a posuzován stejně jak jiné úmyslné vraždy dle § 15, článek 19; pachatel byl zákoníkem označen za „vraha oukladného, mordýře a loupežníka“ a příslušel mu trest smrti vpletením do kola za živá (avšak se zohledněním polehčujících a přitěžujících okolností).

Nyní ale již ke konkrétnímu případu z 30. let 18. století, za vlády císaře Karla VI.

Lupičská tlupa v krčmách na Lipině a Blažkově

Zalesněná návrší, tvořící hraniční pásmo mezi Čechami a Moravou v oblasti dnešního mikroregionu Polensko, se v minulosti čas od času stala útočištěm nebezpečných živlů vyvíjejících loupežnou činnost. Podle zpráv o lokalitách, kde docházelo k násilnostem, nebo o místech, kde se měly lupičské tlupy zdržovat, se dá soudit, že terčem zločinců se stávali pravděpodobně cestující po komunikacích mezi Žďárem a Jihlavou.

Už v roce 1667 nechali jihlavští jezuité zhotovit dřevěný kříž s korpusem Krista, umístěný pod stříškou nesenou šesti sloupy, na západním okraji vesnice Jamné, kde mělo údajně docházet k mnoha násilným trestným činům a dokonce vraždám. Na místě dřevěného kříže pak byla v letech 1702–1705 vystavěna kaple sv. Kříže, později částečně přestavěná do podoby dnešního farního kostela.⁸

⁸ MZA Brno, E 67, sig. AA, Plašil, Filip: *Kostel sv. Kříže a farnost v Jamném u Jihlavy*. 2. vyd. Jamné 2014, s. 11–15.

Podrobnější zprávy se podařilo získat o lupičské bandě, páchající trestnou činnost v pohraničních lesích mezi Žďárem a Jihlavou v roce 1737.⁹

Na jaře roku 1737 se zde, v nepřehledné lesnaté krajině při zemských hranicích mezi Čechami a Moravou, trvale usadila lupičská a zlodějská banda čítající osm mužů a šest žen, činící škody na obou stranách hranice. Základnami bandy se staly dvě odlehlé pohraniční krčmy – na severní straně se jednalo o krčmu postavenou na zalesněném návrší Blažkov mezi Sirákovem, Újezdem a Rudolcem, na jihu pak o hostinec na samotě Lipina, zvané tehdy také Nový svět (Neue Welt). Lipina byla přes svou drobnou rozlohu rozdělena mezi tři panství – české polensko-přibyslavské dominium knížat z Dietrichsteina, moravské panství Černá-Rudolec knížat z Collalto et San Salvatore a moravský velkostatek Jamné-Meziříčko patřící jihlavské jezuitské koleji. Banda tedy operovala na celkem rozsáhlém teritoriu. Roztříštěnost území do dvou zemí a několika panství mohla páchání trestné činnosti vyhovovat, a to kvůli ztížené organizaci opatření proti zločinným živlům mezi několika jurisdikcemi.

Zatímco Lipina jako útočiště lupičů zůstávala dosud v literatuře neznámou, usazení loupežníků v lesní hospodě na Blažkově zavdalo podnět ke vzniku pověsti, zpracované více autory. V místních pověstech se objevuje dokonce ještě třetí útočiště lupičů, a sice v osamělé hospodě na Samotíně mezi Rudolcem a Sirákovem (viz dále), v archivním materiálu se však o této lokalitě neobjevují zmínky.

Na základě udání o usazení bandy v krčmách na Lipině a na Blažkově zorganizoval na přelomu dubna a května 1737 akci směřující k likvidaci tlupy jihlavský krajský hejtman Karel Gotthard rytíř z Allmsteinu.¹⁰ Trestní výprava byla složena z poddaných venkovských statků patřících městu Jihlavě, dalších pomocníků z polenského panství, dvanácti mužů a jednoho svobodníka jihlavské městské gardy a konečně i z šesti mužů a jednoho desátníka pluku Lubomirsky, kteří se v té době nacházeli v Jihlavě kvůli verbování. Výpravu vedl dokonce osobně krajský hejtman. Zpráva uvádí, že blížící se vojáci byli kriminálníky spatřeni a členové lupičské bandy utekli do blízkého lesa. Trestní výprava („*receptatores*“) proto dokázala chytit pouze jednu starší ženu a musela být rozpuštěna. Brzy poté však se hejtmanovi s pomocí lesníka ze Svatoslavi na louckém panství přece jenom podařilo zajistit dva domnělé komplice lupičů – Tobiáše Hájka a jistého Johanesse, zvaného též „Honza“. Z původní zprávy, bohužel, nevyplývá, zda výprava zasahovala na Lipině, nebo na Blažkově (les se nacházel na

⁹ Informace o lupičské tlupě obsahuje soubor korespondence v MZA Brno, E 27 – Jezuité Jihlava, sig. YA. Ve fondu moravského tribunálu se, bohužel, materiál o lupičích na Lipině a Blažkově patrně nezachoval.

¹⁰ Allmstein byl 25. dubna 1743 povýšen do panského stavu, srov. Doerr, August: *Der Adel der Böhmischen Kronländer*. Praha 1900, s. 229.

Blažkově i blízko Lipiny)); protože účastníci výpravy pocházeli z okolí Jihlavy a Polné a ve zprávě se vůbec nezmiňují obyvatelé z černického panství, lze se přiklánět spíš zásahu na blízké Lipině, čemuž by napovídalo i dopadení kompliců na panství Luka nad Jihlavou, které leží jižním směrem od Lipiny – tedy dál od Blažkova.

O celé věci informoval moravský tribunál v Brně samotného panovníka Karla VI., který projevil o řešení situace eminentní zájem. Dopisem z 25. června 1737 císař nařídil, aby se propříště podobným škodlivým jevům předešlo buď výstavbou nových domků a osídlením obou odlehlých míst více poddanými, nebo aby byly obě lokality jinými vhodnými prostředky upraveny. O přijatých opatřeních měla být císaři podána zpráva. Kdyby k podobným záležitostem docházelo i nadále, měly být oba hostince zrušeny. Vrchnost byla panovníkem pobíduta k lepší péči o dohled na svá panství, aby se na odlehlých místech nezdržovala různá „zhýralá sběr“. Při výskytu dalších případů měli být vrchnostenští úředníci za svou nedbalost pohnáni k odpovědnosti a panským hajným zastaven plat.

Hned 26. června žádal jihlavský krajský hejtman Allmstein Leopolda Hoffmanna, rektora jihlavské jezuitské koleje, k jejímuž panství připadala lipinská hospoda a dvě tam postavené chalupy, aby v zájmu vymýcení lupičské pakáže nechal rovnou zrušit jak hospodu, tak dokonce i ony dvě chalupy v Lipině, které prý jezuitské koleji stejně nevynášejí žádný velký užitek. Hejtman, dostatečně vyděšený císařovým zájmem o místní kriminální kauzu, zřejmě zamýšlel zanechat Lipinu raději zcela pustou, čímž iniciativně překračoval požadavek z císařova dopisu.

Zde však narazila kosa na kámen. U představeného jihlavské jezuitské koleje se nesetkal hejtmanův podnět s nejmenším pochopením a myšlenka na zrušení lipinské hospody pro něho naprosto nepřicházela v úvahu. Návrh krajského hejtmána pocitoval jihlavský rektor Hoffmann jako urážku celé jezuitské koleje a reagoval na něj tak podrážděně, až jej musel moravský tribunál z Brna napomínat, aby respektoval autoritu královských institucí a zanechal neuctivých slov. Hofrychtář (moravský dvorský sudí) František Antonín Salava z Lípy rektora uklidňoval, že když hospodu na Lipině nechce zrušit nebo přestěhovat jinam, stačilo by v osadě přistavět několik domů a umístit víc obyvatel, aby místo nezůstávalo tak osamocené, což by mohlo přinést užitek nejenom jezuitské koleji, ale hlavně všeobecné bezpečnosti.

Poslední řešení se rektorovi zdálo přijatelné, a tak psal 9. července 1737 do Jihlavy krajskému hejtmanovi, že nechá na Lipině přistavět víc domků, a že dalších škodlivých jevů se už na Lipině není nutno obávat, protože tam jezuité vykonávají častější prohlídky a lupiči už se ve zdejší krčmě neobjevují.

Dopis rektora Hoffmanna představuje poslední dopátranou zmínku o lupičích, kteří se zmiňují výslovně na Lipině nebo na Blažkově. Nejstarší pozemková kniha panství Jamné, bohužel, tak staré zápisy o chalupách na

Lipině neobsahuje,¹¹ a proto nelze přesně rekonstruovat, kdy přesně a kolik nových domků bylo na Lipině postaveno. V prvním vojenském mapování, pořízeném někdy v letech 1764–1768, lze už na Lipině napočítat zakreslených 12 až 13 objektů, z nichž některé možná jsou pouze hospodářskými budovami;¹² v současnosti má osada 8 domů.

Trestní řízení s lupiči ve Žďáru a Polné

Jak bylo uvedeno výše, akce k dopadení zločinců na jaře 1737, vedená krajským hejtmanem z Jihlavy, nedopadla příliš úspěšně. Zdá se však pravděpodobné, že členy zločinecké bandy se nakonec podařilo polapit a nejspíš právě s touto tlupou loupežníků souvisí hrdelní trestní řízení s lupiči, která probíhala v letech 1737 a 1738 ve Žďáru nad Sázavou a Polné.

Žďárský městský soud¹³ odsoudil v únoru 1737 k nejvyššímu trestu za loupeže zde uvězněné lupiče Jana Svobodu, Martina Pojmanna a Karla Vrabce, a to na základě jejich doznání. Uložený trest odpovídal tehdejší právní úpravě¹⁴ – z rozsudku plyne, že pachatelé „*pro tak těžké přechínění jich jiným ku příkladu a strachu, jim ale k dobře zaslouženému trestu, mečem na hrdle trestáni, jich těla na kolo vložena, a hlavy na špic nastrčené a tak do povětří vyzdvížené býti mají.*“ Protože rozsudek žďárského městského soudu potvrdil dne 21. února 1737 svým ortelem Apelační soud v Praze, zdá se pravděpodobné, že trest smrti byl na Svobodovi, Pojmanovi a Vrabci vykonán. Apelační soud výslovně žádal, aby byli odsouzení na místě popravy tázáni na další informace o jejich trestné činnosti a aby jejich případné vyznání bylo potvrzeno městskou pečeti a zasláno apelačnímu soudu. Lze předpokládat, že trojice odsouzených delikventů patřila k širší organizované zločinecké skupině, neboť apelační soud kromě samotného ortelu navíc uložil žďárskému městskému soudu, aby „mocným způsobem“ zadržel ještě společníky odsouzených Jiřího a Antonína Cizdleské, dále též bratra odsouzeného Martina Pojmanna „co v Sirákově byl“ a „ty dva Rzybovský“. ¹⁵ Právě lokalizace jednoho z předpokládaných spolupachatelů do Sirákova dává tušit, že se dost možná jedná o předmětnou lupičskou bandu operující mezi krčmami na Blažkově poblíž Sirákova a na Lipině.

Před magistrátem v Polné pak byl následujícího roku 1738 postupně řešen případ trestných činů rodiny Mezďřických a Václava Skřivánka, který se žďárským kriminálním procesem a lupičskou tlupou z pohraničních lesů pravděpodobně mohl souviset.

¹¹ MZA Brno, C 17, kniha 527.

¹² Čechy, mapový list č. 215, Morava, mapový list 33.

¹³ O žďárském hrdelním soudu Štarha, Ivan: *Hrdelní soudy na Žďársku – II. část*. Západní Morava, roč. III. (1999), s. 3–4.

¹⁴ *Constitutio criminalis Josephina* z roku 1707, § 31 – viz výše.

¹⁵ NA Praha, Apelační soud, i. č. 164 (ortelní manuál 1737), fol. 10.

Z rodiny Mezdřických se k trestnímu řízení v Polné dopravovali hned čtyři členové – synové Jakub a František jako přímí pachatelé loupeží a jejich rodiče Matěj a Dorota jako osoby podezřelé ze spolupráce s loupežnou skupinou. Syny Jakuba a Františka uvěznil z vlastní iniciativy už městský soud v Polné, jejich rodiče byli následně zadrženi teprve dodatečně podle nařízení Apelačního soudu v Praze.

Syn Jakub Mezdřický, řečený Oliva (narozen v Polné 5. července 1711 v rodině Matěje Mezdřického, oddán zde 26. listopadu 1736 s Rozálií Nedělkovou z Polné)¹⁶ byl společně se svým komplicem Václavem Skřivánkem odsouzen pro loupeže a „nákeřnictví“, tj. zákeřné loupežnictví. Rozsudek polenského městského soudu byl potvrzen ortelem pražského apelačního soudu z 3. června 1738, neboť apelační soud po prostudování zaslaných vyšetřovacích spisů dospěl k závěru, že oba uvězněné pachatele je nutné považovat za „přesvědčené zločince, loupežníky a nákeřníky“, a uložil jim oběma stejný trest jako v případech žďárských delikventů Svobody, Pojmanna a Vrabce, tedy popravu mečem, vpletení těla do kola a nabodnutí hlavy na kopí. Před provedením popravy měli být tázáni, co ohledně zločinů ještě vědí a co dosud nedoznali.

Ačkoliv jména popravených zločinců se do matričních knih zemřelých děkanského úřadu v Polné nezapisovala,¹⁷ výjimku představuje právě záznam o smrti lupiče Jakuba Mezdřického. Dle záznamu v polenské matrice zemřelých byl popraven 28. července 1738. Tehdejší polenský děkan Petr Florián (1693–1775) se v matričním zápisu obsáhle věnuje okolnostem předcházejícím Mezdřického popravě. Uvězněný „Oliva“ prý zatvrzele trval na své nevině i přes opakované návštěvy Floriánovy. Teprve když byl veden na místo popravy, pohnut působením děkana, učinil před shromážděným davem doznání a smířil se s Bohem. Po příchodu na popravěště byl, prý zbaven strachu ze smrti, sťat mečem, tělo vpleteno do kola a hlava nabodnuta na kopí.¹⁸ Popravu provedl kat z Jihlavy, o jehož půjčení žádala polenská městská rada 27. července.¹⁹ Ačkoli ještě ve 20. letech je v Polné kat zmiňován, koncem 30. let už patrně městská rada vlastního kata nevydržovala a musela si jej půjčovat.

Do vězení polenského městského soudu se dostal také Jakubův mladší bratr František, teprve jednadvacetiletý (narozen v Polné 26. listopadu

¹⁶ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 253, a kniha 6786, pag. 83.

¹⁷ Přestože v roce 1857 se u bývalého stínadla východně od Polné směrem k Záborné našlo 47 lebek popravených, v polenských matrikách lze nalézt pouze jediný záznam o popravě právě Jakuba Olivy; srov. též případ na podzim 1740 popraveného Matouše Dohnala (vulgo Jana Fišara, Trnky či Jiskry), který také do matriky zemřelých zapsán nebyl – Městské muzeum Polná, nezapsané přírůstky, rozhodnutí Apelačního soudu v Praze ze 7. 10. 1740 ve věci Matouše Dohnala.

¹⁸ MZA Brno, E 67, kniha 6806, pag. 171–172.

¹⁹ SOkA Jihlava, Archiv města Jihlavy do roku 1848 – Úřední knihy a rukopisy, kniha 199, pag. 123.

1716).²⁰ Soud přiměl zatčeného Mezdřického k doznání spáchaných skutků a právní záležitost následně řešil Apelační soud v Praze, ke kterému se polenský městský soud obrátil za účelem potvrzení rozsudku. Apelační soud rozhodnul v Mezdřického případě 23. září 1738 na Pražském hradě za předsednictví prezidenta soudu Václava hraběte z Kokořova stejně jako v případě Jakuba, tedy že lupič František Mezdřický má být „*pro své těžké přechínění jiným ku příkladu a strachu, sobě pak k dobře zaslouženému trestu mečem na hrdle trestán, tělo na kolo vloženo a hlava na špici strčena, a tak do povětrí vyzdvížena býti má podle práva.*“²¹ V případě Františka Mezdřického polenská matrika zemřelých žádný záznam o jeho úmrtí nebo pohřbu neobsahuje – zato se však dochoval originální ortel apelačního soudu, který byl do Polné doručen z Prahy.²²

Otec obou popravených lupičů Matěj Mezdřický byl na základě pokynu apelačního soudu ponechán ve vězení ještě čtvrt roku, naopak matka odsouzenců Dorota Mezdřická měla být „z arestu osvobozena“ ihned po obdržení instrukce, „s dobrým napomenutím, by se všeho zlého tovaryšstva vždy varovala.“ Apelační soud závěrem také uložil městskému soudu v Polné, aby se svým právním poslem (biřicem) provedl „*pořádnou inkvizici*“ s židy Markem Pinkasem a Frajem „*strany jistého ukradeného a ututlaného kalicha.*“ Zdá se, že někteří Židé z polenského ghetta fungovali jako překupníci zboží a jiných cenností odcizených lupiči.²³

Reflexe lupičské tlupy v místních pověstech

Loupežnická historie z Polenska a Žďárska se odráží hned v několika pověstech, které byly opakovaně zpracovány různými autory. Je až překvapující, kolik prostoru dalo jedné lupičské tlupě místní bájesloví.

Pravděpodobně nejstarší záznam o pověsti zmiňuje Karel Turecký, který cituje blíže neznámý rukopis polenského učitele Antonína Klusáčka z roku 1866. Klusáček tehdy zachytil pověst v podobě, kdy polenský řezník Filipenský, řečený Nykl, pozoroval v hospodě v Janovicích ženu kupující chleba a kořalku. Na jeho nátlak mu prozradila, že potraviny a alkohol má pro lupiče Olivu, který se zdržoval ve vedlejší světnici. Janovičtí sousedé pod vedením řezníka Filipenského a siláka Losenického lupiče spoutali a odvedli do Polné do vězení. Oliva prý zatvrzele odmítal přiznat vinu,

²⁰ MZA Brno, E 67, kniha 6759, pag. 344.

²¹ Městské muzeum Polná, nezapsané archiválie, rozhodnutí Apelačního soudu v Praze z 23. 9. 1738 ve věci Františka Mezdřického. Paměti děkana Floriána se o místních loupežnících nezmiňují, srov. *Manuscripta venerabilis domini Petri Florian, decani Polnensis, ab anno 1726*, v překladu K. Tureckého vydáno tiskem jako příloha sborníku *Polensko* roku 1939.

²² Městské muzeum Polná, nezapsané přírůstky; NA Praha, Apelační soud, i. č. 164 (ortelní manuál 1737), fol. 51r.

²³ NA Praha, Apelační soud, i. č. 164 (ortelní manuál 1737), fol. 51.

teprve v den popravy učinil na náměstí před sloupem se sochou Panny Marie pokání. Tento sloup se sochou byl dle Tureckého později přemístěn právě před Olivův domek na Horním městě, když bylo roku 1750 příčiněním děkana Petra Floriána zhotoveno a vysvěceno sousoší Nejsvětější Trojice.²⁴

Z původní jediné pověsti se postupem času v podání dalších autorů vyvinuly dokonce tři samostatné pověsti.

Pověst *Vo dvanácti loupežnících* zpracovali Břetislav Rérych, Ljuba Vašáková a Jan Prchal. Vypráví o odhalení lupičské bandy v krčmě na Samotíně, umístěné mezi Stájí a Rudolcem, pivovarským pacholkem z Černé. V textu se objevuje Oliva coby vůdce lupičů, autorka Ljuba Vašáková dokonce zakomponovala i další historickou postavu – zloděje Matouše Dohnala, alias Jana Fišara, řečeného Trnka nebo Jiskra,²⁵ v roli šenkýře. Pověst je v podání L. Vašákové obohacena též o poklad loupežníků, jehož umístění měl jeden z lupičů vyrazit v hádance, kterou řekl davu přihlížejících před svou popravou v Jihlavě. Pokladu se pak měl zmocnit syn rychtáře ze Sirákov.²⁶

Pověst *Silák Nykla* představuje dopadení vůdce zbojníků silným řezníkem Nyklou z Polné. Protože zbojník se měl pohybovat u Rudolce a Nykla jej měl chytit v chalupě pod Krajzontem na východním okraji Polné, lze snadno odhalit, že jde právě o Olivu, který se měl podle tradice a údaje Břetislava Rérycha narodit právě v chalupě na Horním městě v Polné, dnes Palackého 236. Před budovou stojí kamenný sloup se sochou Panny Marie.²⁷

Pověst o loupežnické hlavě se věnuje okolnostem popravy lupiče Olivy. Ten prý před smrtí projevil přání, aby se ještě jednou podíval domů. Poté, co kat máchl mečem, se měla Olivova hlava od stínadla, položeného na vyvýšenině nad Horním městem, kutálet dolů až před otevřená vrata Olivovy rodné chalupy. A tak se Oliva posmrtně dočkal splnění svého přání. Děkan Florián měl nechat následně přemístit z náměstí kamenný sloup se sochou Panny Marie před Olivovu chalupu, aby nalezla pokoj Olivova neklidná duše. Autorka evidentně pracuje s přepisem matričního

²⁴ Zdejší, Václav (pseudonym K. Tureckého): *Tři hrdelní rozsudky polenské*. Rukopis. Městské muzeum Polná, Po-20/B/3039.

²⁵ Matouš Dohnal byl dopaden a uvězněn polenským magistrátem. Kvůli rozličným krádežím byl odsouzen k trestu smrti oběšením, jak vyplývá z ortelu Apelačního soudu v Praze ze 4. října 1740. Městské muzeum Polná, nezkatalogizované archíválie, č. 469 staré Rérychovy přírůstkové knihy.

²⁶ *Vo dvanácti loupežnících*, in: Vašáková, Ljuba (ed.): *Polenské pohádky a pověsti*. Polná 1992, s. 14–16 (dle rukopisu Břetislava Rérycha); Prchal, Jan: *Sto a jedna pověst z Polné a okolí*, Praha 2016, s. 28–30. Krátce též Rérych, Břetislav: *Polná. Průvodce po městě a okolí*. Polná 1927, s. 64.

²⁷ Rérych, Břetislav: *Polná. Průvodce po městě a okolí*. Polná 1927, s. 64.

záznamu o Olivově popravě z pera děkana Floriána, kterého ostatně v textu vícekrát uvádí.²⁸

Pověst o blažkovských lupičích byla dokonce zpracována v podobě krátkého filmu pro děti a mládež s historickými marionetami *O loupežnické hospodě na Blažkově*, jako součást cyklu Toulky krajem (Československá televize Brno, 1991).

Na vývoji pověsti o polenských lupičích je dobře patrné postupné zkreslování původní informace. Zatímco archivní prameny z roku 1737 uvádějí hospody na Blažkově a Lipině, v pověstech z Polné se někdy objevuje pouze Blažkov, Lipina nikdy. Zato se jako útočiště tlupy nově přidala jakási údajná hospoda na Samotíně, ležícím poblíž Rudolce směrem ke Stáji, a jako místo dopadení Olivy pak dokonce hospoda v Janovicích. Ačkoli v prvně zjištěném záznamu pověsti z roku 1866 se jako „silák“, který přemohl lupiče Olivu, objevuje jistý Losenický (v Polné šlo o rozšířený a významný rod), v pozdějších verzích pověsti je tímto silákem již řezník Nykla, jenž v původní podobě pověsti Olivu pouze odhalil a přispěl k jeho polapení. Podobně v první verzi pověsti byl Oliva chycen v janovické hospodě, v pozdější verzi už v rodné chalupě v Polné. Protože jak učitelé Antonín Klusáček a Břetislav Rérych, tak i lékař Karel Turecký se významně podíleli na místní historiografii a všichni pracovali s alespoň některými původními archiváliemi,²⁹ není zcela jasné, nakolik jsou jejich záznamy pouhým zachycením lidového podání pověsti, a do jaké míry zapracovali do záznamů svá zjištění z dobových listin. Pozdější přepracování pověstí pak již vycházejí z Rérychových záznamů, které si různě upravují.

Závěr

Z útržků dochovaných archiválií se zdá, že dosud pouze místně lokalizované zprávy o řádění lupičů v první polovině 18. století na zemských hranicích mezi Jihlavou a Žďárem je možné spojit do ucelené historické události – trestní řízení s lupiči ve Žďáře a Polné a pověsti o loupežnické hospodě v Sirákově a loupežnickově hlavě v Polné se mohou týkat jediné loupežnické tlupy, která byla rozprášena v letech 1737 a 1738 zásahem státní i místní správy.

Z uvedených informací je patrné, že současná osada Lipina (dříve zvaná i Nový svět), nacházející se na někdejší zemské hranici mezi Čechami a Moravou, bývala kdysi tvořena jenom krčmou a dvěma chalupami,

²⁸ *Strašlivá historie o loupežnické hlavě*. In: Kislingarová, Milada: *Polenské pověsti a povídky*. Polná 2000, s. 28–31.

²⁹ Přinejmenším s ortely Apelačního soudu ve sbírce polenského muzea byli seznámeni všichni – srov. Klusáčkovu a Rérychovo písmo na ortelu Matouše Dohnala, Městské muzeum Polná, nezkatalogizované archiválie, č. 469 staré Rérychovy přírůstkové knihy, a citovaný Tureckého rukopis o třech ortelech dochovaných v muzeu.

takže v očích úřadů byla vnímána spíše jako odlehlá samota. Za své stavební rozšíření téměř do současné podoby vděčí Lipina – paradoxně – bandě lupičů, kvůli jejímž řádění došlo k výstavbě nových domů na základě opatření jihlavských jezuitů podle nařízení císaře Karla VI.

Opačný osud potkal pravděpodobně krčmu na Blažkově. Ta se nacházela v lese mezi Sirákovem a Rudolcem, kde staletí předtím stávala středověká ves, opuštěná nejspíš za husitských válek.³⁰ První ani druhé vojenské mapování (kolem 1765 a 1845), plán polenského panství z roku 1770 ani stabilní katastr (1838) nezachycují v oblasti Blažkova žádnou stavbu; dnes již neexistující hájovna, postavená jižně od silnice vedoucí ze Sirákova k Újezdu přes Blažkov, vznikla zřejmě teprve v pozdější době. Pokud tedy krčma poskytující úkryt lupičům neexistovala už v 60. letech 18. století, jeví se pravděpodobné, že byla zásahem státní správy v souvislosti s lupičskou bandou po roce 1737 zbořena.

Svou výraznou stopu zanechala lupičská banda v místních pověstech, které byly i v posledních letech opakovaně zpracovány, a to dokonce i v televizní tvorbě. Svým způsobem se tak jedná o dosud živou historii.

Lipina (Neue Welt) na 1. vojenském mapování, kol. 1766.
Laboratoř geoinformatiky Univerzity J.E.Purkyně.

³⁰ Sadílek, Jaroslav: *Bohdalov a Chroustov od nejstarších dob do poloviny 19. století*. Bohdalov 2014, s. 107–111; Cendelín, Dušan: *Blažkov*. Polensko, roč. XV. (2006), s. 19–22.

Malý poklad je také poklad Soubor daguerrotypií v Městském muzeu v Polné

Motto:

Umění daguerrotypie je a zůstane
stále nejkrásnějším vynálezem naší doby

Bohemia 1842

V roce 2017 vydala Moravská galerie v Brně sborník příspěvků o historii fotografie věnovaný historikovi umění a dlouholetému kurátorovi fotografické sbírky MG Antonínu Dufkovi k jeho životnímu jubileu.

V tomto sborníku mě zvláště zaujal příspěvek historičky fotografie Petry Trnkové o jednom z prvních fotografů u nás, Bedřichu Franzovi. Autorka se podrobně zabývá nejstaršími čtyřmi fotografickými portréty čelných představitelů brněnské inteligence zhotovených pomocí nově se šířící fotografické techniky – **daguerrotypie** na počátku čtyřicátých let 19. století. Unikátnost fotografií z té doby spočívá především v tom, že na snímcích jsou známé osobnosti a zároveň je znám i jejich autor. Ve sbírkách našich muzeí existuje celá řada daguerrotypií, na nichž je zpodobněna známá osobnost, ale chybí jméno autora snímku, anebo je tomu naopak.¹

Po přečtení článku se mi ihned vybavily dvě daguerrotypie polenského učitele Antonína Klusáčka a jeho manželky, které visely nad sofa v jeho fiktivním bytě v muzejní expozici Staré polenské školy. Pátrání v depozitáři sbírek polenského muzea bylo úspěšné a jaké nás čekalo další překvapení, sdělíme v tomto příspěvku později.

Počátky fotografování

Nahlédněme teď do téměř dvousetleté historie vzniku prvních pokusů zachytit realitu působením světla na umělou desku potřenou chemickou substancí a získat tak snímek pro kolektivní sdílení či dokonce pro tisk. Uvědomme si, že do té doby byly veškeré ilustrace v knihách, novinách a časopisech pouze v podobě kresby či grafiky.²

Zcela první pokusy o zachycení skutečnosti podnikl francouzský důstojník **Joseph Nicéphore Niépce** (1765–1833). V roce 1826 zachytil pohled na dvůr svého domu na cínovou desku pokrytou vrstvičkou asfaltu. Po

¹ Trnková, Petra: *Bedřich Franz a CO. Čtyři poznámky k pěti fotografickým portrétům ve sbírce Moravské galerie v Brně*. In: Fotografie především. MG Brno 2017.

² Údaje jsou čerpány z publikace Skopec, Rudolf: *Dějiny fotografie v obrazech od nejstarších dob k dnešku*. Orbis Praha 1963.

osmihodinové expozici omyl desku směsí levandulového oleje a petroleje a získal tak první fotografii, kterou nazval „heliografii“. Při dlouhé expozici snímku však byla metoda velmi nepraktická a volala po dalších zlepšeních.

Záhy po svém objevu se Niepce setkává s **Jaquesem Louisem Mandé Daguerrem** (1778–1851) a společně zdokonalují zcitlivování cínových a posléze měděných destiček ke světlu. Niepce v roce 1833 umírá a Daguerre pokračuje v pokusech. Dochází záhy k poznání, že na postříbřené destičce vlivem jodových par dojde ke vzniku jodidu stříbrného, který je velmi citlivý ke světlu. Po vyvolání osvětlené destičky rtuťovými parami a ustálení roztokem soli dojde k vytvoření obrazu, který nazval „daguerrotypií“. Bylo to v roce 1837.

V našich zemích byla o tomto vynálezu uveřejněna první zpráva v německém časopise *Bohemia* v lednu 1839, v *České včele* vydávané v češtině pak v březnu téhož roku. V tomto roce udělila francouzská Akademie věd tomuto vynálezu patent a ten se rozběhl do celého světa.

Daguerre vydává fotografickou příručku v osmi jazycích a vyrábí i první komerční daguerrotypické přístroje. Ten je konstruován na principu kamery obskury s objektivem a postříbřenou destičkou. K tomu je dodána skříňka pro vyvolání destiček rtuťovými parami a miska na oplachování desky solí a vodou.

Nevýhodou je stále dlouhá, až několik minut trvající expozice snímku, se kterou se potýkají i další vynálezci a zlepšovatelé a kterou se nakonec podaří zkrátit díky Kolbenovi a Talbotovi až k jedné minutě. Podrobný popis postupu zhotovování fotografií vychází u nás v *Ročence pro továrníky a živnostníky* v roce 1839.

K našim prvním daguerrotypistům patří počátkem čtyřicátých let 19. století kanovník premonstrátů v Nové Říši **Bedřich Franz** (1796–1860), působící později v Brně a Olomouci jako profesor filozofie, o jehož činnosti informuje článek Petry Trnkové, jak je výše uvedeno. V Litomyšli je to Florus Stašek.

Fotografovali se především osobnosti, rodinné skupinky, méně pak krajina, architektura či aranžovaná zátiší. První fotografický ateliér v Praze si otevřel Slovák Josef Božetěch Klemens v roce 1842.

Významnou modernizací a zmenšením daguerrotypického přístroje ve tvaru komolého kužele s novým objektivem zkracujícím dobu expozice na 45 vteřin přispěl **Josef Max Petzval** (1807–1891) pocházející ze Spišské Bělé na Slovensku. Další zdokonalení přináší rakouský **Peter W. F. Voigtländer** (1812–1878). Přístroj se světelností 1:3 dále zkracuje dobu osvětlení, kovové destičky nahrazuje papírovými a později i skleněnými formátu 9 x 12 a 13 x 18 cm. Fotoaparáty vyráží z ateliérů do terénu, stávají se lehce přenosnými a fotografiů přibývá. Nutno však podotknout, že fotografie počátkem 40. let minulého století představovala pro většinu populace určitý luxus a byla stále málo dostupná. Kovové destičky, na které se

fotografovalo byly obvykle měděné, kulatého tvaru o průměru 97 mm. Při adjustaci do dřevěného rámečku byly paspartovány kartonem tzv. oktogonálního tvaru (obdélník se seříznutými rohy), aby se kulatý tvar destičky upravil. Snímek pak byl neprodyšně uzavřen proti působení vzduchu, pachů a nečistot a zasklen. Pokud autor snímku umístil svoji signaturu vzadu na kovovou destičku, nelze ji bez poškození originálního rámování odhalit.

Klasická daguerrotypie je v průběhu 50. let 19. století nahrazena moderními ručními přístroji, které používají k zobrazení již papír, či skleněnou desku a od roku 1875 i svitkový film v pásu, o což se zasloužil George Eastman (1854–1932), ale to je již jiná historie...

První polenské fotografie

Vraťme se však k našemu „malému pokladu“ v polenském muzeu, který obsahuje celkem 19 exemplářů daguerrotypií. K našemu velkému překvapení jsme zjistili, že 2 daguerrotypie manželů Klusáčkových o rozměrech rámečku 10,5 x 12,5 cm jsou na zadní straně signovány autorem. Na papírové nálepce stojí: **Liberát Kundt, podobiznitel světlotiskem v Polně, 1847.**³ V kontextu s článkem Petry Trnkové o nálezu snímků Bedřicha Franze je to unikátní zjištění, neboť máme k dispozici dvě fotografie známých osobností pořízené polenským daguerrotypistou Kundtem. Žel, snímky jsou špatně čitelné. Fotografované osoby:

- **Antonín Klusáček** (9. 1. 1817 Polná – 1. 7. 1898 Praha) byl polenským učitelem, kulturním činovníkem a hudebníkem. V Polně založil ochotnický divadelní soubor Jiří Poděbradský, pěvecký soubor Čestmír, byl předsedou Městské besedy a vedoucí hospodářského spolku Viktorin. Též jako amatér velmi dobře fotografoval a fotografie sám zhotovoval. V jeho pozůstalosti se zachovaly velmi vzácné záběry polenského, dnes Husova, náměstí pořízené ještě před velkým ohněm v roce 1863, které nám uchovaly podobu tehdejších domů na náměstí s barokními a snad i gotickými štíty, které oheň zničil.
- jeho manželka **Anastázie Klusáčková roz. Dočekalová** (18. 4. 1827–30. 10. 1895) byla ochotnickou herečkou v divadelním spolku v Polně.⁴

Polenský daguerrotypista **Liberát Kundt** (6. 8. 1812–15. 1. 1886) se narodil v rodině pekaře Františka Kundta a matky Barbory Kundtové roz. Filipenské v domě č. 140-Město. Svoji živnost pozlacovače, malíře písma,

³ Městské muzeum Polná, Po-FS 19936, Po-20/B/1120, a Po-FS 19937, Po-20/B/1121.

⁴ Klusáček, Jiří: *Osm generací rodu Klusáčků*. In: Genealogické a heraldické listy, roč. XXVIII, č. 4, Praha 2008.

restaurátora, řezbáře a fotografa provozoval v domě č. 21-Město na dnešním Husově náměstí (později tiskárna B. Zapletala).⁵

O tom, že Liberát Kundt provozoval v Polné fotoateliér s produkcí daguerrotypií, svědčí zápis v hlášení zničeného majetku polenských pohořelých při velkém požáru v roce 1863 uložený v Městském muzeu Polná. Zde si přečteme že: „...v rámci čtvrti Město je dobře zvláště upozornit na provoznu malíře, řezbáře a pozlacovače Liberáta Kundta hlásícího škodu 4.234 zlatých, který přišel, mimo jiné, o varhaní pozitiv se čtyřmi rejstříky, náhrobní kříže a jiné řezbářské předměty, plány oltářů, malířské a štafirské přípravy, barvy a též o **daguerrotypický aparát**.“⁶ Tento zápis je dalším důkazem toho, že Polná měla od 40. let 19. století svého fotografa používajícího vlastní daguerrotypický přístroj, takže Polenští nemuseli za pořízením fotografií jezdit do Jihlavy, či do větších měst v okolí, neřku-li do Prahy. V živnosti svého otce po jeho smrti pokračoval i syn František, který se však fotografováním nezabýval. Polná v pozdějších letech, kdy technika fotografie již značně pokročila, měla své další fotografy, kterými byli Josef Šťastný, Adolf Veselý, Karel Bezouška a další. Krom toho přibývalo stále více amatérských fotografů, kteří nám zanechali svoje svědectví o době, kterou žili.

Dostáváme se nyní k dalším čtyřem daguerrotypiím, na nichž jsou zobrazeni někteří polenští občané. Jsou to:

- **Antonín Pittner** (4. 6. 1814 Polná – 24. 8. 1897 Polná), kupec a vinárník v Polné, obrozenecký aktivista, divadelní ochotník, kronikář, přítel spisovatelky Boženy Němcové, Karla Havlíčka Borovského, Josefa Kajetána Tyla, Václava Friče a Vojty Náprstka. V letech 1865–1888 byl starostou Města Polná. Jeho dcerou byla spisovatelka venkovského románu Vlasta Pittnerová. Fotografie je zasklena ve zlatavém dřevěném rámečku 12,5 x 15 cm, papírová pasparta s oktogonálním výřezem je obroubena dvojitou černou linkou.⁷
- **Antonín Pittner s manželkou Leopoldinou Pittnerovou roz. Filipenskou**. Adjustace je stejná jako u předchozího snímku. Pasparta je však lemována zlatým puntíkatým okrajem.⁸
- **Františka Pittnerová – matka Antonína Pittnera** (1781–1849) s vnoučaty Marií a Annou Pittnerovými. Provedení opět stejné jako

⁵ Moravský zemský archiv v Brně, E 67 – Sbírka matrik, i. č. 6762, fol. 323, a i. č. 6808, pag. 657.

⁶ Plašil, Filip: *Následky požáru pro město a jeho obyvatele*. In: Plašil, Filip, Prchal, Jan, Šup, Milan: *Naše krásné zvony hoří dosud...* Město Polná 2013.

⁷ Městské muzeum Polná, Po-FS 304, Po-21/A/1.

⁸ Městské muzeum Polná, Po-FS 305, Po-21/A/2.

první snímek. Vnoučata jsou na obrázku mírně rozmazaná, protože nevydržela bez pohybu po dobu dlouhé expozice.⁹

Všechny tyto 3 fotografie jsou zhotoveny v roce 1848 a daroval je muzeu příbuzný portretovaných osob Miloš Vítek v roce 1953.

- **Aloisie Losenická** (1830–1913), matka statkáře Karla Losenického, osvětového a kulturního činovníka, polenského radního, ředitele Občanské záložny a člena mnoha spolků. Daguerrotypie byla pořízena v roce 1850, zasklena ve zlaceném dřevěném rámečku 15 x 17 cm, pasparta opatřena dvojitou černou linkou.¹⁰

Fotografii darovala muzeu příbuzná Marie Klapková v roce 1955.

Můžeme se však jen domnívat, že tyto 4 fotografie pořídil Liberát Kundt, který v té době v Polné již fotografoval. Snímky jím nejsou signovány.

Posledním souborem daguerrotypií ve sbírkách muzea je zasklené tablo č. III v dřevěném černém rámu o rozměrech 63,5 x 83 cm, obsahující 13 daguerrotypií neznámých osob, z nichž na šesti z nich jsou muži, na čtyřech ženy a na třech skupinky dospělých osob s dětmi. Jen u dvou snímků lze identifikovat autory, a to jistě W. Horna a Le Pescheuva. Ostatní jsou bez signatur.

Dle zápisu v evidenci sbírek bylo tablo používáno jako učební pomůcka při výuce v polenské škole. Ve sbírkách existuje ještě dalších šest tabel věnovaných vývoji fotografie.¹¹ Tablo č. IV je věnováno technice kolodí, č. V albuminu, č. VI celoidinu a protalbinu a č. VII již moderní fotografii po roce 1890. První dvě tabla se netýkají fotografií, ale kresby portrétů a tzv. zarámovaným černým siluetám osob. Podle přírůstkové knihy polenského muzea, vedené v 50. letech, byla tato tabla zapsána 9. prosince 1958 jako dar od polenského rodáka Ing. Dr. Rudolfa Gilberta (1896–1980), profesora státní odborné školy grafické v Praze.¹² Není tedy vyloučena ani hypotéza, že tabla mohla původně tvořit součást inventáře této pražské střední školy.

Když jsme tuto zprávu oznámili historičce fotografie Petře Trnkové, označila ji za překvapivou a velmi dobrou. V krátké době se sama na tyto artefakty přijela podívat a celou kolekci fotografií předběžně zdokumentovat. Doktorka Trnková prohlásila, že takto zhotovený soubor fotografií využitý jako učební pomůcka dosud neviděla a že vyvine snahu o detailnější

⁹ Městské muzeum Polná, Po-FS 47881.

¹⁰ Městské muzeum Polná, Po-FS 47879.

¹¹ Tabla jsou zařazena pod evidenčními čísly Po-FS 3476, Po-FS 3349 a 3350 a Po-FS 49414–49417.

¹² O Rudolfu Gilbertovi Prchal, Jan: *Rudolf Gilbert a Jihlavsko*. Polensko, roč. XXVII (2013), č. 3, s. 12–16.

průzkum těchto artefaktů, který by opublikovala v odborném tisku. Nadšena byla i osobností Liberáta Kundta, který se tak zařadil mezi jedny z prvních fotografů u nás po bok brněnského Bedřicha Franze, jehož čtyři portréty byly popsány výše. Rozhodně toto zjištění obohatí historii vývoje fotografie na našem území a my se můžeme jen těšit, že si časem přečteme odborné zhodnocení našeho nálezu.

Poděkování:

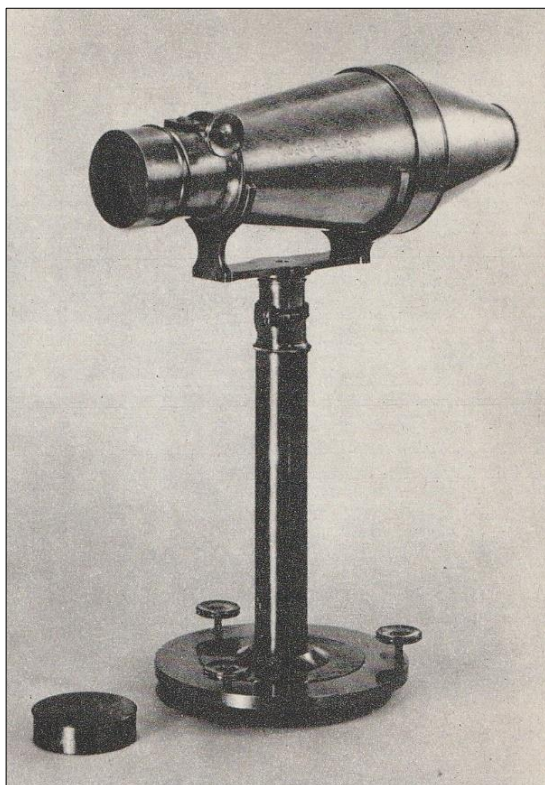
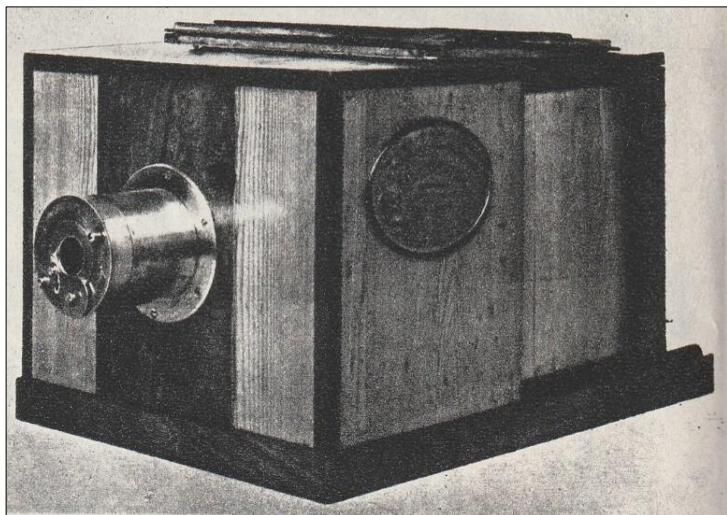
Děkuji ředitelce polenského muzea Aleně Vyskočilové a zaměstnankyni muzea Marcelu Makovské za zpřístupnění sbírkových předmětů v depozi-táři a poskytnutí studijních materiálů a Filipu Plašilovi za dohledání živo-topisných údajů o Liberátu Kundtovi.

**Detail daguerrotypie kupce Antonína Pittnera, 1848.
Městské muzeum Polná, Po-FS 304. Reprofoto František Mach.**

Tablo III. s daguerrotypiemi.
Městské muzeum Polná, Po-FS 49414.

Daguerrotypické aparáty:
dřevěný Daguerrovův z roku
1839 a kovový Petzvalův
z roku 1841.

Reprofoto z publikace
Skopec, Rudolf: *Dějiny
fotografie v obrazech od
nejstarších dob k dnešku.*
Orbis Praha 1963.

Filip Plašil

Bedřich Reichenbach

Ke 120 letům od úmrtí Hilsnerova vyšetřujícího soudce

Jméno polenského soudce Bedřicha Reichenbacha se objevuje ve všech pracích o Hilsnerově aféře, se kterou je už neoddělitelně spojeno. Literaturou je Reichenbach popisován jako jeden z mála aktérů případu vraždy Anežky Hružové, který se hned v počátcích snažil vést vyšetřování zločinu běžným nestranným způsobem a stavěl se negativně ke vznikající štvanci na Leopolda Hilsnera jako domnělého rituálního vraha. Postava přednosty Okresního soudu v Polné Reichenbacha se pod zkráceným příjmením „Reichl“ nedávno objevila i ve filmovém zpracování případu *Zločin v Polné* podle scénáře Václava Šaška, a to v podání herce Františka Němce. Přesto o soudci Reichenbachovi dosud nebylo známo prakticky nic. U příležitosti 120. výročí jeho úmrtí se snaží tento dluh nešťastné postavě polenské historie splatit následující příspěvek.

Původ

Bedřich (Friedrich) Reichenbach se narodil 20. července 1845 v Chotěšově na Plzeňsku do tradiční právnické rodiny místního správce panství Antona Reichenbacha,¹ pozdějšího okresního soudce v Kralovicích a ještě ve výslužbě činného jako ředitele panství Metternichů. Právníci a úředníci byli už Reichenbachův dědeček Augustin Mathias (justiciář a purkmistr regulovaných magistrátů v Trutnově a Hradci Králové) a pradědeček Augustin Johann (ředitel panství v Bílých Poličanech). Rodina pravděpodobně pocházela ze slezského šlechtického rodu Reichenbachů² a bylo ji možné počítat mezi místní Němce; sám Bedřich Reichenbach do konce života češtinu úplně dokonale neovládal.³

Počátky profesní dráhy

Bedřich Reichenbach pokračoval v rodinné tradici a vydal se cestou právnického povolání. Studoval gymnázium v Plzni, kde v roce 1864 maturoval.⁴ Lze předpokládat, že následně absolvoval Právnickou fakultu Karlo-

¹ Státní oblastní archiv Plzeň, Sbírka matrik, sig. Chotěšov o8, fol. 48.

² Reichenbachův rodokmen uveřejněný v příspěvku *Po stopě krvavého rituálu. V zájmu pravdy*. Árijský boj, roč. IV, č. 11, 13. 3. 1943, s. 7.

³ Jeho nedostatkům v českém jazyce byly později připisovány nejasnosti v protokolu o ohledání místa činu vraždy Anežky Hružové. *Odpověď MUDr. Václava Michálka, městského lékaře v Polné, a MUDr. Aloise Prokeše, obvodního lékaře v Polné, ze stanoviska převládáně znaleckého na brožuru profesora Masaryka „Nutnost revidovati process Polenský“*. Praha 1899, s. 7–8.

⁴ *Jahresbericht des k. k. Gymnasiums zu Pilsen für das Schuljahr 1864*. Plzeň 1864, s. 27; *Programm des k. k. Obergymnasiums zu Pilsen in Böhmen*. Plzeň 1879, s. 39.

Ferdinandovy univerzity v Praze, kterou zakončil třemi státními zkouškami. Doktorát práv byl tehdy předepsán pouze pro výkon advokacie, a právníci v soudní službě se proto obvykle o rigorózní zkoušku ani nesnažili, neboť ji nepotřebovali. Podle pozdějšího údaje o započitatelné praxi nastoupil Reichenbach do soudní služby koncem roku 1868.

Nejprve působil pravděpodobně jako právní praktikant a následně jako auskultant u blíže nezjištěných soudů v Čechách; naposledy je v této funkci roku 1871 uváděn jako auskultant u Okresního a vyšetřovacího soudu v Klatovech, poměrně blízko svého rodiště.⁵ Po složení praktické soudcovské zkoušky byl odtud v květnu 1871 jmenován adjunktem (též označováno jako příručí) k Okresnímu soudu v Sedlci,⁶ čímž získal jako výpomocný soudce ve věcně omezeném rozsahu a pod dozorem zdejšího okresního soudce rozhodovací pravomoc. Dne 26. září 1871 pojal v Benešově za manželku Karolinu Annu Gabrielovou (1854–1904), pouze 17letou dceru zdejšího obchodníka a měšťana Hynka Aloise Gabriela, českého vlastence činného v místní politice i spolcích.⁷ Dne 9. září 1872 se manželům v Sedlci narodila dcera Marie Tekla Josefa.

V Sedlci vydržel Reichenbach dva roky, než byl v červenci 1873 k vlastní žádosti přeložen do Jindřichova Hradce, kde setrval dlouhou dobu, téměř 12 let.⁸ Zdá se překvapivé, že ačkoliv Reichenbachovým mateřským jazykem byla němčina, nechal se dobrovolně přeložit do bytostně českého města, kde strávil podstatnou část života. Rozhodující vliv měla nejspíše jeho manželka Karolina, pocházející z české vlastenecké rodiny. Když Reichenbachovi dne 31. května 1875 v Jindřichově Hradci zemřela malá čtrnáctidenní dcera Camilla, poděkování za účast na pohřbu nechal uveřejnit v místních českých novinách, samozřejmě v češtině.⁹ Může to dokládat jeho snahu zapadnout mezi jindřichohradecké obyvatelstvo. V Jindřichově Hradci bydleli Reichenbachovi v domě čp. 102 a posléze čp. 158 ve vnitřním městě. V tomto městě se jim narodily i zbývající tři děti –

⁵ *Concretal- und Personal-Status der Beamten und Diener des böhmischen Oberlandesgerichts-Sprengels*. Praha 1871, s. 92.

⁶ Nyní Sedlec-Prčice v okrese Příbram. *Allgemeine österreichische Gerichts-zeitung* (dále AÖGZ), roč. XXII, č. 39, 16. 5. 1871, s. 4.

⁷ Státní oblastní archiv v Praze, Sběrka matrik, sig. Benešov 42, fol. 161. Hynek Gabriel patřil k zakladatelům místního pěveckého spolku a souboru divadelních ochotníků, působil jako radní v Benešově, od roku 1865 byl členem nově zřízeného okresního zastupitelstva a později i starostou města. Dobovou literaturou byl dokonce označován na „známého národovce“. Srov. Husmanová Markéta: *Karel baron Villani (1818–1883). Národně obrozenecká a politická činnost liberálního, nerevolučního politika na Benešovsku*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, ved. práce Lukáš Fasora. Brno 2007. Boleslavský, Josef Mikuláš: *Divadelní almanach*. Praha 1869, s. 36.

⁸ *Gerichtshalle*, roč. 17, č. 61, 31. 7. 1873, s. 4, AÖGZ, roč. 24, č. 62, 5. 8. 1873, s. 4.

⁹ *Ohlas od Nežárky*, roč. 5, č. 24, 12. 6. 1875, s. 190. Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Sběrka matrik, sig. Jindřichův Hradec 61, fol. 189.

29. srpna 1875 Růžena, 6. března 1877 Bedřiška a 26. května 1885 jediný syn Adolf.¹⁰

Přednostou Okresního soudu v Polné

Těsně před čtyřicítkou, 15. června 1885, byl Bedřich Reichenbach jako adjunkt z Jindřichova Hradce jmenován na své první a zároveň i poslední samostatné místo do Polné jako okresní soudce a přednosta zdejšího okresního soudu.¹¹ Opět lze konstatovat, že přes svůj německý původ se Reichenbach znovu dostal do čistě českého města. Reichenbachova finanční situace v té době nebyla nejlepší, protože na stěhovací náklady z Jindřichova Hradce do Polné a související výdaje si musel vypůjčit 300 zl. Dluh následně nebyl schopen splatit, pročež požádal Vrchní zemský soud v Praze o povolení mimořádné zálohy na plat, kterou se zavázal vrátit ve 20 měsících. Jako příčinu své nemajetnosti uváděl, že jeho rodinu postihla série onemocnění náročných na léčebné výlohy; zároveň s sebou do Polné stěhoval ani ne měsíčního syna Adolfa. Vrchní zemský soud pak v únoru 1886 Reichenbachovi zálohu platu skutečně povolil a zaslal mu 300 zl.¹² V Polné bydleli Reichenbachovi opět v nájmu, v domech na hlavním náměstí čp. 46 a 50 a možná i jinde. Nájemní bydlení bylo u tehdejších státních úředníků téměř pravidlem, s ohledem na časté změny působišť se ani nepokoušeli zakoupit si vlastní nemovitosti.

V době Reichenbachova nástupu do Polné už zdejší soud patřil k nejmenším v Čechách, poté co od jeho dosavadního obvodu byly odtrženy obce položené západně, které utvořily od 1. května 1879 obvod nově konstituovaného Okresního soudu ve Štokách.¹³ Do obvodu Okresního soudu v Polné patřilo pouhých 13 obcí.¹⁴ Vzhledem k tomu nebylo ani personální obsazení soudu rozsáhlé a postupně upadalo. Kromě přednosta soudu – okresního soudce Reichenbacha – zde působil jenom jeden další právník, a sice dlouholetý soudní adjunkt Vincenc Ruta; po jeho odchodu do Králík v roce 1893 byl do Polné místo adjunkta několik let dosazován pouze auskultant (začínající právník v soudní službě s minimální praxí, bez soudcovské zkoušky). Pozemkovou knihu původně vedl tzv. knihvedoucí

¹⁰ SOA Třeboň, Sbirka matrik, sig. Jindřichův Hradec 25, fol. 334, sig. Jindřichův Hradec 26, fol. 93, a sig. Jindřichův Hradec 27, fol. 333.

¹¹ *Ohlas od Nežárky* 20. 6. 1885, *Gerichtshalle*, roč. 29, č. 25, 22. 6. 1885, s. 9.

¹² Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

¹³ Okresní soud ve Štokách byl zřízen po nátlaku zdejších Němců oddělením části obvodů od okresních soudů v Polné a Německém Brodě nařízením ministerstva spravedlnosti 95 ř.z. ze dne 15. října 1877 a zahájil činnost 1. května 1879. Nařízením ministerstva spravedlnosti z 24. 12. 1878 byly do obvodu Okresního soudu v Polné přikázány obce Nížkov, Rosička a Špinov (říšský zákoník roč. 1878, částka LIV., č. 147, 30. 12. 1878 a totéž v zemském zákoníku pro Čechy, roč. 1878, částka XV., č. 65, 12. 2. 1879).

¹⁴ *Spezialortsrepertorium von Böhmen. Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910.* Wien 1915.

neboli knihovní Emanuel Jirkův, který však byl od roku 1885 trvale přidělen k Okresnímu soudu ve Štokách a od té doby už v Polné knihvedoucí fakticky nikdy nepůsobil. Chod soudní kanceláře a také pozemkové knihy proto zajišťoval kancelista Josef Blažek a později Karel Wollmann, který měl k ruce jednoho nebo dva diurnisty (písaře za denní plat), později označované jako kancelářští pomocníci. Výjimečně se objevoval i třetí, prozatímní kancelářský pomocník. Dále působil u soudu jeden soudní sluha František Bosák, jenž měl na starost i vězení umístěné v soudní budově, a pro soud pracoval i soudní vykonavatel (exekutor). Celé obsazení soudu tak v 80. a 90. letech 19. století fakticky tvořilo obvykle šest až sedm osob. Personálně lépe byl obsazen dokonce i nedaleký Okresní soud v Přibyslavi. Přesto se Reichenbach nesnažil o přeložení do většího města a v Polné zůstal, podobně jako předtím v Jindřichově Hradci, dlouhou dobu – celkem 16 let, až do předčasného odchodu do výslužby.

Jako okresní soudce pobíral Reichenbach plat 1400 zl. a později 1600 zl. ročně, ke kterému se přidával ještě tzv. „aktivní přírůstek“ za vedení soudu. Po jmenování radou zemského soudu v roce 1895 jeho plat stoupl na 2400 zl. a po odsloužení 30 let v soudní službě roku 1898 na 2700 zl. ročně, ke kterým se přidával funkční přírůstek 280 zl. To mu ale zjevně nedostačovalo, protože v únoru 1889, v říjnu 1893 a znovu ještě v říjnu 1899 opět žádal Vrchní zemský soud v Praze o vratnou zálohu na plat ve výši 300 zl. a později 500 zl. V roce 1889 uváděl, že v poslední době vynaložil značné částky na léčbu dlouhotrvajících nemocí členů své rodiny, poskytl podporu svému bratru, který přišel o práci, a tak nyní téměř není schopen hradit školné nejstarší dcery Marie, která studovala v Jihlavě. Podobné důvody uvedl i v roce 1893. Na podzim 1899, po prodělaných těžkostech za nechvalně proslulé Hilsneriády, specifikoval, že on sám trpí dlouhodobým revmatismem a neurózou a jeho manželka Karolina cukrovkou, pročež jezdí jednou ročně do teplických lázní na léčebnou kúru.¹⁵ Zdravotní stav členů Reichenbachovy rodiny zjevně skutečně nebyl dobrý: dne 28. října 1887 zemřel v Polné ve věku dva a půl roku Reichenbachův syn Adolf na zánět průdušek¹⁶ a dcera Bedřiška trpěla chudokrevností, svalovým revmatismem a celkovou tělesnou slabostí, pročež byla v pozdějších letech uznána za neschopnou práce.¹⁷

Přes vlastní revma, nemoci postihující rodinné příslušníky a setrvalou potíže vyjít s penězi se nicméně Reichenbachův profesní život v Polné po dlouhou dobu dá označit zřejmě za poklidný. Jako soudce byl Reichenbach svými nadřízenými opakovaně chválen za svědomité a přesné plnění služebních povinností, dobré právní znalosti a náležité vedení soudu a konečně i za politicky loajální chování. Dne 23. listopadu 1895 byl z okresního

¹⁵ Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

¹⁶ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA Brno), E 67, kniha 6808, pag. 692.

¹⁷ Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

soudce jmenován radou zemského soudu v VII. hodnostní třídě, čímž si polepšil i co do příjmu.¹⁸ Velmi dobře dopadly také předem nehlášené kontroly, prováděné u polenského okresního soudu prezidentem Krajského soudu v Kutné Hoře v letech 1896 a 1899.¹⁹

Reichenbachovi se, alespoň zpočátku, do jisté míry zapojili i do společenského života ve městě. Nejméně v letech 1888–1890 je Bedřich Reichenbach i s manželkou Karolinou uváděn jako člen nově založeného okrašlovacího spolku Viktorin, v téže době se uvádí také jako člen Měšťanské besedy a přispívající člen sboru dobrovolných hasičů, na jejichž ples pravidelně docházel. Nejstarší dcera Marie byla dobrou klavíristkou a varhanicí a hrávala v děkanském kostele, kde se patrně seznámila se svým budoucím manželem Ferdinandem Divišem, odborným učitelem měšťanské školy, který hrál v chóru na housle. S ním ostatně v Polné občas vystupovala i veřejně.²⁰ Hudbě se snažily věnovat i mladší Reichenbachovy dcery Růžena a Bedřiška, které se přihlášily za členky pěveckého spolku Čestmír, avšak pro neúčast na zkouškách a nezájem o další členství byly ze spolku v lednu 1898 vyloučeny.²¹ Dvě z Reichenbachových dcer se v Polné i prodaly.

Hilsnerova aféra

Bezproblémový výkon soudcovské funkce na malém městě nečekaně a náhle skončil s vraždou devatenáctileté švadleny Anežky Hrůzové, ke které došlo 29. března 1899 a která vyústila v jednu z největších protižidovských afér v Evropě 19. století. Reichenbach, jako jediný soudce u polenského okresního soudu, převzal automaticky funkci vyšetřujícího soudce v počátku trestního řízení. Coby předseda soudní komise, tvořené lékaři Václavem Michálkem, Aloisem Prokešem, starostou města Rudolfem Sadilem a soudním kancelářským pomocníkem Janem Rérychem, provedl 1. dubna po nález mrtvolý ohledání místa činu na okraji lesa Březina. Stalo se tak za obzvlášť ztížených podmínek a nikoli bezchybně, neboť jakékoliv práce velmi znesnadňovala přítomná veřejnost, které četníci

¹⁸ *Konkrétní status úředníků a sluhů c.k. soudů a státních zastupitelstev v obvodu Vrchního zemského soudu v království Českém dle stavu k 31. prosinci 1898*. Praha 1899, s. 23; Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach. Soudce působící u okresního soudu mohl být jmenován radou zemského soudu teprve od roku 1894.

¹⁹ Národní archiv, Vrchní zemský soud Praha, i. č. 2203, kart. 65, sig. Pres I, a i. č. 2346, kart. 2304, sig. Pres 17.

²⁰ Pokorný, František: *Na polenském chóře před 50 lety*. Polensko, roč. 1939, č. 5, s. 61 a 71. *Dalibor, časopis pro všechny obory umění hudebního*. Roč. 14, č. 15–17, 26. 3. 1892, s. 129.

²¹ Městské muzeum Polná, nezapsané archiválie týkající se spolků Čestmír, Viktorin a Měšťanská beseda, a v muzeu deponované archiválie Sboru dobrovolných hasičů Polná, spisový materiál za léta 1888–1891.

Soudní komise nad mrtvolou Anežky Hrůzové v lese Březině. Vlevo v úřední uniformě s képi soudce Bedřich Reichenbach. Ilustrace z denního tisku, 1899.

nedokázali zabránit ve znehodnocení případných stop a která se nedala rozeznat. Ještě tři týdny poté našla komise při dodatečném ohledání v lese ukryté některé předměty důležité pro vyšetřování. Jak vyplývá z pozdější výpovědi starosty Sadila, věnoval Reichenbach nutným vyšetřovacím úkonům mnoho energie a vyvíjel činnost i mimo úřední hodiny. Přesto, nebo možná právě proto, se brzy znelíbil jak místní veřejnosti, tak zejména žurnalistům, kteří se záhy dostavili do Polné, aby nešťastný konec Anežky Hrůzové představili světu jako židovskou rituální vraždu a označili za pachatele Leopolda Hilsnera. Reichenbachovo vyšetřování, prováděné standardním způsobem, se nezdálo místnímu antisemitsky naladěnému

publiku dostatečně účinné, neboť Reichenbach se snažil prověřovat i jiná podezření a měl na zřeteli i jiné případné motivy vraždy.²²

Reichenbach začal být v tisku už před polovinou dubna obviňován ze zvýhodňování Hilsnera v trestním řízení a označován za židovského soudce (zejména *Deutsches Volksblatt*,²³ *České zájmy*, *Národní politika*²⁴), a to na základě dopisu antisemitského žurnalisty Jaromíra Huška poslanci říšské rady Ernstu Schneiderovi ze dne 7. dubna 1899.²⁵ V novinách se objevily zprávy, že Reichenbach měl odstrašovat svědky od podání výpovědí, na manželku starosty z Malé Věžnice Johannu Vomelovou měl být při výslechu tak hrubý, až se rozplakala, a před svědky údajně prohlašoval, že si přišli vydělat 150 zlatých odměny, které vypsaly obce Polná a Malá Věžnice. Už 18. dubna 1899 odešel Reichenbach, patrně zaskočený vývojem událostí a nervově podrážděný, na tříměsíční dovolenou.²⁶ Ačkoli v Reichenbachově osobním spisu, vedeném u Vrchního zemského soudu v Praze, o této dovolené není zmínka, přestože rok předtím i dva roky poté jsou zde jeho žádosti o dovolené doloženy, ze seznamu jmen k prezidiálnímu deníku Okresního soudu v Polné se zdá, že Reichenbach si tehdy o dovolenou (šestitýdenní) požádal sám.²⁷ Dovolené využil mj. opět k lázeňskému pobytu v Teplicích, kam odjel v červnu.²⁸

Opakované zprávy v *Národní politice*, napadající Reichenbachovu nestrannost a předhazující mu nezákonné jednání, vzbudily pozornost Vrchního zemského soudu v Praze, který 7. června 1899 nařídil prezidiu Krajského soudu v Kutné Hoře celou záležitost prošetřit. Kvůli ověření postupu soudce Reichenbacha v Hilsnerově případě provedl tehdejší prozatímní správce polenského okresního soudu, adjunkt František Pilař z Příbyslavi (zastupoval Reichenbacha v době jeho tříměsíční dovolené), z příkazu

²² Základní literaturu o Hilsnerově aféře, líčící i úlohu soudce Reichenbacha, představují zejména Nussbaum, Arthur: *Der Polnaer Ritualmordprozess: eine kriminalpsychologische Untersuchung auf aktenmässiger Grundlage*. Berlin 1906, Černý, Bohumil: *Vražda v Polné*. Praha 1968 a Kovtun, Jiří: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*. Praha 1994.

²³ Roč. 1899, č. 3691 z 12. 4. 1899, s. 9.

²⁴ Roč. 1899, č. 144 z 26. 5. 1899, č. 148 z 30. 5. 1899 a č. 156 z 7. 6. 1899.

²⁵ Znění dopisu uvádí Černý, Bohumil: *Vražda v Polné*. Praha 1968, s. 44–45, a Kovtun, Jiří: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*. Praha 1994, s. 62–63.

²⁶ Kovtun, Jiří: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*. Praha 1994, s. 76; Toužil, Gustav: *Polná 29. 3. 1899. Popis vraždy Anežky Hružové a sensačního procesu s Hilsnerem před porotou kutnohorskou*. Kutná Hora 1899, s. 45–46.

²⁷ SOkA Jihlava, Okresní soud Polná II, i. č. 2. Podle sdělení Mgr. Martina Sováka ze SOA Praha se však ve fondu Krajský soud Kutná Hora osobní spis Bedřicha Reichenbacha pravděpodobně nezachoval a osobní spis Reichenbacha ve fondu Ministerstvo spravedlnosti Videň v Národním archivu záznam o takové dovolené neobsahuje.

²⁸ Cur-Liste von Teplitz-Schönau. Roč. 1899, č. 27, 16. 6. 1899, s. 1.

krajského soudu výslech polenského starosty Rudolfa Sadila, velitele četnické stanice Josefa Klenovce a samotné Johanny Vomelové.²⁹

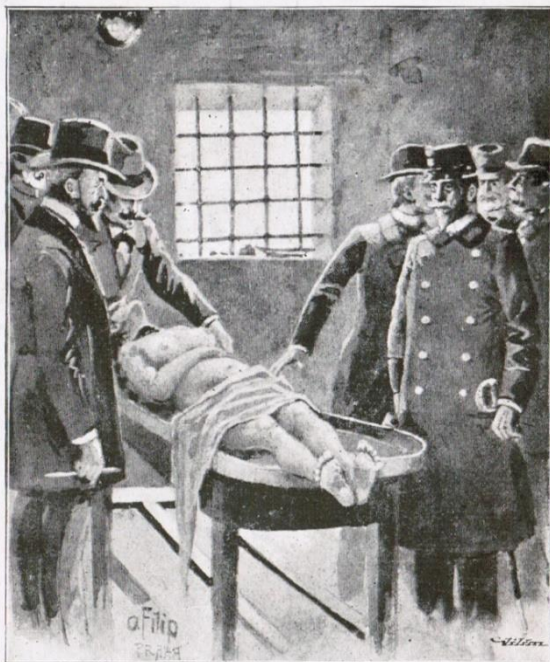

Aranžovaný snímek, který má zobrazovat šetření soudní komise na místě činu. Retuše provedl učitel Břetislav Rérych.

Pohlednice ze sbírky autora, vyd. Antonín Dvořák v Polné, 1899.

Žádný ze svědků novinářské zprávy nepotvrdil. Starosta Sadil uvedl, že „naopak musím dosvědčiti, že rada Reichenbach v této věci velice energicky a účinně pracoval a býval stále mimo úřední hodiny činným. Ovšem bylo na něm pozorovati jakousi rozčilenost, což však dá se vysvětliti rozrušením a namáháním v úřadě, jemuž v čas vyšetřování Hrůzové byl stále vystaven.“ O ovlivňování svědků Reichenbachem sám starosta nevěděl a ani si mu na Reichenbachovo chování žádní svědkové nestěžovali. Johanna Vomelová vypověděla pouze tolik, že u výslechu se nikdy nedala do pláče a Reichenbach se k ní choval „vždycky velmi pěkně a šetrně“, pouze před konfrontací s Hilsnerem ji „napomenul důtklivě, k udání pravdy,“ což ale nebylo učiněno v takové formě, aby ji to nějak odstrašovalo od podání výpovědi. Podstatně zajímavější informace přináší výpověď četníka Klenovce, který i podrobně popisuje, co ho přivedlo k zatčení Hilsnera. Ten byl 4. dubna ráno předvolán k soudu jen jako svědek, ale soudní úředník

²⁹ Národní archiv, Vrchní zemský soud Praha, i. č. 2346, kart. 2304, sig. Pres 17.

Pytvání mrtvoly Anežky Hrůzové v umrlčí komoře v Polné.
Fot.-amat. G. Toužil, red. v Praze. Veškerá práva vyhrazena.

Ilustrace zobrazující pitvu Anežky Hrůzové v márnici hřbitova u sv. Barbory v Polné. Vpravo v uniformě stojí soudce Reichenbach.
Pohlednice ze sbírky autora, 1899.

šedé šaty, a on prý mu řekl, že jsou dávno v luftě. Měl jsem proto podezření, že se spolu snad radili neb umlouvali, následkem toho jsem žádal Hilsnera, aby šel se mnou na Kateřinov a ukázal mi cestu, kudy šel dne 29. března o 3. hod. odp. do Březiny a pak dále. Když jsme přišli já s Hilsnerem a radní Sedlák na Kateřinov, Dvořáček se Zelingrem na nás čekali (Klenovec tyto svědky předem požádal, aby počkali na Kateřinově, než dokončí prohlídku Hilsnerova bytu, pozn. aut.). Hilsner pak vedl mě a pana Sedláka místo do lesa, kam vlastně dle udání svědků šel, okolo hřbitova, kde se právě stavělo, okolo lesa k městu do pivovaru, skrz dvůr, na pastviště a pak do Židovského města. Dvořáček a Zelinger šli za námi a říkali, že to je právě opačný směr, kudy Hilsner šel. Následkem toho jsem měl dost důvodů pro jeho zatknutí

ho poslal zatím domů, s tím, ať přijde odpoledne, protože na dopoledne už bylo předvoláno příliš mnoho svědků a na Hilsnera by se před polednem nedostala řada. Dále popisuje Klenovec: „*Ihned jak jsem Hilsnera viděl jíti od soudu, šel jsem pro radního pana Sedláka a odebrali jsme se do bytu matky Hilsnera, aby mi ukázal, kudy šel Březinou dne 29. března o 3. hod. odp. Dvořáčka (svědek a Hilsnerův společník při hře v karty, pozn. aut.) jsem vyzval, aby šel napřed na Kateřinov. V bytu Hilsnera přistihl jsem jeho kamaráda Veseleho, který právě z bytu odcházel, já se ho ptal, co tam dělal, a on řekl, že se ho ptal, kam dal Hilsner*

a zvláště, když jsem pozoroval, že se Hilsner s Veselým a jeho druhy umlouvá a proto, když mě vedl z Kateřinova do města, odvedl jsem ho přímo k soudu, odkud již puštěn nebyl.“ Klenovec výslovně potvrzuje, že úmysl Hilsnera zatknout pojal teprve ten den 4. dubna okolo 13. hodiny odpoledne, „a to zcela o své újmě“, kdy se předtím s Reichenbachem o zatčení vůbec neradil. „Já již měl sice podezření již dne 3. dubna, ale neměl jsem přece takové důkazy, a proto asi také nebyl zatčen se strany soudu. Jak jsem již udal, pojal jsem úmysl Hilsnera zatknouti v úterý dne 4. dubna v 1 hod. odp. a také jsem zatknutí provedl; se strany soudu jsem neměl žádného pokynu a po zatknutí jsem okolnosti, které mě k zatknutí přiměly, uvedl a ještě když jsem udání přinesl, mně pan rada Reichenbach připomenul, abych připojil k poslední větě v udání, že o Hilsnerovi je veřejná pověst, že je vrahem Hrůzové.“ Reichenbach patrně považoval důvody sepsané Klenovcem v udání na Hilsnera za příliš slabé na vzetí do vazby a chtěl mít své vazební rozhodnutí o něco pádněji odůvodněno. Později bylo v tisku opakovaně mylně tvrzeno, že Reichenbach nechal Hilsnera z vazby propustit, což se nezakládá na pravdě – Hilsner od 4. dubna 1899 odpoledne neopustil vazbu až do doby, než nastoupil výkon trestu. Klenovec následně dodává, že vůbec neví o tom, že by Reichenbach měl nějak odstrašovat svědky od výpovědi a nikdo si mu na takové jednání ani nestěžoval. Po městě se prý sice povídalo, že Reichenbach se měl vyjádřit, že by si těch 150 zl. odměny každý rád vydělal, ale sám spatřoval důvod napadání Reichenbacha ze strany veřejnosti jinde: „Při pytvání mrtvoly Anežky Hrůzové na hřbitově sv. Barbory v Polné obecnstvo vypáčilo vrata hřbitovní a přišli někteří z obecnstva až k místnosti, kde se pytvalo, a dívali se tam oknem a dveřmi, následkem toho rada Reichenbach lidi tyto vyzval, aby se vzdálili, což ovšem tímto nebylo vhod. Jednání toto však bylo docela správné, poněvadž počínání si těchto lidí celý výkon úřední velice stěžovalo.“³⁰

Krajský soud v Kutné Hoře na základě výpovědi svědků seznal, že podezření na Reichenbachovo nezákonné ovlivňování svědků je zcela liché a navrhl od dalšího šetření upustit, což se také stalo. Přesto se dalšího napadení dočkal Reichenbach od poslanců Říšské rady ve Vídni Hermanna Bielohlawka a Josefa Schlesingera a jejich 16 dalších společníků dne 20. října 1899 v rámci interpelace na ministra spravedlnosti. Poslanci požadovali mj. suspendování Reichenbacha z funkce vyšetřujícího soudce Hilsnerova případu a přísné prošetření jeho postupu.³¹ Stalo se tak poté, co svědek František Veselý vypověděl 13. září u Krajského soudu v Kutné Hoře, že jej při výslechu Reichenbach „zhurta zakřikl“, když začal hovořit o údajném Hilsnerově košerovacím noži, na což se poslanci ve své interpelaci

³⁰ Národní archiv, Vrchní zemský soud Praha, i. č. 2346, kart. 2304, sig. Pres 17.

³¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes im Jahre 1899. XVI. Session. I. Band. Wien 1899, s. 95 an.

výslovně odvolávali.³² O antisemitské interpelaci opět přinesly obšírnou zprávu některé noviny.³³ Ještě referent ministerstva spravedlnosti v roce 1901 nicméně uvedl, že tato obvinění se prokázala jako zcela nepravdivá a že samotný ministr spravedlnosti v rámci své odpovědi na předmětnou poslaneckou interpelaci č. 23.089/99 vzal Reichenbacha pod svou ochranu.³⁴

Reichenbachovo onemocnění a konec kariéry

Události Hilsneriády a opakované napadání v tisku, ze strany místní veřejnosti a konečně snad i prošetřování jeho postupu nadřízenými soudy měly na Reichenbacha přímo devastující vliv. O jeho psychickém stavu na podzim 1899 vypovídá vzácné svědectví člověka, který se s ním osobně setkal. Karlínský lékař Josef Adolf Bulova, který se ve volném čase velmi aktivně angažoval v Hilsnerově případu, až jeho postup vyvolával spíše kontraproduktivní reakce a způsobil jistě horké chvíle nestrannému vyšetřujícímu soudci Otto Baudyšovi z Kutné Hory,³⁵ navštívil také Polnou. Ohlásil se u přednosty Okresního soudu v Polné Reichenbacha, aby od něho získal doporučení k veliteli četnické stanice Klenovcovi. Reichenbach jej prý velmi zdvořile přijal, avšak třásl se po celém těle. Bulovovi pověděl, že „velmi mnoho zkusil a touží pryč. Není jist, že mu nevytlučou okna a nemohl za naši bezpečnost ručit. Prosil mě, abych Polnou opustil, jinak by se mohlo vzburouzení státi. Klenovcovi že nemůže poroučet, abych to zkusil sám, ale že mi předpovídá neúspěch.“ Vyhýbavé a bojácné vystupování Reichenbachovo a jeho neurotický třes zanechaly v Bulovovi negativní pocit, neboť se Masarykovi vyjádřil, že „Reichenbach by mohl nám velmi posloužit, kdyby to nebyl nervózní povrchní zbabělec.“³⁶

Zdravotní stav soudce Reichenbacha se dlouhodobě nelepšil. Okresní lékař z Jihlavy jej na jaře 1901 uznal neschopným služby nejméně na dobu 6 měsíců z důvodu setrvalého kloubního i svalového revmatismu a těžké neurastenie – podráždění nervové soustavy ve vysokém stupni. Dne 8. června mu byla udělena tříměsíční zdravotní dovolená, po kterou dobu

³² Stenografický záznam *Přelíčení s Hilsnerem pro vraždu v Polné před porotou v Kutné Hoře*. Kutná Hora 1899, s. 223.

³³ Za všechny např. *Prager Tagblatt* z 21. 10. 1899, č. 292, s. 4, a *Neues Wiener Tagblatt* z 21. 10. 1899, s. 3, které interpelaci věnovaly půl strany. Informace o interpelaci převzala např. i antisemitská brožura Vrba, Rudolf: *Vražda v Polné a židovská otázka v rakouském parlamentě*. 2. vyd. Praha 1899, s. 22–24.

³⁴ Národní archiv, Vrchní zemský soud Praha, i. č. 2346, kart. 2304, sig. Pres 17; Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

³⁵ Srov. Kovtun, Jiří: *Tajuplná vražda. Případ Leopolda Hilsnera*. Praha 1994, s. 255–257 aj.

³⁶ Dopis Bulovy Masarykovi z 21. 11. 1899. Květová, Miroslava: *Obraz hilsneriády ve vzájemné korespondenci Tomáše Garrigua Masaryka a Josefa Adolfa Bulovy*. Práce z dějiny akademie věd, roč. 9, 2017, č. 1, s. 70–71.

ho u soudu v Polné zastupoval adjunkt Vilém Valentin z Humpolce. V průběhu dovolené Reichenbach seznal, že návrat už pro něj nebude možný, k čemuž poté dospěl i úřední lékař, a požádal proto o přeložení do trvalé výslužby. Ve své žádosti uvedl, že přes celoživotní bezvadnou službu a víceré služební pochvaly se v době trestního řízení s Leopoldem Hilsnerem dočkal ze všech stran jenom urážek na cti, i když v trestním řízení postupoval korektně. Zmiňuje také, že za vytrpěná příkoří mu dosud nikdo nedal žádnou satisfakci, přestože soudcům u Krajského soudu v Kutné Hoře už byla vyslovena pochvala za správné vedení řízení. Výslovně též zmínil, že Hilsnerův proces mu úplně zničil zdraví, a závěrem doufal, že mu ministerstvo při odchodu do penze alespoň vysloví čestné uznání.

Žádosti o penzionování ministerstvo spravedlnosti 16. srpna 1901 vyhovělo a přeložilo Reichenbacha ke konci září do trvalé výslužby. Po téměř 33leté službě mu dle tehdejšího předpisu vyměřilo odpočivný plat ve výši 86 % jeho dosavadního platu, tedy 4664 korun ročně. Při té příležitosti mu bylo vydáno čestné uznání ministerstva spravedlnosti za „věrný a prospěšný výkon služebních povinností“.³⁷

Kuriózní protektorátní reminiscence

Kuriózní vyústění žurnalistických výplodů o Reichenbachově židovském původu a jeho více či méně zjevném nadřzování Hilsnerovi nadešlo v období Protektorátu. Staré novinářské „kachny“ neváhal zopakovat ve své práci *Hilsneriáda a TGM* český fašista Jan Rys-Rozsévač roku 1939, který opětovně označil Bedřicha Reichenbacha za Žida, tentokrát pokřtěného, a jeho manželku Karolinu za nepokřtěnou Židovku. Reichenbachovi přímo klade do úst konkrétní věty, které prý měl pronést před svědky při jejich výpovědích („*Také si chcete vydělat těch 100 zlatých?*“ „*Každý mně sem přijde s nějakým klepem, vy tomu také věříte, že to spáchal ten Hilsner?*“, „*Kdybyste to byl vy, nebo já, tak bychom mohli vědět, kde jsme v tu a v tu dobu dleli, poněvadž máme své zaměstnání, ale Hilsner ho nemá, ten si nemůže pamatovat – kde v tu dobu byl.*“). Uvádí také, že Reichenbach přímo utvrzoval Hilsnera v tom, že je nevinný, následkem čehož pak měl Hilsner všechna nařčení popírat.³⁸

Nejspíš právě Rysova textu se o čtyři roky později chytil známý antisemitský časopis *Árijský boj*, který opakoval nepravdu o židovském původu soudce Reichenbacha. V té době však, vzhledem k tzv. norimberským zákonům a na ně navazujícím právním předpisům, mohlo nařčení z židovského původu způsobit nebezpečné nepříjemnosti. Někteří z Reichenbachových příbuzných (snad jeho vnuk Friedrich Wilhelm Reichenbach-illing z Vídně, který se zabíral rodinnou genealogií) se proto obrátili s protestem na redakci *Árijského boje*. Redakce následně skutečně

³⁷ Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

³⁸ Rys-Rozsévač, Jan: *Hilsneriáda a TGM*. 2. vyd. Praha 1939, s. 30–31.

uveřejnila jako omluvu článek s názvem *V zájmu pravdy*, ve kterém uveřejňuje celý obsáhlý rodokmen Bedřicha Reichenbacha i jeho manželky Karoliny rozené Gabrielové. Redakce konstatovala, že došlo k omylu a že Reichenbach i jeho paní pocházeli z rodů „čistě árijských“, a že Reichenbach Hilsnerovi nijak nenadržoval, byl prý dokonce přesvědčen o pravdivosti rituální vraždy, ale při postupu v trestním řízení jej vázal tehdejší rakouský trestní řád a nemohl postupovat jinak.³⁹ Těžko říct, jak by takovou omluvu na stránkách antisemitského plátku přijal samotný Reichenbach.

Závěr života

Je pochopitelné, že po přestálých těžkostech už Reichenbach nechtěl v Polné dále žít. V souvislosti s odchodem do výslužby se proto odstěhoval z Polné do Jihlavy, kde si najal byt; na konci života bydlel na adrese Sachsenthalgasse 4. Rodina zde žila v podstatě z jeho odpočivného platu, neboť jiný majetek neměl. Reichenbach strávil ve výslužbě pouhý rok, neboť zemřel v Jihlavě už 26. září 1902 na erysipel (růži) ve věku 57 let. Je obtížné posoudit, zda mohl mít jeho špatný psychický stav nějaký vliv na rozvoj a průběh této nemoci. Pohřben byl o dva dny později na jihlavském ústředním hřbitově, avšak hrob se do dnešních dnů nedochoval. Pozůstalost byla odbyta pro nedostatek jmění, neboť Reichenbach sám žádný hodnotnější majetek nevlastnil.⁴⁰ Krátký nekrolog otiskly *Mährischer Grenzboten*, *Národní politika* nebo *Prager Tagblatt*, které připomínaly, že Reichenbach byl jako vyšetřující soudce Leopolda Hilsnera několikrát osouzen antisemitským tiskem.⁴¹

Další osudy Reichenbachovy rodiny

Po Reichenbachově smrti obdržela jeho manželka Karolina vdovskou penzi 1800 korun ročně a měla též menší majetek z dědictví po rodičích.⁴² Nedlouho nato se nejméně dvakrát stěhovala po Jihlavě do jiného bytu (Hauptplatz 61, Leupoldgasse 14), avšak nezadržitelně se blížil i předčasný konec jejího života. Zemřela už ve věku 50 let, dne 10. července 1904, na dlouholetou cukrovku.⁴³

Nejstarší dcera Marie Tekla Josefa, narozená 9. září 1872 v Sedlci u Tábora, se provdala 19. ledna 1897 v Polné za Ferdinanda Diviše, učitele dívčí měšťanské školy (*1860 v Humpolci). Jejím synem byl RNDr. Ferdinand

³⁹ Árijský boj, roč. IV, č. 11–13, 3. 1943, s. 7.

⁴⁰ SOkA Jihlava, Okresní soud Jihlava, spis A 752/2 (pozůstalostní spis). MZA Brno, E 67, kniha 6523, pag. 181.

⁴¹ *Mährischer Grenzboten*, roč. 1902, č. 112, 28. 9. 1902, s. 6, *Národní politika*, roč. 20, č. 269, 30. 9. 1902, s. 3, a *Prager Tagblatt*, roč. 26, č. 268 – večerní vydání, 29. 9. 1902, s. 2.

⁴² Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach.

⁴³ MZA Brno, E 67, kniha 6524, pag. 49.

Diviš, narozený 8. března 1898 v Polné.⁴⁴ Ten po absolvování gymnázií v Německém Brodě a Mladé Boleslavi promoval 20. prosince 1922 na Karlově univerzitě.⁴⁵ Posléze působil jako středoškolský profesor a sepsal několik učebnic geologie a mineralogie pro gymnázia a učitelské ústavy.

Prostřední dcera Růžena Josefa Karolina, narozená 29. srpna 1875 v Jindřichově Hradci, se provdala v Polné 6. září 1898 za JUDr. Friedricha Augusta Illinga (1873–1901), finančního koncipistu v Praze a později daňového inspektora v Ústí nad Labem. Její manžel však zemřel už po třech letech, dne 17. listopadu 1901, na zhoubný nádor jako berní inspektor na Vinohradech čp. 842 ve věku pouhých 28 let.⁴⁶ Vdova Rosalie s dvouletým synem se pak přestěhovala za rodiče do Jihlavy, kde bydlela na Leupoldgasse čp. 3.⁴⁷ Podruhé se provdala za vojenského poddůstojníka Franze Wollmanna, šikovatele ve Vídni VIII.⁴⁸ Růžena zemřela 27. srpna 1949 ve Vídni ve věku 74 let a byla pohřbena na jihozápadním hřbitově ve Vídni. Její manžel zemřel o tři roky později ve věku 78 let a jeho pohřeb se konal 10. října 1952.⁴⁹

Synem Růženy byl Friedrich Wilhelm Reichenbach-Illing, narozený 24. září 1899 v Ústí nad Labem čp. 1212. Prakticky celý život prožil ve Vídni, kde působil jako úředník rozhlasu. Na základě smlouvy o adopci z 26. listopadu 1937 jej osvojil příbuzný z matčiny strany Anton Reichenbach, jednatel z Kročehlav, a od té doby nesl příjmení Reichenbach-Illing.⁵⁰ Friedrich Wilhelm vyvíjel také literární činnost, napsal i genealogickou studii o větvi slezského rodu Reichenbach von Reichenbach na Moravě, avšak nejvíce se proslavil jako zakladatel prvního rakouského naturistického (nudistického) spolku. Roku 1954 ostatně vydal i román o volné tělesné kultuře s názvem *Die Nackten und der Pfarrer*. Zemřel 4. ledna 1974 ve Vídni.⁵¹

Chudokrevná a dědičným revmatismem trpící nejmladší dcera Bedřiška (Friederike), narozená 6. března 1877 v Jindřichově Hradci, bydlela v době otcova úmrtí s matkou v Jihlavě. Dne 17. října 1904 se provdala za stavitele Josefa Holinku v Čelákovících, jejich manželství však bylo už 2. listopadu 1906 soudně rozloučeno a Holinka navíc 27. listopadu 1907 zemřel, a tak Bedřiška upadla znovu do bídy. Na základě jejích opakovaných žádostí jakožto sirotka po soudním radovi jí byla v roce 1904 ministerstvem

⁴⁴ MZA Brno, E 67, kniha 6789, fol. 103, a kniha 6766, fol. 301.

⁴⁵ Archiv Univerzity Karlovy, fond Matriky Univerzity Karlovy, inventární číslo 5, Matrika doktorů Univerzity Karlovy V., strana 2144.

⁴⁶ MZA Brno, E 67, kniha 6789, fol. 122, Archiv hlavního města Prahy, Sbírka matrik, sig. VIN Z4.

⁴⁷ SOkA Jihlava, Okresní soud Jihlava II, spis A 752/2.

⁴⁸ SOkA Jihlava, Okresní soud Jihlava II, spis A 752/2.

⁴⁹ Informace z databáze vídeňských hřbitovů, dostupné online na <https://www.friedhofewien.at/>.

⁵⁰ SOA Litoměřice, Sbírka matrik, sig. 174/46, fol. 65.

⁵¹ Igálffy-Igály, Ludwig: *Nachruf – Friedrich Wilhelm Reichenbach-Illing*. Adler – heraldisch-genealogische Zeitschrift, Bd. 10, Reihe 24, č. 2, s. 47.

spravedlnosti udělena podpora z milosti ve výši 160 korun ročně po dobu tří let a v roce 1909 pak znovu podpora 300 korun ročně. Před první světovou válkou se odstěhovala za sestrou Růženu do Vídně. Zemřela v chudobě už ve věku 49 let, pohřeb měla 10. ledna 1927 na vídeňském jihozápadním hřbitově.⁵²

Shrnutí

Z dostupných archivních pramenů vystupuje Bedřich Reichenbach jako potomek rodu právníků a úředníků, který pokračoval v rodinné tradici studiem práv. Ačkoliv byl rodilým Němcem, nejspíše vlivem své manželky Karoliny, pocházející z české vlastenecké rodiny, inklinoval k českému prostředí. Na rozdíl od běžného průměru právníků v soudní službě té doby lze jeho profesní kariéru označit za velmi statickou – jako soudní adjunkt, okresní soudce a rada zemského soudu prošel za 30 let pouhá tři místa. Přestože dosáhnul postavení přednosta okresního soudu, život mu výrazně ztrpčovaly zdravotní obtíže manželky, děti a nakonec i sebe samotného, kvůli kterým soustavně nevycházel s platem.

Bezáúhonná a dobře hodnocená justiční služba soudce Reichenbacha náhle vzala opačný směr během několika týdnů po vraždě Anežky Hrůzové. Z výpovědí svědků se zdá, že vyšetřování zločinu věnoval mnoho aktivity, avšak větší námaha a podivný vývoj případu, obracející pozornost veřejnosti k domnělé rituální vraždě, u něho vedly k podrážděnosti, ve které pak pronesl před svědky výroky vedoucí k přesvědčení, že nadřazuje podezřelému Hilsnerovi. Místnímu obyvatelstvu se znelíbil už vyhnáním dotěrných zvědavců ze hřbitova při pitvě zavražděné a údajnými výroky o tom, že svědkové si jdou vydělat vypsanou odměnu, si přivodil napadání nejenom ze strany veřejnosti, ale i denního tisku a konečně i antisemitských poslanců Říšské rady ve Vídni. Ačkoliv oficiální prošetřování jeho postupu v Hilsnerově případu neodhalilo žádné nedostatky, vedly u Reichenbacha neblahé události k nervovému zhroucení, ze kterého se již nevzpamatoval a odešel do předčasné výslužby ze zdravotních důvodů, odstěhoval se z Polné do Jihlavy a rok nato zemřel. Nebude tedy patrně chybou označit polenského soudce Reichenbacha, vedle odsouzeného Hilsnera a jeho obhájce Auřednička, za dalšího aktéra slavného polenského případu, jemuž Hilsnerova aféra bezprostředně zničila život.

⁵² Národní archiv, Ministerstvo spravedlnosti Vídeň, kart. 404, sig. Reichenbach. Informace z databáze vídeňských hřbitovů, dostupné online na <https://www.friedhofe-wien.at/>.

Městské muzeum a dvě významná výročí roku 2022

Na letošek připadla dvě výročí významná pro Městské muzeum Polná i Polnou samotnou. Prvním je 150 let od narození Břetislava Rérycha, druhé připomíná 100 let od získání budovy hradu pro muzeum. Osobnost Rérycha je s polenským muzeem natolik úzce propojena, že tento článek připomíná obě výročí současně.

Břetislav Rérych (tehdy ještě Röhrich) se narodil 31. července 1872 jako čtrnácté dítě Johanny a Josefa Röhrichových. Jeho otec byl kramplířský mistr a později účetní polenské záložny. Břetislav Rérych vzhledem ke svému malířskému talentu a pod vlivem svého bratrance, akademického malíře Karla Ludvíka Klusáčka, uvažoval o výtvarných studiích, ale vzhledem k malému finančnímu zázemí se nakonec rozhodl pro učitelství. Studium na učitelském ústavu v Kutné Hoře ukončil maturitou v roce 1891. Poté nastoupil na své první učitelské místo v Radostíně, v soudním okrese Žďár nad Sázavou, v následujícím školním roce působil v Janovicích a krátce také jako výpomocný učitel na chlapecké měšťanské škole v Polné. V letech 1894–1898 učil v Poděbabách na Německobrodsku a poté do roku 1903 v Dobroutově. Od podzimu téhož roku přichází na polenskou chlapeckou obecnou školu. V roce 1913 se stal vyučujícím odborných předmětů na chlapecké měšťanské škole v Polné a v roce 1927 zde byl jmenován ředitelem. Na tomto místě působil až do svého odchodu do důchodu v roce 1933.¹

Mezi Rérychovými četnými zájmy a aktivitami hrálo polenské muzeum od počátku významnou roli. Okresním zastupitelstvem byl 15. února 1895 jmenován členem tzv. muzejního odboru, jehož úkolem bylo připravit stanovy k založení Spolku Městského musea v Polné.² Po formálním ustanovení muzejního spolku v roce 1896 se podílel na uspořádání prvních sbírek v prostorách Kaplanky, kde byla 1. ledna 1900 otevřena i první muzejní expozice.³ Roku 1903 připravil scénář polenské expozice pro *Východočeskou průmyslovou, zemědělskou, národopisnou a uměleckou výstavu* v Pardubicích. Instalace Staré školy patřila na výstavě k neúspěšnějším.⁴

¹ Jaroš, Zdeněk: *Břetislav Rérych, tvůrce polenského muzea*. Polná, Linda 2000, s. 7, 9, 31.

² Moravský zemský archiv v Brně, Státní okresní archiv Jihlava, fond Archiv města Polná, i. č. 42 – Protokol o zasedání obecní rady zastupitelstva obecného, pag. 190, zápis z valné schůze obecního zastupitelstva 15. 2. 1895.

³ Jaroš, Z., o.c., s. 17–18.

⁴ Městské muzeum Polná, archivní fond Spolek Městského musea, Program polenské účasti na Východočeské výstavě v Pardubicích, 1903. Nepracováno.

V souvislosti s první pozemkovou reformou, zahájenou po vzniku Československa, inicioval Rérych dění směřující k získání polenského hradu pro muzeum. Nejprve se dotazoval na Ministerstvu školství a národní osvěty na možnost odkoupení objektu hradu státem. Spolek současně upozornil Státní památkovou správu, že památka chátrá a je neoprávněně využívána jako zdroj stavebního kamene. Po intervenci památkové správy svolily tehdejší majitelky velkostatku Polná-Přibyslav Eduardina Khevenhüller-Metsch a Klotilda Festetic de Tolna s prodejem objektu. Zájemci o koupi byli tři: Tělocvičná jednota Sokol Polná, Spolek Městského muzea a Město Polná. Nastala složitá jednání o ceně, během nichž zástupci města od původního záměru koupě hradu odstoupili. Zástupci Sokola a muzejního spolku Karel Ludvík Klusáček, Břetislav Rérych a Karel Wollmann navštívili polenského majitele škrobárny a mecenáše Václava Pojmana, který nakonec záměru na odkoupení hradní zříceniny přitakal

Břetislav Rérych
(* 31. července 1872, † 14. října 1936)
Městské muzeum Polná, Po-21/B/5116.

a za 70 tisíc Kč celý objekt koupil. Kupní smlouva byla uzavřena 7. dubna 1922. Areál byl poté rozdělen na dvě části. Zámecká křídla byla oceněna na 55 tisíc Kč a Pojmann je daroval TJ Sokol Polná. Cena původní historické budovy hradu byla stanovena na 15 tisíc Kč a obdržel ji darem Spolek městského muzea. Soudním rozhodnutím z 9. srpna 1922 byl převod vlastnictví zapsán do pozemkové knihy katastrální obce Polná a 14. září téhož roku usnesením Zemského soudu v Praze byl proveden zápis do zemských desek.⁵

Získáním budovy hradu začala nová etapa nejen v existenci polenského muzea, ale též v Rérychově životě. Jeho působení ve Spolku Městského muzea přerostlo postupně ve vášeň a životní poslání. Sám Rérych komentuje zahájení obnovy hradu těmito slovy: „Od té chvíle ovšem přestal býti polenský hrad

⁵ Jaroš, Z., o.c., s. 23

*rejdištěm uličníků a bytem koček, netopýrů a kun a nastalo čištění.“⁶ Úctyhodné nasazení muzejníků při obnově hradu dokumentovali Břetislav Rérych a učitel Stanislav Teska na četných fotografiích. Obnovu hradu popsal nejprve sám Rérych v článku nazvaném *Bývalá zřícenina polenského hradu, nyní museum* otištěný ve *Vlastivědném sborníku východočeském* v Chrudimi roku 1929.⁷ V závěru článku autor píše: „Z toho všeho vidno, že starý památný hrad svou historií a pustou osamělostí vzbudil si své přátele a ti více z lásky než za peníze, ovšem za částečného přispění mnohých činitelů, našli cesty, aby nezhroutil se tento hrad, kdysi klíč zemský, do ssutin.“*

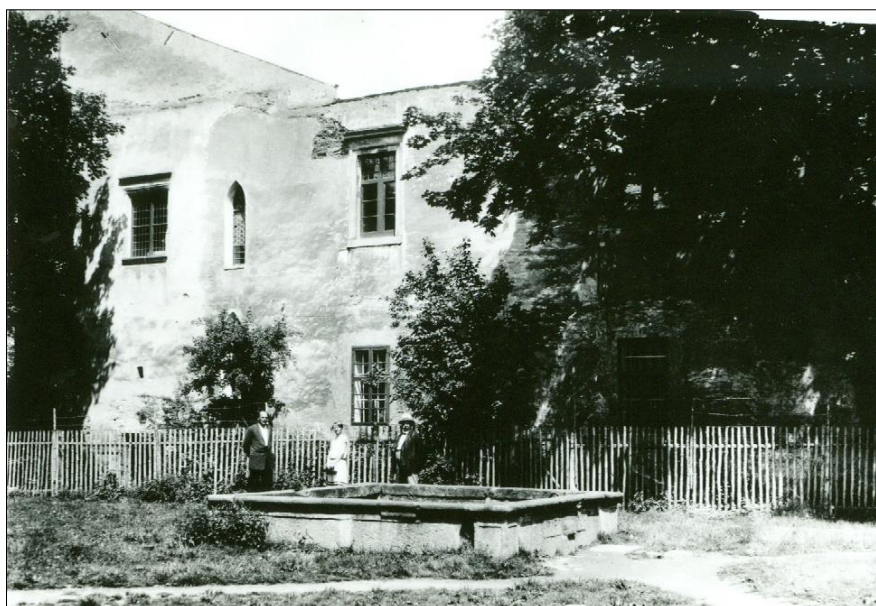
Fotografie dokládají proměnu hradu v prvních letech po převzetí muzeem. První expozice na hradě byly otevřeny v roce 1925, poté se muzeum definitivně odstěhovalo z Kaplanky. Pro ilustraci přikládáme fotografie stejných prostor hradních expozic dnes.

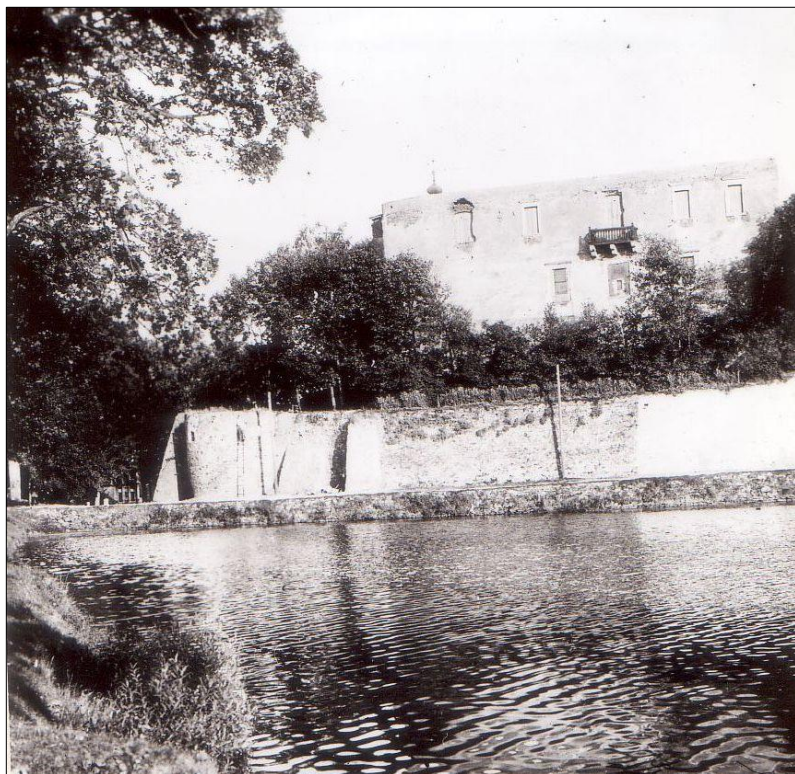

Pohled na budovu hradu dnes.

⁶ Rérych, Břetislav: *Bývalá zřícenina polenského hradu, nyní museum*. Vlastivědný sborník východočeský, sv. 4, zvláštní otisk. Chrudim, Vlastivědné museum pro Východní Čechy v Chrudimi 1929, s 4.

⁷ Rérych, B., o.c., s 8.

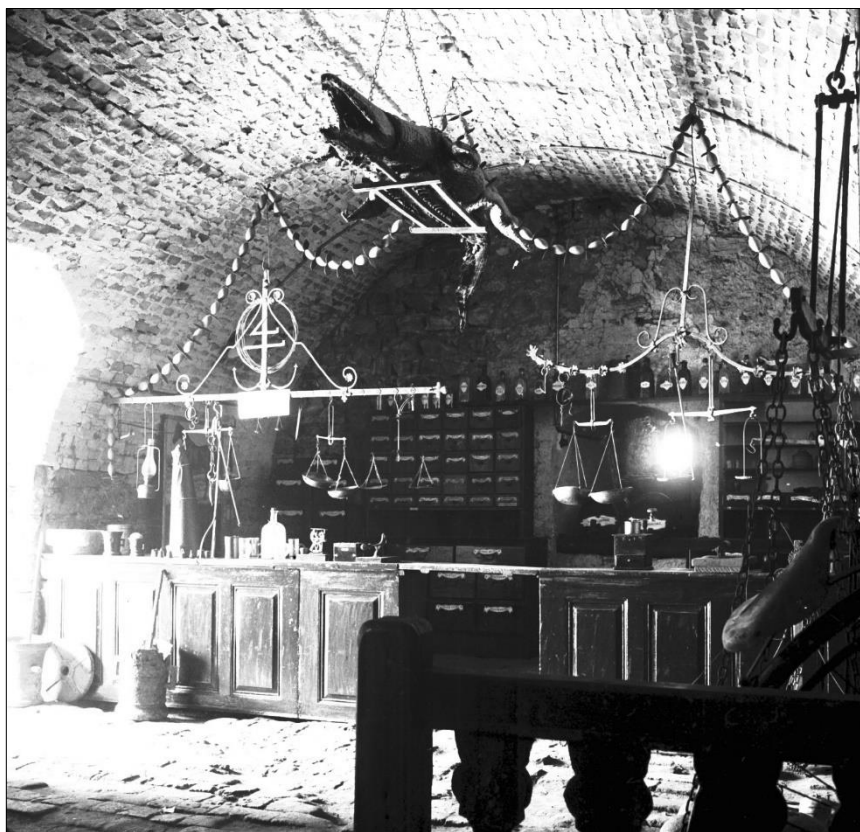
- 1) Pohled na budovu hradu z nádvoří, asi 1922 nebo 1923. Do střechy zatéká, zdi jsou popraskané, renesanční ostění oken hrozí zřícením, okno v Kunštátském sálu je provizorně zarovnáno cihlami. Na fasádě prvního patra starého hradního paláce jsou patrné zbytky psaníčkových sgrafit. Před jižním křídlem přistavěná kůlna, z níž se vlhkost dostávala do přízemní části, kde do října 1924 bydlela slečna Rektorisová. Po-21/E/550.
- 2) Jižní křídlo hradu původně vystavěné pány z Hradce. Do přízemního bytu je ještě vstup ze zahrádky směrem ke kašně vyčnívající jen horním okrajem nad zem. Po-21/F/18.
- 3) Pohled na hradní budovu od Pekla v roce 1924. Okna jsou ještě zarovnaná cihlami, ale „z jednoho zabeďněného okna bývalého 2. poschodí, nyní půdy, na zbylé kamenné krakorce pevná pavlač (byla vy-sazena) jakožto rozhledna do kraje“. Po-21/D/83.

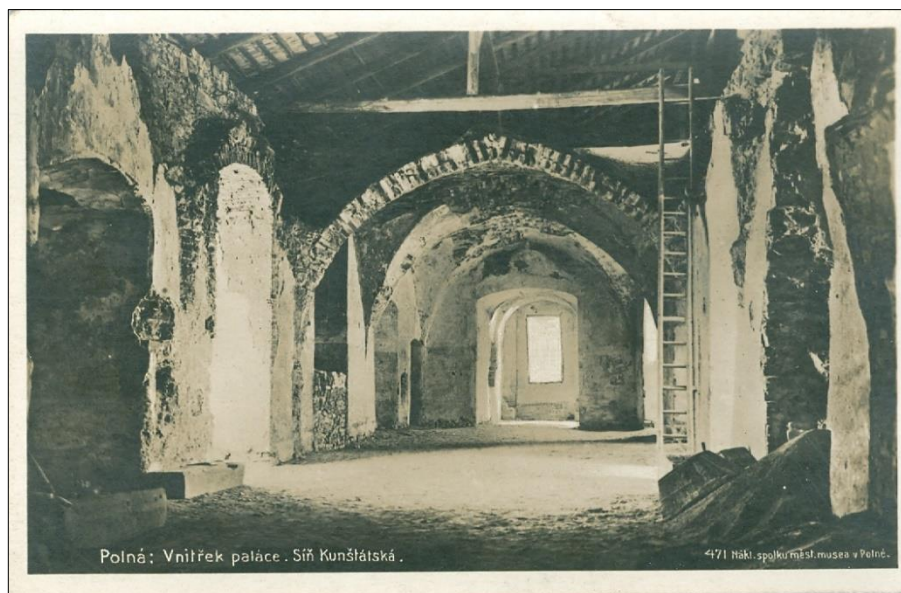
- 4) Původní pokoj Vlasty Pittnerové ve druhé přízemní místnosti jižního křídla hradu. Dveře byly později přesunuty. Na snímku stůl Vlasty Pittnerové. Po-21/B/1816.
- 5) Po otevření expozice Staré školy v Poděbradově ulici (1963) byla v přízemní části jižního křídla instalována barokní lékárna U černého orla (1966). Na snímku zachycen autor expozice Bohuslav Hladík. Po-21/B/2105.
- 6) Z Kaplanky byla do hradu přenesena expozice Staré školy. Byla umístěna do přízemní části jižního křídla, do místnosti původně obývané slečnou Rektorisovou. Po-21/E/1001.

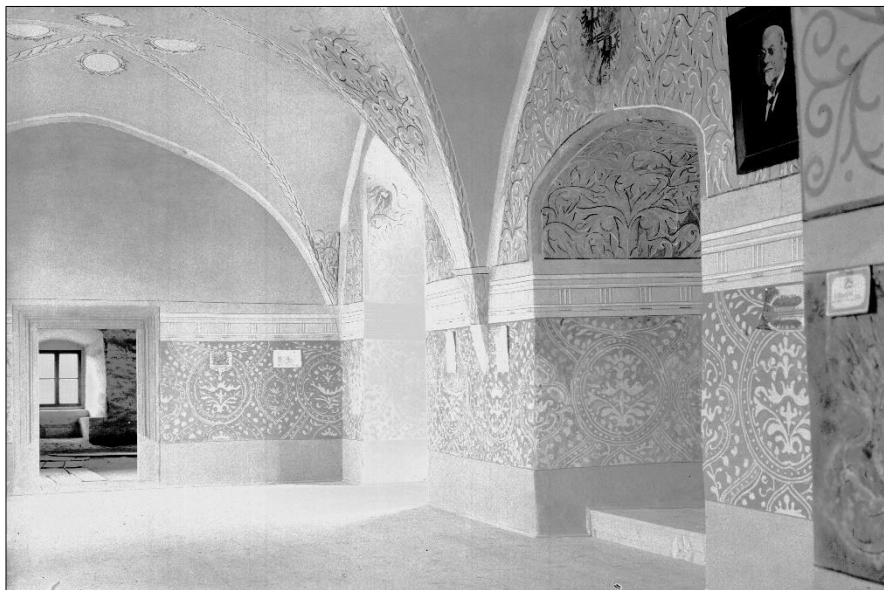

- 7) Současný snímek expozice Vlasty Pittnerové, která je součástí síně rodáků ve 2. patře hradu.
- 8) Naproti kupeckému krámu stávala původně dílna alchymisty. Prostor ještě nebyl probourán, jak je tomu dnes v expozici řemesel. Snímek z počátku 30. let 20. století. Po-21/E/1010.
- 9) Původní instalace kupeckého krámu s vycpaným krokodýlem místo vývěsního štítu. Přízemí hradního paláce. Na stejném místě je kupecký krám i dnes, ovšem již s dvouocasou mořskou pannou. Po-21/E/935.

- 10) Rekonstrukce prvního patra hradu s imitací krbu. Později Hradecký sál, dnešní Ditrichštejnský sál. Po-21/B/2344.
- 11) První patro hradu, tehdejší Hradecký sál s cechovními prapory. Po-21/E/432.
- 12) Průhled prvním patrem hradu po vyvezení sutí, všechny tři sály s vybouranými příčkami. Po-21/B/6078.

- 13) Kunštátský sál s novou dřevěnou podlahou, nově postavenou přičkou a rekonstruovanou výmalbou. Snímek z roku 1924. Po-21/E/1924.
- 13S) Současná podoba Kunštátského sálu.
- 14) Expozice v Kunštátském sále po roce 1930. U okna urna manželů Pojmannových, ve výklenku vystaveny i části rakvi Zejdlíčů ze Šenfeldu. Po-21/E/962.

Fotografie 15) až 19) – budování knihovny v jižním křídle hradu:

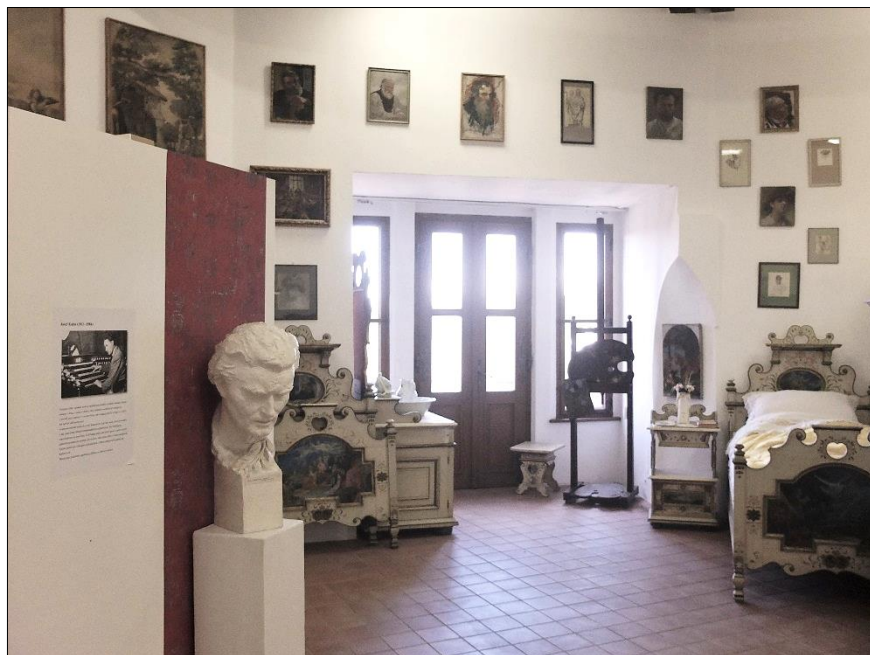
- 15) Jižní křídlo hradu před přestavbou (1931). Po-21/B/6619.**
- 16) Břetislav Rérych při budování nástavby na jižním křídle hradu (1932). Po-21/B/6583.**
- 17) Budování 1. patra jižního křídla hradu. Po-21/B/6584.**

- 18) Přístavba jižního křídla hradu je dokončena (1933). Po-21/B/6591.
- 19) Muzejní knihovna našla v prvním patře jižního křídla konečně důstojné umístění. Po-21/B/1837.
- 19S) Současná podoba interiéru 1. patra jižního křídla, kde bývala muzejní knihovna.

- 20) Z původní půdy byla vybudována nová síň rodáků – přístavba ve 2. patře hradu. Po-21/E/405.
- 21) Interiér síně rodáků ve 2. patře hradu. Po-21/E/954.
- 21S) Pohled do současné síně rodáků se vstupem na rohový balkon. Expozice K. L. Klusáčka.

- 22) Břetislav Rérych v akci. Po-21/E/411.
- 23) Břetislav Rérych (vpravo) opět v akci. Po-21/E/583.
- 24) Poslední snímek promítaný na přednášce o obnově hradu, kterou Rérych připravil v roce 1925. Po-21/D/189.

Rok v obci Janovice ve 30. a 40. letech očima dítěte

Autor příspěvku pochází z Janovic čp. 20, kde po většinu svého života bydlel, pracovně působil a pozoroval dění v obci od dětských let až do odchodu na odpočinek do Polné. V rámci své kronikářské funkce zaznamenával nejrůznější události týkající se Janovic. Přesto by ale mohly časem upadnout do zapomnění obrazy běžného všedního života v obci, který se pamětníkům zdá banální, ale moderní mladé generaci může už připadat hodně vzdálený a časem snad i zajímavý z etnografického hlediska. Autor proto sestavil mozaiku nejenom ze svých vlastních vzpomínek, ale i za pomoci dalších pamětníků – Jana Klimenta z Kozlova (rodáka ze Skřýšova čp. 17), Bohuslava Landy z Pelhřimova (rodáka z Janovic čp. 56), Jaroslava Marka z Bystřice nad Pernštejnem (rodáka z Janovic čp. 35), Marie Musilové z Polné (rozené Landové ze Skřýšova čp. 2) a Marie Procházkové z Věžnic (rozené Cinkové z Janovic čp. 24), narozených vesměs na přelomu 20. a 30. let, z nichž někteří dnes už nežijí. Snahou příspěvku je představit čtenářům, jak trávily čas během roku děti autorovy generace z Janovic a částečně i ze Skřýšova.

Zima

Sáňkování

Hlavní trať na sáňkování vedla z horního konce vsi od hasičské zbrojnice, kterou se dojíždělo až k mostu u hospody čp. 3. Protože zledovatělá cesta z horního konce vesnice vadila koňským povozům a saním, stávalo se, že někteří hospodáři polévali cestu močůvkou nebo sem tam posypali pískem či hlínou. To pak někdy děti havarovaly nárazem do Zikmundova nebo Sobotkova tarasu, případně do škarpy u „hrádku“. Na dolním konci obce se sáňkovalo z hráze rybníka za Coufalovými s dojezdem až k Formáčkovým, v případě zamrzlého potoka až k Cejnkům. Na sáňkách se jezdilo i po silnici od Sebroňů až za most. Nutno brát v úvahu, že tehdy po silnici nejezdila auta. Větší omladina si občas vypůjčila od Chmelů velké sáně, používané v zimě pro ruční dopravu dřeva z lesa, přezdívané „děla“, na kterých se vezlo 6 až 8 dětí najednou.

Nový prostředek k sáňkování, tak zvané kosačky, se začal používat v naší obci na konci 2. světové války a po válce. Kosačky vyráběl kolářský učeň Miloslav Peřina v čísle popisném 49. Pod dřevěné saničky se upevnilly staré vyřazené kosy, kdy jedna kosa stačila na všechny tři saničky. Teprve později bylo využíváno starých bruslí. Toto zařízení bylo určeno pro jízdu jednoho dítěte a používalo se hlavně na zledovatělé cestě, popřípadě byla zhotovována ledová dráha od výměnku čp. 25 na rybník Stávek. S úspěchem se kosačky používaly i k jízdě po zamrzlém rybníce, přičemž do

pohybu se uváděly odstrkováním pomocí krátkých dřevěných hůlek opatřených hřebíkem.

Bruslení

Ještě v první polovině třicátých let se mezi místními dětmi brusle prakticky nevyskytovaly, po ledě se jezdilo obvykle na pantoflích s dřevěnou podrážkou. Později se používaly brusle na kličku – tedy připevněné na normální kožené boty pomocí kličky. Říkalo se jim „šlajfky“ nebo „džeksny“. Teprve v padesátých letech se dostaly do prodeje brusle připevněné na speciálních botách, tak zvané „kanady“. Hokejky byly většinou používány „přírodní“. Hlavní zdroj na zhotovení hokejky byly vrby pod hrází rybníka Žrout. Teprve v padesátých letech se začaly kupovat hokejky v obchodě. V Janovicích se bruslilo na všech rybnících, rovněž na Stávku a Lazéráku, nejvíc však na rybníku Žrout. Děti praktikovaly i jízdu na dřevácích, zejména z hráze rybníka Stávku před školou směrem za školu k Sobotkům; na dolním konci obce byla podobná dráha od Sebroňů ke studni. Nejlepší jezdci používali dřeváky bez kramfleků, které byly buď ušoupané, nebo useknuté.

Lyžování

V předválečném období nebylo lyžování rozšířeno. Mezi místní mládeží se lyžařský sport rozšířil teprve s příchodem řídícího učitele Jaroslava Vaňka ze zabraných Sudet (působil předtím v Krupce u Teplic-Šanova), který byl velkým propagátorem lyžování, do místní janovické školy v roce 1938. Do té doby byly kupované lyže nedostupné a k lyžování se používaly dýhy ze starých sudů, připevňované řemínky a provázky. Teprve v poválečném období začal vyrábět lyže pro školní děti místní kolář Antonín Cejnek v čísle popisném 13. Lyžovalo se na Kučerově palouku směrem k dolnímu rybníku (odvážlivci i přes rokli), dále z hráze rybníka za Coufalovy, na dolním konci obce pak po silnici s rozjezdem od Sebroňů a ze sklepa pana Marka, kterému se říkalo „policajt“ – k jeho velké nelibosti. Oblíbeno bylo i lyžování za Boháčkovou sečí na protilehlém svahu na katastru obce Stáj. Na horním konci obce se nacházela dráha od Staňků směrem na rybník Stávek přes sněhový skokanský můstek.

Sněhové kalamity

Za našich mladých let bývaly velké spousty sněhu. Sníh byl navát přes Bratršovskovo poličko až k lípě před číslo popisné 15 a z navátého sněhu bylo vidět přes kolnu do dvora číslo popisné 37. Na Milově byl sníh navát mezi usedlosti čp. 52 a 28, takže od Kolářů byl umožněn výjezd pouze stodolou. Silnice byla většinu zimy zavátá, nesjízdna a doprava s koňmi byla vedena po uježděných kolejích po poli. Po určitém období byla vyhlášena povinnost místních občanů na vyhazování sněhu. Teprve v šedesátých letech, kdy byl místním cestářem Adolf Smutný, bylo za pomoci

družstevních traktorů zahájeno prohrnování silnice. Děti využívaly navátých závějí ke stavbě různých tunelů, čímž se zabavily na dlouhou dobu a domů se vracely obvykle úplně promočené, protože tehdejší oděvy nasákly vodu snáz než dnešní zimní oblečení.

Jaro

Polní práce

Před zahájením polních prací bylo nutné zprůjezdnit úvozové cesty, které byly plné nafoukaného sněhu. Obecní sluha František Marek z čp. 47 vybubnoval obecním bubnem povinnost vyhazování sněhu zemědělcům, kteří touto cestou jezdili. Obecní sluha vyhlášoval usnesení obecního zastupitelstva na několika stanovištích – pod hasičskou zbrojnicí, před číslem 17 (20), u mostní váhy, u čísla 32, na Skřivánku před číslem 35 (53), na Milově u čísla 46 (28), naproti obchodu číslo 16 a před číslem 6. Vybubnování obecních vyhlášek bylo takto prováděno až do roku 1956, kdy byl zaveden obecní rozhlas.

V souvislosti s polními pracemi si vybavuji dva popěvky, které jsem v Janovicích slyšel:

*„Zikmund už koníčky kšíruje,
Cinků už jede orat,
Jeřábek s krávama
s dlouhýma nohama
vyjíždí teprve ze vrat.“*

Druhý popěvek pochází z doby kolem založení zemědělského družstva a zpíval se v hospodě:

*„Co sedláci, co děláte,
koně máte, neoráte.
Koně dáme do kolchozu,
necháme si jenom kozu.
Kozu dělá mé mé mé,
já chci taky do JZD.“*

Dětské hry

Při jarním tání se některé děti pokoušely plavit na kusech ledu na rybníčku Lazerák místo vorů. Zjara při výskytu mízy u stromů pak nastala doba, kdy školní děti zhotovovaly píšťalky – nejvíce na kaštanech před školou. První skutečně jarní hrou dětí však byly kuličky. Vyhledávala se místa, kde už roztál sníh – nad hasičskou zbrojnicí, pod okny domu čp. 17, před hostincem čp. 3, pod oknem domu čp. 47 (nyní uzavřený dvůr), na zápraží

pod okny Markova domu a jinde. Kuličky byly hliněné různých barev. Kluci je nosili po kapsách, nebo měli ušitý hadrový pytlík stažený nahoře tkaničkou. Na hru stačili tři hráči. Kdo vyhrál nejvíc kuliček, na toho se po skončení hry obvykle ostatní vrhli a poprali se, místo aby mu výhru přáli. S kuličkami se hrávala také poněkud hazardní hra „hádej, kolik kuliček je v pěsti?“ Každý rozdíl, více nebo méně, musel být dorovnán.

S oblibou se u menších dětí hrávala hra skákání panáka a hada. Před číslem 24 se hrávala hra „na pasáka“. Sešla se skupina dětí – čím více, tím lépe – a na střechu se hodil malý tvrdý míč, kterému se říkalo „teniska“. Kdo hodil, zavolal jméno některého z dětí a ten vyvolaný musel míč chytit, než dopadl na zem. Když jej nechytí, musel házet dál a zavolat jméno jiného hráče. Až se všichni vystřídali a poslednímu zbyl v ruce míč, tak ten byl pasák.

Na dolním konci obce se nacházelo oblíbené místo pro dětské hry kolem domku Cinků (Vojtů). Děti zde hrály obvyklé hry té doby: na viděnou a zařikávanou do tří, na četníky a zloděje a na schovávanou, při které se rozeběhly po velké části vesnice. Po roce 1945 se, samozřejmě, začalo hrát na Němce a partyzány. Z ostatních her je možné jmenovat přeskok tyčí přes potok nebo hluboký příkop či kopřivy, střelbu prakem a lukem, honění ráfku od jízdního kola nebo chůzi po chůdách. Hlavně v lesích Kopaniny, Slačice a v Boháčkově seči se konaly soutěže, kdo se nejrychleji dostane ze stromu na strom, aniž by se dotkl země. V lesích Olšovec a Páleniny také kluci z dolní části obce s oblibou stavěli jednoduché chatky.

U Landů se pro zábavu dětí konalo jakési promítání obrazů a pro malé děti i pokusy s loutkovým divadlem v bývalé truhlářské dílně.

Velikonoce

Prvním významným dnem Velikonoc byla Květná neděle. Na tento den měl každý kluk připravenou hrst co nejdelších kočiček z vrby jívý. Po „deváté“ mši svaté v polenském kostele byly tyto kočičky za přítomnosti mnoha desítek příslušníků mládeže vysvěceny. Odpoledne pak bylo prováděno svěcení obilí – žita, a to napichováním svěcených kočiček do osení.

Od zeleného čtvrtka až do úterý po Velikonocích byly ve škole velikonoční prázdniny. Na Velký pátek se v kostele konaly obřady již ráno v osm hodin se zpívanými pašijemi hojně navštěvovanými mužskou populací. Odpoledne ve tři hodiny byla konána poslední křížová cesta, které se zúčastňovaly převážně ženy a děti. Na Zelený čtvrtek a Velký pátek, kdy „zvony odlétaly do Říma“, bylo houfem dětí v poledne a večer prováděno po vsi hrkání zhotovenými hrkačkami a klapačkami.

Na Bílou sobotu jsme již museli být v sedm hodin ráno na obřadech v Polné. Před kostelem bylo prováděno svěcení ohně a v kostele svěcení vody, kterou jsme v konvičkách nesli domů. V poledne při prvním zvonění se třáslo se stromy, aby byla hojná úroda. Večer se mládež i dospělí

zúčastňovali průvodu při osvětlených oknech na náměstí v Polné při obřadu Vzkříšení.

Kaple v Janovicích. Foto Jan Prchal.

Na Boží hod velikonoční se většina obyvatel obce zúčastnila mše svaté v polenském kostele. Protože v té době se výhradně chodilo pěšky, ze Záborné do Polné byla plná silnice spěchajících lidí. Po církevních obřadech bylo náměstí plné lidí a mládež „korzovala“ po chodníku. Odpoledne bylo prováděno svěcení obilí – žita na poli. Čím dříve, tím dřívější žně, čím delší kočky, tím delší žito.

Na Červené pondělí chodili chlapi vymrskávat děvčata. Dospělá mládež se odpoledne zúčastňovala „pomlázkové“ taneční zábavy, konané v sousedních obcích (Záborná, Rudolec). Taneční zábavy se opět konaly po delší přestávce přes postní období.

Májové pobožnosti

V kapli v Janovicích byly prováděny pobožnosti k úctě Panny Marie. Tyto pobožnosti byly konány v měsíci květnu každý večer a v pozdějších letech měsících pouze každou neděli a svátek. Jakmile totiž začaly polní práce, nebyl ve všední dny čas. Modlitby předříkávala Marie Zikmundová z čp. 33 a později v poválečném období Marie Chmelová z čp. 23. Těchto pobožností se zúčastňovalo 50 i více osob. Školní chlapi stáli vedle oltáře

čelem k ostatním věřícím, děvčata stála od oltáře až ven při otevřených dveřích, starší ženy seděly na lavicích. Před pobožností kluci hráli okolo kaple na „zaklepávanou“. Méně účastníků májových pobožností bývalo v sobotu, kdy se většinou modlival růženec. Nejméně účastníků chodilo jednou až dvakrát v měsíci květnu v období sázení hlavačice – sazenic „bílé řepy“ tuřínu. Když zapršelo, byly toho dne všechny dospělé ženy zaměstnány sázením tuřínu i večer. To pak byla v kapli pouze školní mládež. Dospělí muži se v Janovicích májových pobožností nezúčastňovali.

Léto a podzim

Koupání

V tomto období nebylo v okolí žádné koupaliště. Koupalo se v místních rybnících Grošník, Hasavrk a též částečně v Dolním. Za pana řídícího učitele Vaňka se chodily děti koupat se školou do rybníka Křováče ke Skrýšovu. Skrýšovské děti se chodily koupat buď do Křováče, nebo do Landova březí. Po skončení války se o nedělích chodilo koupat do nově vybudovaného rybníka v lese Špitál a později v novém rybníce za Boháčkovým lesem a v Ochozi. Poblíž rybníka ve Špitále byla za protektorátu vystavena chata, kterou údajně stavěli vězni pro některého nacistického funkcionáře, který si už ale chaty nestačil užít. S pomocí syna hajného Jardy Skočdopole mohli janovičtí chlapci uvedenou chatu po krátký čas využívat. Po roce 1945 se v chatě zdržovala mládež ČSM z Polné; v roce 1946 zde u rybníka také tábořili polenští skauti (přibližně kolem roku 1947 tábořili po dva nebo tři roky polenští skauti v počtu kolem 50 dětí také u Skrýšova v Neumannově lese na pastvišti Hanouskov).

Kromě rybníků děti využívaly také potoky, kde se vyskytovali raci. Obvykle se k jejich nalákání napíchla na hůl žába a během chvíle k ní přilezlo třeba i dvacet raků. Nachytaní raci se většinou domů nenosili, ale děti si je pekly venku na ohni.

Pasení krav, chov husí a holubů

Na východ od obce se nalézaly zatravněné pastviny Horní a Dolní Buceb. Na těchto pastvinách se pásly krávy většiny malých zemědělců z dolního konce vsi. Za jednu krávu platil chovatel obci 10 Kč, za jednu kozu 5 Kč a za jednu husu 2 Kč ročně. Protože pasení dobytka, včetně jeho odvážení, dovedení na pastvu, odvedení z pastvy a uvázání, bylo údělem starších dětí, bylo zde každý den po 17. hodině přítomno dvacet i více dětí k vzájemným radovánkám. Po sklizni otav se též pásly krávy na loukách větších hospodářů a byly zapalovány ohýnky k opékání brambor. Řídící učitel Václav Dřevo, který působil v Janovicích v letech 1935–1938, chodil jako myslivec na čekanou s puškou a na posedu k té příležitosti složil básničku:

*Janovičtí pasáci,
to jsou velcí páni,
pasou krávy pod večer,
často do klekání.*

*Pod lesem si hrají,
ohníčky jim hoří,
dokud lesy na horách
v tmě se nezaboří.*

*Potom malí pasáci
cestou zamlženou
za zpěvu a výskání
ke vsi krávy ženou.*

Starí hospodáři pásli krávy uvázané dále v trati Příhon a Zástavnice.

Za našich mladých let byly v každé usedlosti chovány jedna nebo dvě chovné husy a v selských usedlostech též jeden houser. V zimním období byly tyto husy soustředěny kolem rybníků – na horním konci obce u rybníčku Stávek, dole u rybníků Lazebník a Žrout. V letním období husy malých zemědělců vypásaly travu po celé vsi a na Bubci. Po žních byly husy soustředěny na sklizených pozemcích větších hospodářů, což byla příležitost k soustředění menší školní mládeže ke konání různých her. Starosti školní mládeže bylo obstarávat kopřivy, které rostly u plotů každé zahrádky, a zpracovávat „míchání“ – krmivo z kopřiv a ostatních přísad. Starší děti husy také pásly. Chovné husy seděly na 8 až 12 vejcích na hnízdech většinou umístěných v kuchyních. Rovněž vylíhnutá housata byla po určité období s chovnou husou umístěna v kuchyni. Jaké to bylo aroma a hygiena v bytě, to si dnes nedokážeme představit.

V době našeho dětství se velkým hitem mezi janovickými i jinými chlapci docházejícími do polenské školy stal chov holubů, většinou pod patronací Jaroslava Coufala. Asi největšími chovateli z řad dětí v té době byli J. Bém a František Zikmund. Holubi se vyměňovali, prodávali a nakupovali v Polné, v přístřešku tržnice na pivovarské zahradě, kde se v zimě každou neděli po mši konala burza holubů.

Sběr lesních plodů a bylin

Koncem června a začátkem prázdnin byly naše lesy plné zralých borůvek. Každé odpoledne je šel sbírat houf starších dětí s několika ženami. Protože borůvek bylo opravdu hodně, chodily se sbírat každý den a neskončilo se, dokud nebyly nádoby plné. Maminky si tak nasbíraly zásoby na celou zimu. Počáteční sklizeň bývala v Dobšových březích a v Pálenicích. Později dozrávaly borůvky v Horách. Špitálský les byl zaplněn mladým smrkovým porostem, kde borůvky nerostly. Sběru borůvek se zúčastňovali též sběrači z jiných vsí. Z Dobroutova sem dojížděl koňským potahem houf sběračů – maminky s dětmi, které sbíraly borůvky po celý den do velkých plechových kbelíků. Na sběr do janovických lesů docházeli též sběrači ze Zhoře a z Vysoké.

V okolních lesích byla každoročně rovněž velká úroda hub. Mimo vlastní spotřebu se houby prodávaly do Polné hokynáři Vackovi (bývalá

budova pošty čp. 48). Pan Bolard z Rudolce, který bydlel na samotě směrem k Bohdalovu, a pan Vacek z Polné vlastnili malá nákladní auta a vykoupené houby vozívali na trh do Prahy.

V lesích u Špinova se nacházely porosty brusinek. V polovině srpna chodila trhat brusinky parta větších dětí za vedení Marie Kučerové (Dohnálkové) z čp. 32, rodačky ze Špinova.

V období protektorátu bývala také velká úroda malin. Mládež chodila trhat maliny do Ochoze, ale také až do lesa k Arnolci, a natrhané maliny pak chodila prodávat do Stáje, popřípadě do Polné.

Místo na vycházku chodívaly školní děti s panem řídícím Vaňkem sbírat byliny. Do porostu jetele se chodily sbírat lupínky jitrocele kopinatého, do Surkova lesa směrem ke Stáji zase listí jahodníku, který rostl v místě bývalých šancí.

Sběr chroustů

V období, kdy se ještě v zemědělství nepoužívala chemie, se v letních obdobích ve velké míře vyskytovali chrousti. Ti dokázali spotřebovat veškeré listí z javorů i jiných stromů. Při orbě potahy se vyorávaly ponravy těchto brouků a větší ptáci je dokázali zkonzumovat. Žáci ze školy chodili s panem řídícím Vaňkem na silnici k Záborné, kde chrousty setřásali ze stromů a sbírali. Stromy zbavené chroustů pak ještě dodatečně stačily obrůst listím. Obec měla uvolněny finanční prostředky na výkup a likvidaci tohoto škůdce, takže mládež dostávala za odevzdané chrousty zaplacené. Převzatí chrousti byli po usmrcení zakopáváni u vjezdu do úvozu za domem čp. 6. Ve Skřýšově vykupovali chrousty u Neumannů. V domácím hospodářství se chrousti usmrcovali spařením a zkrmili drůběží.

Dušíčkové dny

Na svátek Všech svatých 1. listopadu byl vždy den pracovního volna, tudíž i volno od školní docházky. V tento den šli všichni schopní obyvatelé a také školní mládež pěšky s kytíčkami v ruce na hřbitov do Polné a po návštěvě hřbitova na mši v děkanském kostele. Na svátek „Dušíček“ 2. listopadu místní ženy navštěvovaly hřbitovy ve farnostech, odkud pocházely.

Práce v domácnosti

Pečení chleba

Skoro v každé domácnosti se nacházela pec na pečení chleba. Bývaly to zděné pece na pět a více bochníků, které se vytápěly dřevěnými poleny. Ojedinele se vyskytla pec zhotovená z kovu, jakou měli v čp. 19. Zde se chléb pekl ve dvou podlažích po dvou bochnících. Na chléb se připravoval kvas v dřevěné díži promícháváním kopistí už večer předešlého dne. Chléb se pekl zásadně z žitné chlebové mouky a jeho trvanlivost při dobrém skladování byla až čtyři týdny.

Zpracování mléka

V každém hospodářství byly chovány dojnice za účelem produkce mléka, v malých hospodářstvích též jako potahy. Již v období protektorátu a v poválečném období byly povinné dodávky mléka. Mléko dodavatelé donášeli na upravenou lavici u silnice a v poválečném období do vystavěné sběrný mléka. Mléko přejímal sběrač Josef Marek z čp. 59 a v období družstva pak Adolf Smutný z čp. 46. Přejaté mléko sběrač sléval do mlékárenských konví. Odvoz do mlékárny v Polné prováděl Roman Coufal z Rudolce s koňmi.

Ze zbývajících mléka v domácnosti byla smetana vyjímána pomocí odstředivky a v máselnici (tlukací nebo otáčecí) stloukáno máslo. V období okupace byly odstředivky i máselnice zaplombovány. Smetana musela být po usazení sbírána lžící a máslo stloukáno náhradním způsobem.

Školní docházka

Děti z Janovic i Skřýšova chodily do obecné dvoutřídní školy v Janovicích. Začátek vyučování byl v Janovicích v 8,30 hodin, snad z důvodu docházky dětí ze Skřýšova. V poledne bývala hodinová nebo dvouhodinová přestávka, skřýšovské děti ale v zimě zůstávaly ve třídě i o přestávce. Místo oběda si s sebou nosily dva spleené krajíce chleba namazaného sádlem, některé děti třeba i jenom suchý chleba. V tašce v silné palcové rukavici nosily děti láhev bílé kávy, aby jim vydržela déle teplá. Některé děti ani tašky neměly a nosily si sešity, slabikář a čítanku jen tak v ruce.

Podle školní kroniky se v té době kromě běžných předmětů ve 2. oddělení 2. třídy vyučovalo také vaření. Celá 2. třída a část dětí z 1. třídy se učila též ruční práce – šití, pletení, háčkování, vyšívání a jiné. Ve 2. třídě byl kvůli výuce těchto praktických předmětů umístěn i sporák a pracovní stůl. V roce 1938 žádala učitelka Božena Spěváčková starostu obce Františka Zikmunda, aby obec pro školu pořídila šicí stroj, což ale celá školní rada zamítla, protože by tím příliš zatížila obecní rozpočet. V době, kdy na janovické škole nepůsobila žádná učitelka, docházela vyučovat ruční práce učitelka z Polné.

Děti ze Skřýšova, kterých bylo i přes dvacet, docházely do janovické školy pěšky po cestě, nebo v létě vyšlapanou pěšinou na Kučerově zahradě a v břehu u lísek. Kvůli vlastní bezpečnosti chodily většinou pohromadě. V zimě při špatném počasí děti též dopravovali na saních střídavě majitelé koňských potahů a při závějích obvykle některý dospělý šel ráno dětem do Janovic proslápnout cestu. Do janovické školy chodily děti po většinu roku buď bosé, nebo v dřevácích, což byly pantofle zhotovené vespod ze dřeva a nahoře z kůže, které děti po opotřebování využívaly v zimě k projíždění na klouzačce. Dřeváky vyráběli šikovní sousedé jako František Dohnal z čp. 5 a jiní. Školní chodba byla vyrovnána dřeváky, ve třídě se totiž

chodilo v obšitých ponožkách – punčochách. K jejich obšívání se používalo starých klobouků, silnějšího sukna nebo králíčích kožek. Děti ze Skryšova chodily ve sněhu v gumových holínkách, které pak sušily kolem velkých kamen ve třídě, protože jim do bot po cestě stejně napadal sníh.

Až do roku 1945 větší část dětí dochodila povinnou školní docházku v měšťanské škole v Polné a menší část dětí ukončila tuto povinnost ve 2. oddělení 2. třídy obecné školy v Janovicích. Teprve v poválečném období byla uzákoněna povinná školní docházka v měšťanské škole.

Bývalá škola v Janovicích. Foto Jan Prchal.

Do měšťanky v Polné se většinou chodilo z Janovic pěšky – autobusová linka v té době nebyla, dalo se pouze občas svézt koňským potahem. Když houkával na obou polenských pilách v 7 hodin ráno začátek pracovní doby, bývali jsme v tu dobu u „kilometru“, což je hranice janovického a záborenského katastru, a to znamenalo, že máme dostatek času, abychom stihli začátek vyučování v 8 hodin. V létě za pěkného počasí jsme jezdili na kolech. Kola jsme schovávali do sklepa ve škole. Při deštivém počasí jsme přes Horní město v Polné jezdili po chodníku, protože silnice nebyla vyasfaltovaná, ani vydlážděná, a tak byla samé bláto. Za dvojítm sloupem proti hospodě U Králů stával obecní policajt pan Drtina a inkasoval za jízdu po chodníku od každého 5 nebo 10 korun pokuty. V zimním období, když napadlo více sněhu, se dalo jet na lyžích až do školy. Při tělocviku se

sportovalo na lyžích pod silnicí na Kateřinově. Někdy větší část těch odvažnějších dětí byla též lyžovat s panem učitelem Maděrou v lese Březině.

Sport – kultura

Sport

V letním období se po večerech nejvíce scházela mládež na Bubci před čp. 59, kde bylo vybudováno hřiště. Starší mládež zde hrávala volejbal. V určitém období se zdejší hřiště začalo upravovat pro kopanou. Při ruční práci však nebylo hřiště nikdy dokončeno. Rovněž se zde konaly taneční zábavy v období protektorátu, neboť oficiální zábavy byly zakázány. Hudební doprovod obstarávali pan Havlíček s harmonikou a pan Zuzanaš se saxofonem. Pivo dováželi Josef Landa a jiní ze Sukovy hospody ve Stáji na trakaři přes Boháčkovu seč.

Dalším místem k soustředění mládeže byla hráz rybníka Grošník (za Coufalovými). Zde děvčata také nechávala hrát hudbu z gramofonu poháněného klikou. Pod hrází rybníka bylo také hřiště na volejbal. Na plácku pod hrází rybníka Grošník probíhal také školní tělocvik pod vedením učitele Vaňka.

Ve Skryšově si mládež vytvořila fotbalové hřiště a hřiště pro volejbal v lokalitě Na Chobotě.

Za druhé světové války byla i v Janovicích založena organizace Kura-torium. I když se jednalo o organizaci proněmeckou, v naší obci měla význam pouze sportovní. Nakoupilo se veškeré sportovní náčiní, které bylo umístěno v sále místního hostince pana Doška. Cvičení vedl Bohumil Čejka z čp. 46 pro mladší hochy, Miloslav Bratršovský z čp. 18 pro starší hochy a Bohumil Chmel z čp. 23 pro děvčata.

V jarním období roku 1945 byla za pomoci zástupců z Polné pod vedením náčelníka Vytlačila založena v Janovicích na plácku u rybníka Grošník organizace Junáka, která měla dvě kategorie – mladší (Vlčata) a starší. Hlavními organizátory byli Miloslav Chmel a Bratršovský, Vlčata vedl L. Jeřábek. Klubovnu využívali ve škole po uvolnění kuchyně panem řídícím Vaňkem. Další schůzky se konaly venku při táborových ohních na Horním Bubci a u Chmelova lesa. Junáci uskutečnili asi dvakrát nebo třikrát stanování přes noc v Chmelově lese na rozhraní s Boháčkovou sečí. Janovický oddíl skautů byl následně zmocněn založit a uvést život skautský oddíl i ve Stáji. Na hřišti u Marků byl jednou uspořádán i zápas mezi skauty z Polné, trávícími čas prázdnin na chatě a táboře ve špitálském lese, s kluky z Janovic. Skautská organizace však působila v obci jenom krátce.

Knihovna

Skříně s knihami byly umístěny v dolní třídě školy. V období protektorátu vykonával funkci knihovníka řídící Vaněk. Půjčovalo se pouze

v zimním období, a to v neděli odpoledne. My, děti z dolní třídy, psaly jsme koncem října na lístečky oznámení o začátku půjčovni doby a roznášely je každý asi do čtyř rodin.

Ochotnické divadlo

Školní děti po příchodu pana řídícího učitele Vaňka hrály ve školním roce 1939/1940 divadlo v sále u Došků. Později pan řídící Vaněk uspořádal pro děti loutkové divadlo v dolní třídě ve škole. Dospělými ochotníky byly sehrány též za režie pana řídícího Vaňka každoročně jedna až tři divadelní hry. V poválečném období pak již v menším množství v režii pana učitele Antonína Jelínka.

**Soubor divadelních ochotníků v Janovicích pod vedením řídícího učitele Antonína Jelínka v době druhé světové války.
Archiv Klubu Za historickou Polnou.**

Cesta za přežitím Gréty – Ester Guttmanové, vnučky Emanuela Frischera z Polné

Mnohý čtenář si možná položí otázku, proč je ve sborníku *Polensko* uveřejněn příspěvek o osudech Gréty – Ester Guttmanové. Důvodů je několik.

Někteří návštěvníci výstavy *Zmizelí sousedé*, která se v letošním roce konala v polenském Městském muzeu v rámci připomínky 80. výročí transportů a vyhlazení většiny českých Židů, si kladli otázku, proč se lidé židovského původu nepokusili ukrýt nebo emigrovat. Průvodní text výstavy vysvětloval, jak obtížné bylo najít útočiště před pronásledováním nacistů. Od Hitlerova zvolení kancléřem a upevnění jeho moci v Německu a později po anšlusu Rakouska bloudily Evropou tisíce Židů v naději, že najdou bezpečí.

O emigraci jako řešení této životní situace uvažovali i někteří polenští Židé, byly to např. sestry Aufrechtovy. Jejich synovec Julius Aufrecht, kterému tehdy bylo 6 let, vzpomínal, že jeho teta Tereza měla vše připravené pro svůj útek z okleštěného zbytku Československa. Co zhatilo její plány, se nikdy nedověděl. Z přípravy zbyl jen spací pytel, který zůstal Juliovi po tetě jako připomínka jejího plánu.

O opuštění zbytku republiky uvažovali dle písemných vzpomínek Gertrudy Poláčkové s manželem Ottou i oni. Manželům Poláčkovým bránila v odchodu starost o jejich osamělé matky. Možná emigraci plánovali i mnozí jiní, o jejichž plánech se ale již nikdy nedozvíme.

Útek se z polenských Židů zdařil pouze Otto Hellerovi, který po napadení Rakouska uprchl do Anglie, a vnučce Emanuela Frischera, dceři Anny Frischerové, provdané Pollakové.

Pro Grétu – Ester, rozenou Pollakovou, provdanou Guttmanovou, byla Polná symbolem její ztracené a nuceně opuštěné vlasti. Toto malé město na Vysočině bylo pro ni spojeno s nejkrásnějšími vzpomínkami na dětství, na její pobyty u dědečka Emanuela Frischera na Karlově náměstí, na jeho hospodyně Julinku, která ji i její sestru Alici brala na toulky Břežinou a chodila se s nimi koupat do rybníka Peklo. Trávily zde se sestrou každý rok celé prázdniny a do Brna se vracely vždy s nechtutí. Často vyprávěla, že se jí zdají sny, které se odehrávají v české krajině, tak odlišné od Izraele, kde rostou lesy, muchomůrky, tráva je zelená a všichni mluví česky. Často se ve snech vracela i do Polné.

Bez ohledu na to, že byla příbuzensky spojená s polenskou židovskou komunitou, měli by mít všichni možnost seznámit se s krutým osudem její rodiny, který byl typický pro židovské rodiny v celé Evropě. I s její strastiplnou cestou za bezpečím před pronásledováním fašistů, která se jen v některých detailech lišila od osudů ostatních uprchlíků. Místem, kde

hledala společně se svým partnerem Baruchem Guttmanem bezpečí, byla tehdejší Palestina, dnes Izrael. Příběh o jejím rozhodnutí a cestě za bezpečím a svobodou vychází z jejích vzpomínek, které zachytila v dopise rodině a později přátelům v Polné.¹

Gréta, v rodině oslovovaná jménem Ester, se narodila svým rodičům Anně, rozené Frischerové z Polné, a Bedřichu Pollakovi v Dačicích dne 21. května 1914.² Rodiče uzavřeli sňatek v jihlavském hotelu Grand dne 25. května 1913.³ V Dačicích prožila svá nejmladší dětská léta, kterými ji ve vzpomínkách provázal malý psík Pufík. Zde se také 17. července 1917 narodila i její sestra Alice.

Jejich matka, Anna Pollaková, ale nebyla se životem v Da-

Svatební fotografie Anny Frischerové a Bedřicha Pollaka – rodičů Gréty, 1913

čicích spokojená a chtěla se vrátit do Brna. Žila v Brně v době studií u své tety, sestry Emanuela Frischera. Dle slov její dcery studovala na škole typu obchodní akademie, na které mohly tehdy studovat dívky a připravovat se pro tzv. ženská povolání, ke kterým patřilo např. i vedení účetnictví. V době Rakouska-Uherska nebylo mnoho středních škol dostupných ženám.

Emanuel Frischer, obchodník v Polné – Grétin dědeček

¹ Dopisy se nacházejí v soukromém archivu autorky.

² Matrika narozených se nedochovala.

³ Národní archiv v Praze, Matriky židovských náboženských obcí, inv. č. 604, matrika oddaných Jihlava, s. 6, sken č. 8, zápis č. 287.

Gréta ve věku 3,5 roku se psem Pufíkem, asi 1918, a Gréta se sestrou Alicí, 1919

Přiměla svého manžela Bedřicha, když bylo Grétě 5 let a Alici 2 roky, k přestěhování do Brna. Zde mohla znovu navštěvovat divadla, koncerty a kavárny, kam později vodila i svoje dvě dcery. Emanuel Frischer se na svoji svobodomyslnou dceru Annu zlobil pro její způsob života, protože např. kouřila. Jak Gréta vzpomínala, bydleli v Brně na několika místech.

Po absolvování základního a vyššího vzdělání na měšťanské škole se Gréta, v rámci touhy stát se módní návrhářkou a návrhářkou divadelních kostýmů, naučila šít. O tom, zda to bylo v učení u dámské krejčovské, nebo na některé dívčí škole, nevíme. Její celoživotní šití zajímavě řešených šatů sobě a svým dcerám je dokladem jejího vkusu a zručnosti.

Její první šicí stroj ji v pozdějších letech z Polné do tehdejší Palestiny přivezl její švagr, bratr jejího manžela, který přežil řádění Einsatzgruppen na Zakarpatské Ukrajině díky své vojenské službě v řadách Rudé armády. Poslala jí ho Julie, dědečkova hospodyně, s peřinami a lepšími kusy šatstva, protože nejen v Evropě, ale i v tehdejší Palestině byl nedostatek všech životních potřeb. Její dcera Tzipi vzpomínala, že její první oblečení do školy se skládalo z halenky, kterou jí maminka ušila z košile po dědečkovi, a sukně z vojenských kalhot.

Poklidný život rodiny Pollakových, která bydlela v Brně v Joštově ulici ve třetím patře domu, kde pobýval v době svého studia v Brně i Bedřich

Grétina sestra Alice na prázdninách u dědečka Emanuela Frischera v Polné,
1935

Grétina matka Anna Pollaková v Brně, 1938

Smetana, narušil nárůst agresivity brněnských Němců pod vlivem aktivit Henleinovy strany a událostí v sousedním Německu. Situace nejen v Brně, ale v celém Československu se stále přirostovala, a i když většina obyvatel i Židé doufali, že demokratický stát je ochrání, strach přetrvával a byl všude přítomný. Docházelo k fyzickému napadání Židů i českého obyvatelstva na ulicích měst a obcí s německým

obyvatelstvem jak verbálně, tak fyzicky. I otec Gréty byl na ulici zbit třemi brněnskými Němci. Do mysli se vkrádala pochybnost o jejich bezpečí.

V létě roku 1935 trávila Gréta se sestrou Alicí prázdniny u dědečka v Polné. Jejich rodiče se nacházeli mimo domov, což představovalo příležitost pro zloděje, který, nebo kteří vykradli jejich byt. Zloději vypáchli nejen vstupní dveře, ale i uzamčené zásuvky nábytku, a tím ho poškodili. Pojišťovna, u které byla rodina pojištěná, zajistila opravu zámků a nábytku. Opravu si objednala u truhlářské firmy Václava Kašíka v Brně, kde byl zaměstnán i Baruch Guttman.

Baruch Guttman s Alicí a Grétou v Brně

Baruch Guttman pocházel z vesnice Vyšná Apša na Zakarpatské Ukrajině, poblíž známého jezera Solotvina. Narodil se do chudé, početné židovské rodiny 26. června 1914 (dle oddacího listu) jako deváté dítě rodičům Šie a Roze (rozené Sichermann) Guttmanovým. Během opravy u Pollaků odpovídal na otázky zvědavé paní Anny a postupně jí vyprávěl svůj dosavadní životní příběh. V letech 1920 až 1928 navštěvoval školu. Na otázky Anny Pollakové, proč mluví tak špatně česky, vysvětlil, že pochází ze Zakarpatské Ukrajiny, kde se mluví rusínsky, a on že se domluví maďarsky, rumunsky a jidiš. Během práce na opravě vyprávěl, že si jeho rodiče přáli, aby jejich syn pokračoval ve studiu na Ješivě a stal se kantorem nebo rabínem. To ale nebyla cesta, kterou se chtěl Bení ubírat, proto jako šestnáctiletý odešel z domova a začal se

učit stolařem. V letech 1930 až 1931 se učil truhlářem u Israela Apela v Bočkově na Zakarpatské Ukrajině. V letech 1931 až 1932 pak pokračoval u Josefa Weisse v Trebušanech. V roce 1933 nastoupil do firmy Aloise Stejskala v Brně, Veveří 49. O rok později pracoval ve firmě Machálek, Pražská č. 40. V letech 1934 až 1936 byl zaměstnán u firmy Václava Kašíka. Baruch se seznámil i s oběma dcerami, Grétou a Alicí, bral děvčata na procházky a vyzval je i k návštěvě židovského spolku v Brně. Rodiče si Barucha oblíbili

Baruch Guttman (Beni) v době vojenské služby a Gréta, kolem 1936

Rodina Pollakova a Baruch Guttman v Brně, 1938

a zvali ho na návštěvy. Jejich přátelství pokračovalo i v době jeho vojenské služby a o dovolené dojížděl za nimi do Brna.

Tak jako všichni muži schopní vojenské služby, občané tehdejší Československé republiky, dostal Baruch povolávací rozkaz a 1. října 1936 nastoupil základní vojenskou službu v Kroměříži u pluku Jana Žižky z Trocnova. Původně měla základní vojenská služba trvat dva roky, vzhledem ke komplikované politické situaci se vojenská služba prodloužila na tři roky a skončila 1. března 1939.

V době základní vojenské služby se stýkal se členy betarského hnutí, protože mezi vojáky byli i Židé. Betarské hnutí představovalo sionistickou mládežnickou organizaci, založenou v roce 1923 v lotyšské Rize. Členové tohoto hnutí se připravovali na odchod do Palestiny a na vojenskou obranu judaismu proti všem nepřátelům. Baruch byl díky svému kontaktu s jeho členy informován o situaci Židů v Německu a nacisty okupovaných územích podstatně lépe než ostatní, kteří měli informace z tisku nebo od uprchlíků, jichž do tehdejšího Československa imigrovaly tisíce.

Náhrobek Grétiny matky Anny

měla Gréta pocit, že ji k Brnu již nic tak silně neváže. I když myslela na sestru i otce, viděla svoji budoucnost po boku budoucího manžela. Na přípravu k odchodu měla pouze několik dnů. Dle pokynů svého partnera si opatřila kožený kabát, pevné boty, zásobu trvanlivých potravin, finanční prostředky a společně čekali na pokyny. O jejich úmyslu rodina věděla a sestra Alice ji na poslední chvíli schovala boty, aby ji od odchodu zdržela a Gréta musela zůstat. Československo, nebo to, co z něho po Mnichovské

V roce 1938 onemocněla Anna Pollaková zhoubnou chorobou a přesto, že byla operována, své nemoci podlehla ve věku 48 let, dne 14. ledna 1939. Byla pochována na židovském hřbitově v Brně. Před její smrtí, po anšlusu Rakouska v roce 1938, se rodina Pollakových rozrostla o otce Bedřicha Pollaka, Leopolda, a jeho bratra Zikmunda, kteří jako senioři žili ve Vídni, odkud uprchli do tehdejšího Československa. Grétin dědeček, Leopold Pollak, zemřel také v roce 1939 a je pochován na židovském hřbitově v Brně nedaleko své snachy.

Po návratu z vojenské služby do Brna vyzval Baruch, kterému se říkalo „Beni“, Grétu ke společnému opuštění okleštěné republiky. Po smrti matky

dohodě zbylo, opustili 12. března 1939. V následujících dnech již pochodovali němečtí vojáci Prahou.

Nastoupili společně na brněnském nádraží do vlaku směr Bratislava. Spolucestující, kteří cestovali do Bratislavy se stejným záměrem jako mladý pár, si vzájemně projevovali svoje sympatie. Po příjezdu do Bratislavy většina cestujících zůstala sedět ve vlaku při zhasnutých světlech a čekala několik hodin na spojku. V bratislavském říčním přístavu se rozdělili na dvě skupiny, jedna skupina nastoupila na loď Tula a druhá skupina na loď Minerva, které kotvily na Dunaji. Obě lodi pluly po řece Dunaj pod německou vlajkou, propluly Maďarskem, Srbskem, Chorvatskem, Bulharskem, Moldávií, Ukrajinou a Rumunskem. Cesta trvala asi 9 dnů, ve svém dopise rodině popisuje Gerta, že krajina je krásná, mimo jiné uvádí, že vidí i lokality pokryté sněhem. Zřejmě se jednalo o zasněžené vrcholky Karpat. Dva dny loď kotvila v bulharském městě Rusce, česky Rusčuk. Cesta pokračovala a skončila u rumunského města Tulcea, česky Tulča, kde po dvou denním pobytu se cestující z říční lodi nalodili na řeckou nákladní loď Achios Nicolaus a 22. března loď vyplula na hladinu Černého moře.

Svatební fotografie Gréty a Barucha, 24. 3. 1939

Většina pasažérů na vlnách moře onemocněla mořskou nemocí, a tak celý den ležela nebo zvracela. Mezi nimi i Gréta. Po dvou dnech loď připlula do Turecka a zakotvila v Konstantinopolu (Cařihradu). Zde byly doplněny zásoby uhlí a vody. V dopise, který poslala rodině do Protektorátu Čechy a Morava přes Slovensko prostřednictvím Beniho rodiny, Gréta

popisuje své okouzlení orientální krajinou s cypřiši a mešitami. Za krásného počasí vypluli 24. března 1939 v 15 hodin na širé moře. Jednalo se o Grétin a Beniho svatební den. Datum jejich sňatku stanovil rabín, který patřil k prchajícím, aby se tato pro ně významná událost odehrála na širém moři symbolizujícím svobodu. V půl čtvrté už stálo chupe (baldachýn), Grétě přikryli tvář šátkem a vedli ji zpívajícím špalírem. Rabín Israel Bronner pár oddal a manželé si navlékli prsteny, které si přivezli z Brna s sebou. Svědkem sňatku byl Erwin Vielgut.

Gréta během obřadu myslela na svoji rodinu a svoji mrtvou matku, protože tento den si představovala jinak. V dálce mizel Konstantinopol, na jedné straně Bosporu se nacházela Evropa, na druhé straně Afrika. Romantické místo pro sňatek, pokud by Evropou nepochodovala německá vojska. Manželé dostali od rabína manželskou smlouvu, ktubu, a oddací list v hebrejštině a anglickém jazyce, který vystavil kapitán. Svatební obřad se odehrál ve velmi početné skupině „svatebních hostů“, protože kolem novomanželů stálo dalších 698 spolucestujících.

Mladý manželský pár cestoval společně s ostatními pasažéry v podpalubí, které mělo dvě patra. Podpalubí bylo vybaveno „strožoky“, na každém ležel většinou jeden batoh. Celý den zde svítilo nouzové osvětlení, které zhasínalo kolem půlnoci. Po svatebním obřadu novomanželé povečřeli bramborovou polévku z „es šálků“, a tak skončil jejich „nejšťastnější den“. Svoje první dny jako manželé prožívali plavbou po Egejském moři. U ostrova Samos začal foukat vítr a vlnobití houpalo lodí tak, že opět postihla většinu pasažérů mořská nemoc.

Když obepluli Rhodos a plavili se vodami Středozemního moře, v noci z 29. na 30. března 1939 se loď blížila k palestinským břehům. Všichni se začali horečně balit, rozdávali si navzájem zbývající potraviny, Beni ale prozíravě část zásob, které měli se sebou, nedovolil Grétě rozdat. Schoval sardinky, sýry a čokoládu.

Sto mužů se připravilo jako tzv. „Ausbotungsmannschaft“. Kapitán nechal spustit motorový člun, každému z pasažérů bylo přiděleno pořadové číslo, podle kterého se měli postupně vylodit. Všichni čekali ve tmě, Gréta a Beni měli číslo 404 a 405, takže před nimi se mělo vylodit 403 osob. Spouštění člunu trvalo dlouho a mezi tím loď vplula do vod, které střežila anglická armáda. Palestina se tehdy nacházela pod mandátem Velké Británie a kontrolovala počty židovských imigrantů na palestinské území. V době ohrožení židovských obyvatel Evropy se jejich přistěhovalectví zvyšovalo tak, že vyvolalo nepokoje arabského obyvatelstva, které bránilo přílivu židovských uprchlíků. Byla stanovena kvóta 1000 osob měsíčně.

K lodi se blížila anglická strážní loď a vystřelovala světlice. Na jejich výzvu Stop kapitán obrátil loď na širé moře, možná tím ochránil uprchlíky před předáním německým úřadům. Angličané zajaté lodě s uprchlíky někdy vrátili německým úřadům, a tím pasažérům podepsali rozsudek smrti. Dvě lodě byly dokonce potopeny a všichni, kdo byli na palubě, utonuli.

Na kapitánův manévř anglická hlídka odpověděla střelbou z kulometu. Byl zasažen kapitánský můstek a rádiová stanice. Mimo materiálních škod způsobila anglická kulometná dávka také oběti z řad emigrantů. Zastřelen byl jeden šestadvacetiletý emigrant a další dva byli zraněni. Jeden ze zraněných měl osm zásahů, další byl zasažen pouze do nohy. Na lodi mezi uprchlíky se nalézalo několik lékařů, kteří oba zraněné operovali a podařilo se jim je zachránit. Při rychlém manévřu loď ztratila motorový člun, což představovalo zásadní ztrátu, která v budoucnu ohrožovala možnost vylovení.

Loď, která se vrátila opět na širé moře, dne 3. dubna 1939 doplula k ostrovu Kréta, kde doplnila zásoby uhlí a vody. Po třech dnech plavby, 6. dubna 1939, loď zakotvila u ostrova Kea a zůstala zde i s cestujícími do 25. června 1939. Po vylovení prvotní nadšení, že loď unikla z dosahu střelby anglických strážců, vystřídalo velké rozčarování. Prvním velkým zklamáním bylo zjištění, že jejich dopisy, které napsali svým blízkým na okupovaném území, nebyly nikdy odeslány, ale skončily v moři. Postupně uprchlíkům došlo jídlo a nakonec osoba, které zaplatili za zajištění transportu, uprchla do Anglie a přestala se o transport starat. Loď byla zaplacená, ale na další zásoby vody a ostatní potřeby už peníze nezbyly.

Emigranti byli donuceni jednat a starat se o svoje zásobování sami. Po poradě účastníci plavby zvolili ze svého středu sedmičlenný výbor. Výbor navázal kontakt s židovskými organizacemi na pevnině v Athénách, poté na ostrov Kea dorazila skupina židovských mužů z Athén, kteří přivezli jídlo. Jednalo se o jídlo, které odpovídalo požadavku židovské víry, takže o Pesachu jedli „košer“ stravu.

Později už zajištěné potraviny nebyly rituálně čisté, byly tzv. „trefe“, a tak byli emigranti nuceni porušit svoje stravovací zásady. Jejich potrava se skládala hlavně z brambor, konzervovaných sardinek a ryb. Chlebu se dvojice vyhýbala. Během pobytu na ostrově Kea bylo uzavřeno dalších pět sňatků a narodily se zde i tři děti, dva chlapci a jedno děvčátko.

Pod tlakem události u jednoho z cestujících propukla psychická porucha. Mnoho uprchlíků onemocnělo angínou a lékaři na ostrově odoperovali i jedno slepé střevo.

Spojení s Athénami nefungovalo jen k zajištění potravin, ale uprchlíci měli možnost si zajistit i potřebné medikamenty, s jejichž pomocí byly všechny zdravotní problémy emigrantů vyřešeny.

Život na ostrově nebyl snadný, nejen že měli uprchlíci nedostatek potravin, hygienických potřeb, ale chyběla i voda. Prádlo se pralo v mořské slané vodě, naštěstí k umývání měli k dispozici sladkou vodu.

Nejtěžší bylo pro emigranty čekání, střídavě propadali beznaději a smutku, anebo naději a očekávání. Jeden ze šťastných okamžiků pro ně představovala možnost poslat domů nové dopisy, dokonce dostali i odpovědi. To jim dalo novou naději na normální život.

Za podpory židovských organizací, se kterými vedení uprchlíků v Athénách navázalo kontakt, se podařilo zajistit menší loď Salomea a rybářskou bárku, která jim měla umožnit vylodění na pobřeží Palestiny. Člun byl podmínkou možnosti pokračovat v cestě. Pro většinu, která již podléhala beznaději, svítila nová naděje. Dne 25. června 1939 se emigranti nalodili na loď a 60 mužů nastoupilo na rybářskou bárku. Jejich židovští přátelé z Athén je doprovázeli na malých loďkách, když vyplouvali na širé moře. Bohužel, netušili, že i oni se v budoucnu stanou většinou obětmi rasového pronásledování.

Emigranti byli namačkaní na malé nákladní lodi, muži si rozdělili služby a drželi stráž, při které hlídali oblohu, aby varovali pasažéry před letadly, jejichž posádky by mohly identifikovat loď s emigranty. Muži z řad emigrantů udržovali loď v provozu, to je úklid a čistotu lodi, aby zabránili infekcím. I když byli vybaveni zásobami na dva měsíce, nedovolil kapitán cestujícím z bezpečnostních důvodů vařit, takže byli nuceni konzumovat sardinky, sýry a marmeládu. Tento způsob stravování způsobil, že někteří z pasažérů onemocněli, přestože na lodi bylo 15 lékařů, ale těm postupně docházely medikamenty a řešení zažívacích a střevních potíží nebylo v jejich silách. Gréta s Benim měli štěstí, protože se jim střevní obtíže vyhnuly. Po týdnu plavby se chystali během noci legálně přistát u břehu Palestiny, ale velkou loď nechtěli obětovat. Moře bylo rozbouřené a rybářská bárka dvakrát najela na bok lodi, můstek nebo schůdky nebylo možné spustit z lodi na bárku. Když se podvakrát pokus nezdařil, rozhodl kapitán, že k vylodění dojde až následující den, pokud se moře trochu uklidní a bude vidět. Další den kolem dvanácté hodiny pomocí dvou malých loďek se přemístilo 702 osob na rybářskou bárku, která byla vlečena za lodí od ostrova Kea. Pasažéři skákali z paluby lodi do loďek, které se prudce zmítaly na vlnách a námořníci s vypětím sil veslovali k rybářské bárce, na kterou postupně bylo všech 702 lidí přesunuto. Do bárky je zvedali židovští muži jako balíky, bárka se houpala z boku na bok. Dle informace měli uprchlíci pomocí rybářské bárky dorazit během pěti hodin k břehu Palestiny. Bohužel, bárka měla ve dně prasklinu, takže do ní zatékala voda, což naštěstí evakuovaní nevěděli, protože jistě by během jejich přemísťování došlo k chaosu a panice.

Dvěštěpadesát pasažérů, mezi kterými byla Gréta a Beni, bylo natěsnáno v podpalubí bárky, kam se házely při lovu ryby. Zde se posadili na dno tak, že se nemohli otočit ani vstát, ostatní zůstali na palubě, seděli nebo leželi na plachtách a tam, kde to bylo možné. Nemocní leželi, zdraví stáli namačkaní tak, že sotva dýchali, slunce pražilo, bárka se rozjela. Všichni zvraceli, někteří omdlévali, ženy plakaly.

Na bárce místo 5 hodin prožili pasažéři 38 hodin. Kapitán zatáhl nejprve rybářskou bárku k břehům Sýrie, proto cesta trvala tak dlouho. Pod nátlakem židovských mužů a pod výhrůžkou, že ho shodí do moře, po deseti a půl hodinách plavby dopoledne zakotvili v přístavu Haifa a čekali na

policii. To, že neměli jídlo, jim nevadilo, ale zničující pro všechny bylo, že neměli vodu. Lidé omdlávali, byli slabí, a ostatní, co se cítili lépe, jim nemohli pomoci.

Angličané se snažili střelbou opět zatlačit bárku na otevřené moře a zabránit jí v zakotvení. Zoufalí Židé rozšířili prasklinu ve dně bárky a ta se začala potápět. Potápějící se bárka přinutila anglické vojáky střežící přístav Haifu, aby připluli k lodi a začali s evakuací pasažérů z potápějící se lodi. Nejprve odvezli tři novorozence, kteří se narodili během cesty. Přivezli vodu, o kterou se strhl boj. Zdraví poté, co se napili, pookřáli, nemocným ale lékaři bránili, aby se napili naplno, protože měli přijímat tekutiny jen po lžičkách. Angličané nechtěli, aby pasažéři vystoupili na břeh, muži, kteří měli ještě sílu, žádali, aby byli na břeh přemístěni nemocní. Nakonec Angličané žádosti vyhověli, odvezli nejprve nemocné a poté evakovali ostatní pasažéry. Jak ve svém dopise píše Gréta, *„pak nás fotografovali, vzali otisky prstů jako zločincům.“* Tehdy se smělo legálně přistěhovat do tehdejší Palestiny jen 1000 Židů měsíčně, a tak *„tedy od legálního čísla 1000 židů za měsíc odpočítali 702 s těmi třemi dětmi, bez toho zabitého.“*

V dopise pokračuje v líčení osudů dalších emigrantů, kteří neměli takové štěstí jako posádka jejich rybářské bárky. *„Jiné lodi to měly horší, mnoho jich vrátili zpět, dvě úplně potopili, že žádný nezůstal, ale přece se podařilo několika lodím přistát v noci a vmíchat se mezi ostatní, kteří jim pomohli ve všem, aby Angličané nic nepoznali.“*

Gréta po příjezdu do Palestiny onemocněla tyfem. Mnoho mužů, kteří emigrovali společně s nimi do Palestiny, se vracelo zpět do Evropy a vstupovali do různých armád (Velká Británie, Sovětský svaz), aby mohli bojovat proti německým nacistům.

Z Grétiny rodiny všichni zahynuli v ŠOA – tak Židé nazývají peklo, které pohltilo několik milionů jejich souvěrců a další miliony občanů Evropy.

Její sestra Alice Pollaková odjela z Brna transportem F 3 dne 16. listopadu 1941 do Terezína, zavražděna byla ve věku 20 let v Minsku. Její otec Bedřich Pollak odjel transportem F 74 do Minska, bylo mu 60 let. Jeho bratr Zikmund odjel z Brna transportem Ad 440 dne 22. března 1942 do Terezína a 1. dubna 1942 byl transportem Ag 714 odvezen do Piasek, kde byl zavražděn v 64 letech.

Zahynula i její teta Tereza, provdaná Reichová, s manželem Karlem a synem Pavlem. Jejich rodina žila v Ledči nad Sázavou. Odjeli transportem AAc č. 564 dne 9. června 1942 z Kolína do Terezína, o tři dny později pokračovali transportem AAk č. 962 z Terezína do Trawník, kde byli zavražděni. Tereza a Pavel zahynuli ihned po příjezdu, strýc Karel byl zavražděn poté, co jej nacisté využili jako otroka k práci.

Grétina teta Tereza Reichová a její syn Pavel

Bratr Grétiny matky, Hugo Frischer, a jeho žena Lily byli transportováni 24. dubna 1942 transportem Am č. 884 z Prahy do Terezína, z Terezína pak odjeli 27. dubna 1942 do Izbice transporty Aq 438 a 439. Lily Frischerová byla zavražděna v Izbici a Hugo poté, co byl využit k práci, zemřel dne 19. června 1942 v plynové komoře koncentračního tábora Majdanek.

Z početné rodiny Grétina manžela Barucha Guttmana přežili jen tři sourozenci. Bratr, který bojoval v řadách Rudé armády, jedna ze sester přežila Osvětim a další bratr uprchl z koncentračního tábora Majdanek a přidal se k polským partyzánům. Po skončení války žil nějakou dobu v Československu, později se vystěhoval do Palestiny (Izrael). Jejich rodiče, sourozenci a jejich partneři s dětmi zmizeli neznámo kde.

Dle Gréty byla obec Vyšná Apša, odkud pocházel její manžel Baruch (Beni), vyvražděna německými Einsatzgruppen u řeky, která obcí protéká. Mezi zavražděnými byli snad i rodiče Beniho a někteří z jeho sourozenců s rodinami.

Gréta s manželem po svém příchodu do Palestiny žila velmi skromně, protože – tak jako v celé Evropě – i v Palestině panoval velký hmotný nedostatek. Narodily se jim dvě dcery, Tziporah a Nurit. Pro Grétu byla určitou útěchou myšlenka, že její otec i sestra věděli o její malé dceři Tzipi,

kteřá se narodila v srpnu 1940, a tiše doufala, že myšlenka, že se ona zachránila, jim byla útěchou při cestě na smrt.

Život v tehdejší Palestině a současném státě Izrael nebyl jednoduchý. Arabské obyvatelstvo napadalo a do dneška napadá své židovské spoluobčany. Izrael prošel několika válkami se sousedními arabskými státy, kterých se účastnil jako příslušník izraelské armády i její manžel Beni.

Gréta zemřela v požehnaném věku a s pocitem, že její velká rodina částečně nahradila ty, kteří zmizeli v pekle ŠOA.

Grétin strýc Hugo Frischer

Gréta s Benim a dcerami Tzipi a Nurit po válce

Žena, která vzdorovala osudu

Její životní příběh se odehrál v kulisách hektického dvacátého století a byl výpovědí o často i tragických osudech české společnosti. Dnes jméno Gertrudy Sekaninové-Čakrtové znají zřejmě jen pamětníci nebo milovníci historie. A ti hlavně proto, že patřila mezi čtveřici poslanců, kteří v říjnu 1968 v parlamentu hlasovali proti smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk v ČSSR.

Tímto činem se paní Truda (jak jí říkali přátelé) zapsala do historie. Měla za sebou tehdy šedesát let života a dlouholeté zkušenosti. Od čtyřiařidvaceti byla členkou komunistické strany, členkou takřkajíc přesvědčenou a v předcházejících letech i velmi aktivní.

Ačkoli vedení KSČ poslance před schůzí zavázalo, aby svým hlasem přijetí smlouvy podpořili, Truda neposlechla. V roce 1980 o tom spisovatelce Evě Kantůrkové řekla: *„Zažila jsem pocit úžasné vnitřní svobody. Byl to opravdu vzácný pocit volnosti a vědomí, že hlasuji tak, jak si to naši lidé přejí.“*

Zamilovala se do Ivana Sekaniny

Gertruda byla nejstarší ze čtyř sourozenců v dobře situované židovské rodině Richarda a Alžběty Stiassnych. Narodila se 21. května 1908 v Budapešti, kam se rodiče nedlouho předtím přestěhovali z Německého (později Havlíčkova) Brodu, protože v hlavním městě Uher museli řídit svůj textilní podnik. Počátkem roku 1910 se vrátili do Čech. Bylo jí dvanáct, když otec náhle zemřel. Vystudovala reálné gymnázium v Německém Brodě a v červnu 1927 maturovala s vyznamenáním. Rozhodla se pro studium práv a na podzim odešla do Prahy na Karlovu Univerzitu.

Ještě předtím prožila milostný vztah s gymnaziálním spolužákem Vratislavem Šantrochem (pozdějším známým redaktorem komunistického tisku), který mladičkou Gertrudu přivedl k levicovým a komunistickým idejím. I v Praze si společenská dívka našla cestu do různých levicových organizací.

Přes velkou spolkovou angažovanost zvládala všechny studijní povinnosti a v dubnu 1932 byla promována doktorkou obojího práva. V témže roce se novopečená JUDr. Stiassna stala členkou KSČ a hned po promoci nastoupila jako koncipientka.

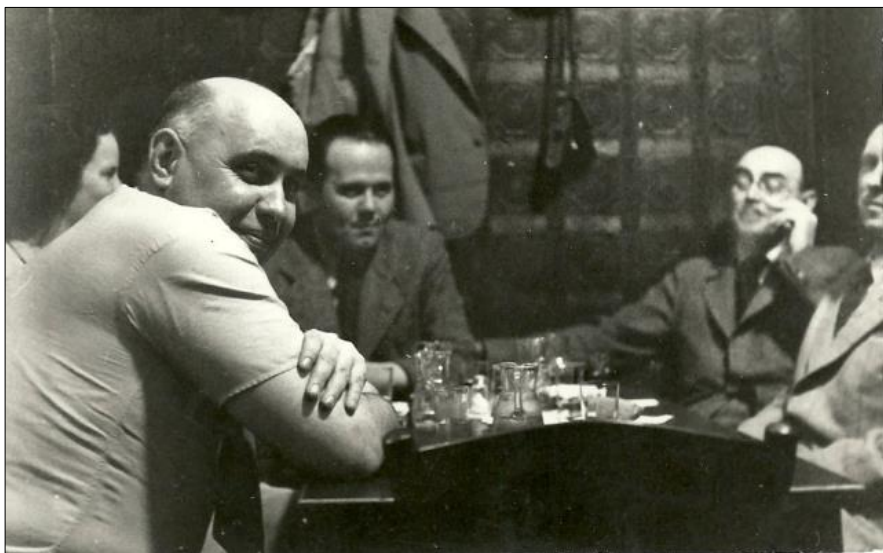

Čerstvá vysokoškolačka Truda Stiassna (sedící vpravo) s přáteli v roce 1928. Před ní leží Vratislav Šantroch. Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod

Truda Sekaninová a její matka Lilly, 25. 2. 1942.

Vyzkoušela dvě místa, až v lednu 1933 zakotvila v advokátní kanceláři JUDr. Ivana Sekaniny. Ten byl již několik let právním zástupcem KSČ a hájil redaktory v četných tiskových sporech. Později se proslavil jako obhájce komunistických funkcionářů před soudy v ČSR i v zahraničí. Nejznámější bylo jeho úsilí za osvobození Jiřího Dimitrova a Ernsta Torglera, obviněných ze zapálení Říšského sněmu v Berlíně.

První manžel Ivan Sekanina, vlevo Truda. Foto archiv Michala Čakrta.

Ačkoli o osm let starší Ivan Sekanina nebyl právě prototypem atraktivního muže – měl nevysokou, robustní postavu, v dětství prodělal obrnu a od té doby napadal na nohu – podle pamětníků však měl zvláštní fluidum, byl okouzlující řečník a ženy ho milovaly. Zamilovala se do něj i koncipientka Gertruda Stiassna a v roce 1935 se za něho vdala.

Mnichov utnul jejich štěstí

I po sňatku svému muži pilně a oddaně pomáhala. Podporovala ho v jeho činnosti ve Svazu přátel SSSR, ve Svazu přátel demokratického Španělska, v Šaldově komitétu pro německé emigranty i v Levé frontě. Stejně tak i v roce 1938, kdy patřil Sekanina k hlavním organizátorům petiční akce československé inteligence „Věrní zůstaneme!“

Po boku manžela se setkávala a přátelila s mnohými komunistickými intelektuály – Fučíkem, Vančurou, Clementisem, ale i funkcionáři – Slánským, Švermou, Kopeckým, Dolanským i dalšími. Sama byla

členkou mnoha domácích i mezinárodních organizací, v nichž horlivě pracovala. Mluvila dobře německy, anglicky a francouzsky. Ve svém idealistickém nadšení pro komunistické hnutí se začala učit také rusky.

Při veškeré politické angažovanosti stačila složit předepsané zkoušky a v roce 1938 mohla začít provozovat vlastní advokátskou praxi. Společnou práci a štěstí však utnul Mnichov a německá okupace Československa. Hned 16. března 1939 gestapo u budovy Městského soudu v Praze Ivana Sekaninu zatkl a z vězení už se nevrátil.

Po roce dostala Truda od německých úřadů oficiální zprávu o manželově smrti. Byl umučen v koncentračním táboře Sachsenhausen 21. května 1940. Právě v den jejích 32. narozenin.

Po válce zůstala sama

V tom čase už i na ní nemilosrdně dopadla protižidovská opatření. Židé v protektorátu – kromě mnoha jiných příkazů a zákazů – nesměli mít vlastní advokátskou praxi. Gertruda Sekaninová žila v Praze s matkou a pracovala jako pečovatelka v dětských útulcích. Na podzim 1942 byla povolána do transportu a musela odjet do židovského ghetta v Terezíně.

Zde působila – spolu se svým bratrem Josefem – jako vychovatelka osiřelých dívek. V říjnu 1944 byla znovu zařazena do transportu. Konečnou stanicí byl vyhlazovací koncentrační tábor Osvětim. Na příjezdové rampě měla štěstí. Lékař při selekci ukázal doprava – znamenalo to cestu do lágru a nikoli do plynu.

Po několika týdnech byla převezena na nucené práce do Kurzbachu u Trachenbergu, kde byla pobočka koncentračního tábora Gross-Rosen. Rudá armáda se ale blížila a 11. ledna 1945 bylo slyšet dělostřelectvo. Deset dní nato museli vězni nastoupit evakuační cestu na západ. Byla krutá zima a všude sníh. Ženy šly celý den, pak přespaly v jakési stodole a ráno je dozorcí bez jídla hnali dál.

Další noc vyčerpané vězeňkyně dorazily do městečka Wohlau. Zde se Trudě ještě s třemi dalšími ženami podařilo z pochodu smrti utéct. Schovávala se až do příchodu americké armády a do konce války pak u Američanů působila jako tlumočnice.

Do Prahy se vrátila v květnu 1945. Záhy se dověděla krutou pravdu: zůstala sama, nacisté vyvraždili celou její rodinu. V těžké situaci jí pomohli přátelé z hnutí. Dostala byt a v polovině července 1945 nastoupila na ministerstvo zahraničních věcí do anglosaského referátu. Stalo se tak na přímluvu státního tajemníka ministerstva Vlada Clementise, s nímž se Gertruda dobře znala z předválečného života.

Truda Sekaninová v New Yorku na zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1946. Foto archiv autora.

Momentka z příprav před jednáním Valného shromáždění OSN v New Yorku (1946). U stolu ministr zahraničí Jan Masaryk pod „dohledem“ poradkyně Trudy Sekaninové. Foto archiv autora.

Kariéra i radost v soukromí

Válkou těžce poznamenaná žena se na novém pracovišti rychle osvědčila. Její výtečná znalost řeči a schopnost připravovat elaboráty v cizích jazycích vedly k tomu, že se už na podzim 1945 stala členkou čs. delegace na pařížské mírové konferenci.

Při jednání a posléze i v další své činnosti prokazovala výbornou znalost souvislostí mezinárodní politiky, a tak se v příštím roce účastnila ve funkci poradkyně zasedání Valného shromáždění OSN v New Yorku – a pak už na jednání této světové organizace jezdila každoročně.

Se synem Michalem, 1949. Foto archiv Michala Čákrty.

Doma byla mezitím v březnu 1946 na prvním poválečném sjezdu KSČ zvolena do ústředního výboru. Během dalších let udělala mimořádně pracovitá Truda velký kariérní postup. V polovině roku 1949 to dotáhla až na první náměstkyni ministra zahraničních věcí.

Šťěstí se na čtyřicetiletou ženu usmálo i v soukromém životě. V Paříži se seznámila s úředníkem ministerstva financí dr. Kazimírem Čákrtem, který tam v poválečných letech jako expert zastupoval republiku při nejrůznějších jednáních, a na podzim 1948 se jím narodil syn Michal. Příští rok se Truda za dr. Čákrta provdala.

Unikla perzekuci a procesům

Manželství, vytoužená rodina, dítě a také častý pobyt v zahraničí – to vše zřejmě způsobilo, že se Gertruda Sekaninová-Čákrťová trochu vzdálila domácímu dění a měla štěstí, že unikla perzekucím na počátku padesátých let.

Tehdy se teror vládnoucí komunistické strany – v duchu tezí o „zostřeném třídní boji“ a „hledání nepřítele ve vlastních řadách“ – obrátil proti vlastním příslušníkům. Zatýkalo se i na ministerstvu zahraničí. Sám ministr Vlado Clementis byl jako údajný člen „protistátního spikleneckého centra Rudolfa Slánského“ v roce 1952 popraven a dva

náměstci, Artur London a Vavro Hajdů, dostali při tomto vykonstruovaném politickém procesu doživotní tresty.

Šťastnou matku čtyřletého syna v tomto těžkém období nepostihlo ani zatčení, ani stranický postih, ani ztráta zaměstnání. Nadále jezdila po světě – v listopadu 1951 se například opět účastnila Valného shromáždění OSN.

Gertruda Čákrtová jako vedoucí československé delegace na valném shromáždění OSN, říjen 1952.

Přitom právě ona svou minulostí a původem zapadala do schématu třídních nepřátel, kteří se vetřeli do strany: byla Židovka, vzdělaná advokátka, pocházela z buržoazní rodiny, a dokonce se do zaměstnání na ministerstvu dostala díky vlivu „spiklence“ a „buržoazního nacionalisty“ Vlada Clementise.

Jako inteligentní žena měla jistě mnohé pochybnosti o procesu se Slánským i dalších jevech „při budování základů socialismu“, není však známo, že by se s nimi někomu svěřovala. Nadále aktivně sloužila politice komunistické strany. Natolik dobře, že byla v roce 1955 vyznamenána Řádem republiky.

Tím překvapivější byla skutečnost, že zkušená a schopná diplomatka byla na podzim 1957 z funkce první náměstkyně odvolána! Historik Jiří Pernes, který se životními osudy této ženy podrobně zabýval, ve své publikaci *Komunistky s fanatismem v srdci* uvádí, že z „dostupných dokumentů nelze skutečnou příčinu vyčíst“. Podle něho se tak však pravděpodobně stalo v souvislosti s odsouzením manželova bratrance za špionáž a finanční machinace (rozsudek pro Jana Čákrta tehdy zněl: odnětí svobody na 25 let).

Nadšení z pražského jara

Po vynuceném odchodu z ministerstva zahraničí nastoupila Truda jako vedoucí odboru pro věci legislativní a právní na ministerstvu školství. Rok 1957 pro ni vůbec nebyl šťastný. Nejen kvůli profesnímu

sestupu, ale také proto, že ve věku dvaapadesáti let zemřel její druhý manžel.

S manželem Kazimírem Čakrtem.

V nelehké životní situaci se znovu projevila jako silná žena. Vzдорovala nepříznivému osudu a bojovala. Sama se starala o syna, a přitom zvládala stranickou i rozsáhlou veřejnou činnost.

K mnoha různým funkcím přibyl v roce 1964 také poslanecký mandát v Národním shromáždění. V té době již opouštěla stalinistické názory, s nimiž její generace vstupovala v poválečných letech do veřejného života. I ona si začala uvědomovat nutnost politických a sociálních reforem, jimiž musí stávající režim projít, má-li se v zemi udržet.

Proto se v roce 1968 ztožnila s myšlenkami obrodného procesu (označovaného jako pražské jaro) a nadšeně podporovala Dubčkovu poli-

tiku tzv. demokratického socialismu. Bouřlivý vývoj jí umožnil angažovat se mnohem výrazněji než dříve. O dvanáct let později Evě Kantůrkové řekla: „Převládá ve mně pocit uspokojení, že jsem se dočkala šedesátého osmého roku a mohla být při tom.“

Na půdě parlamentu se během těch několika hektických měsíců podílela například na přípravě akčního programu komunistické strany, na přípravných pracích na nové ústavě ČSSR a aktivně zapracovala na přijetí zákona o zrušení cenzury, který pak v červnu 1968 Národní shromáždění skutečně přijalo. V dubnu 1968 obdržela z rukou Alexandra Dubčeka další vyznamenání – tentokrát Řád republiky.

Přijmout smlouvu? Ne!

Okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy zastihla Trudu v Dánsku. Přijela tam 18. srpna 1968 na zasedání mezinárodní ženské organizace (byla místopředsedkyní Čs. svazu žen).

Okamžitě se v ní probudila diplomatka a jednala. Zdálo se, že v Bělehradě se ustaví čs. exilová vláda. Pospíchala tedy do jugoslávského hlavního města. Na místě však zjistila, že se nic takového neorganizuje, a tak po dvou dnech odjela do Vídně. Po rozhovorech s několika politiky i známými lidmi a zvážení všech okolností se vrátila 11. září 1968 do vlasti.

Přitom vlastnila vízum do USA, protože se chtěla zúčastnit zasedání Valného shromáždění OSN. „*Všechno velelo zůstat venku,*“ řekla o svých tehdejších pocitech v roce 1980. „*Své jediné dítě jsem měla právě v Americe (u příbuzných) a zprávy z republiky nedocházely příznivé. Nemohla jsem si však představit, že bych trvale, bez donucení mohla být mimo Československo. Kromě citové vazby k zemi, normální u každého člověka, ta situace volala spíš zpátky. Člověk chce být na tom náležitém místě. Doma.*“

A tam potom jako poslankyně nevynechávala jedinou příležitost, aby vystoupila proti okupantům a jejich domácím stoupencům. Nejvýrazněji svůj zásadový postoj vyjádřila 18. října 1968, když v Národním shromáždění společně s dalšími třemi poslanci hlasovala proti „Smlouvě o podmínkách a dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSSR“. „*Nepromýšlela jsem následky,*“ říkala později před přáteli. „*Příchod vojsk byl porušením suverenity naší země, přijmout smlouvu jsem považovala za nemožné.*“

Jen čtyři stateční zvedli ruku proti

Znění smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu bylo připraveno v Moskvě 15. října 1968 ve velkém spěchu ryze kabinetním způsobem. Vláda text předložila Národnímu shromáždění 18. října a jednotlivé parlamentní výbory ho dostaly dopoledne. Přes výhrady několika členů všechny výbory smlouvu doporučily ke schválení odpolední schůzi NS.

Při rozpravě promluvil pět poslanců, ale pouze dr. Sekaninová-Čákrťová vystoupila proti přijímání dohody. Upozornila, že v ní není uvedeno, jak dlouho bude dočasný pobyt trvat. Navrhla usnesení žádající vládu, aby v brzké době zahájila se SSSR jednání o úplném odchodu sovětských vojsk.

Parlament její návrh nepřijal a naopak 228 hlasy z 242 přítomných dohodu o dočasném pobytu odsouhlasil. Deset poslanců se hlasování zdrželo a jen čtyři byli proti: Gertruda Sekaninová-Čákrťová, Božena Fuková, František Kriegel a František Vodsloň. Dočasnost nakonec trvala do 27. června 1991, kdy z Prahy odletěl poslední sovětský voják, generál Eduard Vorobjov.

Truda Sekaninová-Čákrtová hlasuje proti dohodě o dočasném pobytu sovětských vojsk. Foto Vladimír Lammer.

Nepřátelská osoba první kategorie

Přesně rok poté byla Truda Sekaninová-Čákrtová vyloučena z komunistické strany. Před zvláštní komisí předsednictva ÚV KSČ prohlásila, že na svém stanovisku ke smlouvě trvá a je přesvědčena, že jako poslankyně „na půdě parlamentu své země má právo vyjádřit svůj názor“. Dodala, že se nic nezměnilo ani na jejím přesvědčení o škodlivosti sovětské okupace pro další osud socialismu v Československu.

Krátce nato byla zbavena i poslaneckého mandátu. Ale ani to ji nezlomilo. I nadále se stýkala se stejně smýšlejícími lidmi, domlouvali se na společném postupu a pomáhali si při řešení obtíží, do nichž se v důsledku svých postupů dostávali. Neunikla tak pozornosti StB a od května 1971 byla evidována jako „nepřátelská osoba v kategorii nebezpečnosti č. 1“ a byl na ni založen spis s krycím názvem „Sára“.

V dalších letech se věnovala práci v disentu. V roce 1977 patřila mezi první signatáře Charty 77 a podílela se na vzniku jejích dokumentů. O rok později stála u zrodu VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných) a jeho činnosti věnovala zbytek svého života.

Gertruda Sekaninová-Čákrťová

Ještě i v roce 1986, kdy v Jihlavě zemřela, je možné v záznamech StB číst: „*Postoje k reálnému socialismu si objekt zachovává nepřátelské, což projevil i odmítnutím zúčastnit se voleb v letošním roce.*“

(příspěvek byl uveřejněn v periodiku Právo, vydání 4. května 2013; přetištěno se svolením autora)

Vzpomínka na Gertrudu Sekaninovou-Čákrtovou

Paní doktorku Trudu Sekaninovou-Čákrtovou jsem poznala přibližně v 80. letech, kdy ji k nám přivedla na návštěvu naše „třetí babička“ Božena Pecharová – jak bývalou majitelku našeho domku nazývaly děti.

Bydlely v jednom paneláku na sídlišti v ulici Palackého čp. 962, kde je předtím spolu seznámila paní Zuzana Hudíková – sestřenice paní doktorky. Ta však potom po kratší době zemřela. Obě ženy k nám občas docházely posedět si chvíli na zahrádce a samozřejmě si popovídat. Budu-li upřímná, před slíbenou první návštěvou paní doktorky jsem se cítila poněkud nesvá při pomyslení, jak si s touto vzdělanou ženou budu povídat? Mé obavy byly opravdu zbytečné a liché. Její vyprávění byla vždy velice zajímavá a já raději poslouchala. Potom jsem si jednou dodala odvahy a poprosila o její podpis do mého návštěvního památníčku. Zápis mě nejen překvapil, ale i dojal, neboť jsem četla: „5. 6. 1985. Jsou místa, kde je člověk – ne „jako“ – ale úplně doma. A to je tady přesně tak. T. Sekaninová-Čákrtová.“ K tomu opravdu nemám, co bych dodala.

Obě ženy jsem si jednou – čistou náhodou – vyfotila, jak ruku v ruce krácejí Varhánkovou ulicí dolů, k nám na návštěvu. A pak mě jednou překvapilo pozvání paní doktorky k ní domů, kde jsem si ji s její upřímnou samozřejmostí mohla vyfotit v jejím, sice malém, ale krásném bytě s obrazy, starým vzácným nábytkem a různými památkami, zřejmě z jejich zahraničních cest. Na těchto fotkách mám datum 12. prosince 1986 a kdo by byl tušil, že za necelé tři týdny bude vše jinak.

Při jedné jejich společné návštěvě mě paní doktorka překvapila dárkem. Podávala mi doslova zmačkaný igelitový sáček, prý něco na památku. To „něco“ zmuchlaného po vyndání mě doslova posadilo – objevily se krásné letní lehounké šaty z pravého indického hedvábí, vážící snad jen několik dekagramů. Pro ni to byl dárek od jejich indických přátel, kdy tam pobývala služebně. Šaty mám uschované.

Další mojí památkou na její pobyt v nemocnici jsou její řádky, psané na lůžku v sedě – pozdravy z 23. prosince 1986, kdy po nečekaném pádu jí v nemocnici musela být operována zlomená noha. Z lístečku, který mi známá přivezla od ní z nemocnice, doslova opisují: „*Nazdar, naše milá Lidunko, vaše návštěva bude ohromně vítána! Omezím se na tom důležitém sdělení po milém doručení dopisu a dárku. Napíšu! Dnes je mi příjemně, před tím po „něčem“, co bych nazvala disfunkcí po operaci bez ohledu na nožku, příjemnému. Objímá vás T.*“ A než jsem stačila v příštích dnech paní doktorku v nemocnici navštívit, přišel doslova šok a velké překvapení pro všechny – 30. prosince 1986 paní doktorka Truda Sekaninová-Čákrtová zemřela! Jak je člověk bláhový ve své jistotě!

A tak posledním setkáním s paní doktorkou bylo již jen při rozptýlu jejího popela, které se konalo až 29. května 1987 na rozptýlové loučce za krematoriem v Jihlavě v přítomnosti rodiny a několika jejích přátel z politiky oné hektické doby. Celý akt rozptýlu jsem měla vzácnou příležitost fotograficky zachytit.

A dnes – v mých pozdních letech, kdy od té doby uběhlo třicet šest roků, se občas vracím k některým fotkám, dá se říci, že již historickým. A nedá mi to, abych nevytáhla obálku označenou třemi písmeny „TŠČ“ a zavzpomínala si trošku na ty „naše“ dvě milé ženy z paneláku, které si k nám spolu udělaly občas malou vycházku, což nás tehdy vždy opravdu potěšilo.

Gertruda Sekaninová-Čákrťová ve svém polenském bytě, 1986
(foto Ludmila Vomlelová)

Božena Pecharová a Gertruda Sekaninová-Čakrtová (foto Ludmila Vomlelová)

Účastníci rozptýlu, zleva: Ludmila Šitavancová, Jana Müllerová, Jan Litomiský, Libuše Šilhanová, Otka Bednářová, Dana Brodská a za ní Jan Brodský, Riva Krieglová a dále rodinní příslušníci (foto Ludmila Vomlelová)

Tu je mi velice potěšeno
před touto po "vítězství", Co
mých ^{zvláště} ~~naprostě~~ disfunkce
po operaci, by byla nová "vítězství"
přijímání ~~by~~ až na váš X

Mila,
Máma, máe milá & drahá,
pase našeho bratra ohromně
někdy!

Operace & ne tak děsně
sáhl po ^{zvláště} ~~naprostě~~ do svého
dopisu a Clarkovy výslovnosti! . / .

Krátká vzpomínka na G. Sekaninovou-Čákrtovou

V polovině roku 1972 jsem nastoupila jako prodavačka do knihkupectví n.p. Kniha v domě čp. 35 na Husově náměstí. V obchodě se zastavovaly dvě velmi příjemné zákaznice – paní JUDr. Gertruda Čákrtová-Sekaninová a její sestřenice Zuzana Hudíková, která obývala garsoniéro v panelovém domě na sídlišti v Palackého ulici. Kdykoliv vstoupily do obchodu, věděla jsem, že nastanou milé chvíle! Vždy jsme si příjemně popovídaly o všem možném – o životě, o politické situaci v tehdejší Československu apod. Vzpomínaly i na chvíle v jejich životě strastiplné – na těžký život v koncentračním táboře v období protektorátu nebo na období politických procesů v padesátých letech. Mě osobně velmi zasáhla okupace „spřátelených vojsk“ v roce 1968, a tak i na časy po srpnu 1968 přišla řeč.

Obě ženy byly velmi moudré a já jsem doslova nasávala každé jejich slovo. V roce 1978 jsem z finančních důvodů změnila zaměstnání. Nastoupila jsem na poštu, a tak jsem se opět mohla s těmito vzácnými osobnostmi vídat při vyplácení jejich penzí.

Na některé lidi nelze nikdy zapomenout, a ony byly těmi, co ve vzpomínkách zůstávají.

Bohužel, až po roce 1989 jsem se dozvěděla více důležitých a podrobnějších údajů, jak statečnou ženou paní Gertruda byla! Po svém hlasování v říjnu 1968 proti přijetí smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu (v Národním shromáždění byla jednou ze čtyř poslanců!) byla z veřejného života odstraněna a stala se nepřátelskou osobou, stíhanou StB. Její statečnost vynikla podepsáním Charty 77. V samotné Polné většina občanů ani nevěděla, jak výjimečnou ženu potkávají.

Obsah

Slovo úvodem.....	3
Lupičská banda na Lipině a Blažkově (<i>Filip Plašil</i>).....	5
Malý poklad je také poklad. Soubor daguerrotypií v Městském muzeu v Polné (<i>Ivan Prokop</i>)	17
Bedřich Reichenbach. Ke 120 letům od úmrtí Hilsnerova vyšetřujícího soudce (<i>Filip Plašil</i>)	25
Městské muzeum a dvě významná výročí v roce 2022 (<i>Alena Vyskočilová</i>).....	41
Rok v obci Janovice ve 30. a 40. letech očima dítěte (<i>Stanislav Sobotka</i>)	63
Cesta za přežitím Gréty – Ester Guttmanové, vnučky Emanuela Frischera z Polné (<i>Marta Vomelová</i>)	75
Žena, která vzdorovala osudu (<i>Miroslav Šiška</i>)	89
Vzpomínka na Gertrudu Sekaninovou-Čákrtovou (<i>Ludmila Vomelová</i>).....	101
Krátká vzpomínka na G. Sekaninovou-Čákrtovou (<i>Marie Prchalová</i>).....	105

Polensko. Vlastivědný sborník

Ročník 31, 2022

Vydává Klub Za historickou Polnou, z.s.

Redakční rada: Filip Plašil, Jan Prchal, Ivan Prokop, Miluše Skočdoplová

Obálka: František Mach, fotografie na zadní straně Jan Prchal

Tisk: Jiprint s.r.o.

Odevzdáno do tisku: 5. 1. 2023

Náklad 150 kusů

Polná 2022